MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA VIIEKÜMNES NUMBER : JAANUAR 2016

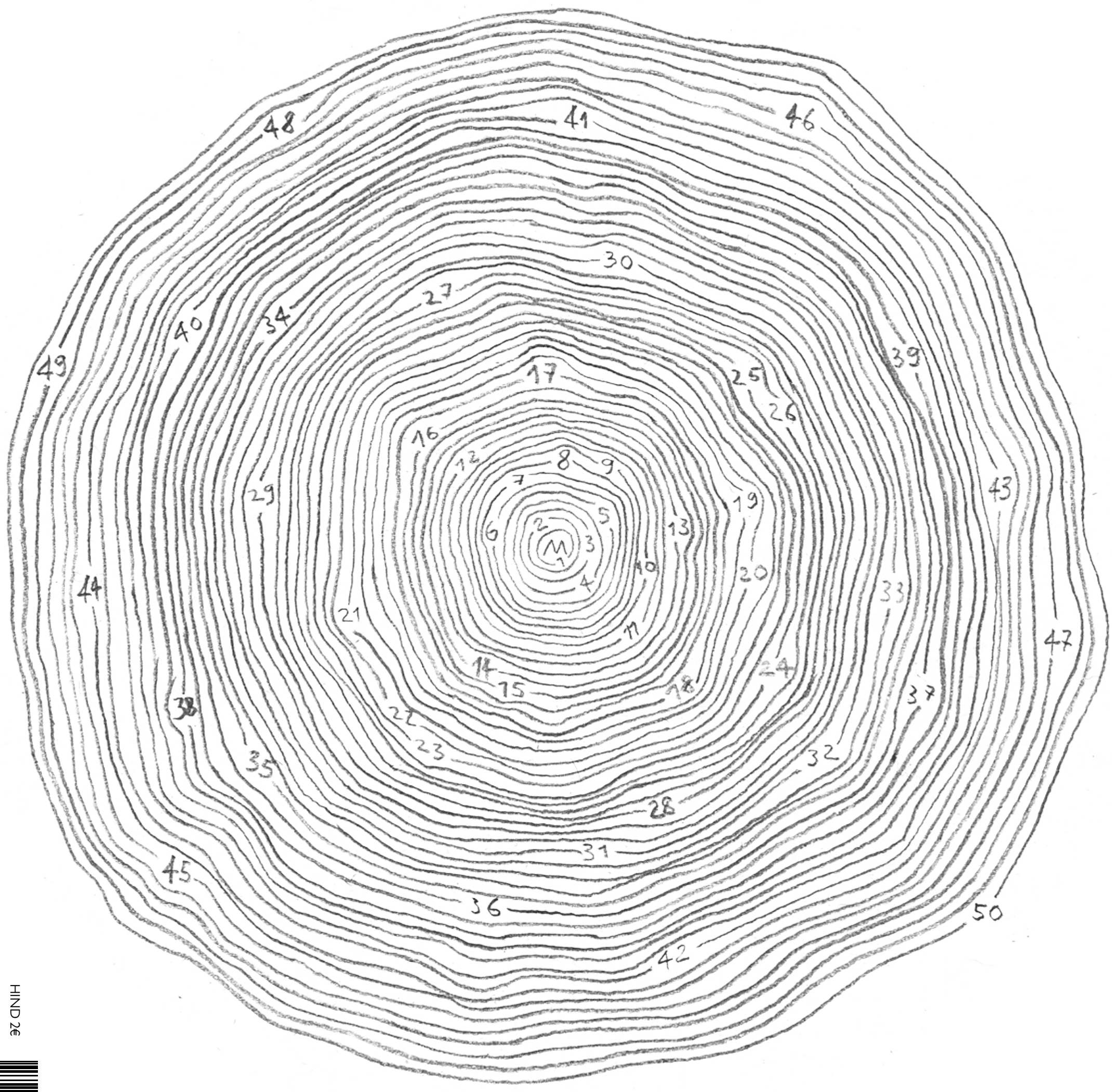

HIND 2€

9 772346 662013

#50

Esikaane autor: Vahram Muradyan
@VahramMuradyan

TOIMETUSELT

KAASAUTORID

JUHTKIRI

KUI PALJU TAHTEJÕUDU LÄHEB VAJA, ET ANDA VÄLJA ÜHTE AJALEHTE

Foto: Renee Altrov

Päris hull on mõelda, kui hapral jääl oleme jõudnud 50. lehenumbrini. Aga sellegipoolest järjekindlalt. Müürilehe tegemise käigus on tulnud kolleegiumis ette palju vaidlusi, üle on elatud mõned närvivapustused, köögid on siniseks suitsetatud ja sisse kimutud pakkide viisi sigarette, joodud liitrite kaupa tökatiks tõmbunud kohvi (loomulikult enamasti mõrult mustalt, sest kokku on tulnud hoida koorelt ja suhkrult), kistud välja juukseid, higistatud läbi loendamatuid võidunud kodusärke ja -maikasid ning kratsitud end neid õigeid sõnu, kaadreid ja lähenemisnurki otsides lausa verele.

Ka täiesti ebakultuurselt ropendatud, ütlen ausalt, on toimetuses ohtralt. Magamata ööpäevadest rääkimatagi. Reaalsusesse naasmine pärast uue lehenumbri trükikotta saatmist või mõne pikema artikli valmimist on siiamaani iga jumala kord jätkuvalt omaette väljakutse, mis lõppeb mõne jaoks meist ka aeg-ajalt kuskil peadpidi lumehanges, jalad taeva poole, või täiskuu all alasti vilja sisse ringe joostes. Aga mõnikord ka, tõsi, täielikus isolatsioonis ainiti tühjusesse vahtides ja mõeldes, et mis selle kõige mõte on.

Tehtud on ühtpidi ja siis samas kohe traagilisel kombel aru saadud, et oleks pidanud toimima risti vastupidi. Ja siis on oi-kuidas-veel kahetsetud. Ahastama paneb jätkuvalt iseenese rumalus, samas kui teiste inimeste mõistmatus, lauslollus ning saamatus ajab veel rohkem närvi, ja see on vesi meie veskile. Tuleb tunnistada, et see teekond pole olnud lihtne, aga see-eest ikkagi ennekõike õpetlik ja põnev. Õnneks võib öelda, et nüüdseks hakkab tasapisi tekkima ka see zen, mis lubab loota, et asju on võimalik kunagi ehk ikkagi ka meeldivalt ja jätkusuutlikult ajama hakata.

Helgemalt poolelt on loetud ka palju erinevate inimeste tarku mõtteid ja virnades raamatuid, vaadatud tundide viisi filme ja etendusi, käidud näituste(avamiste)l (ja joodud ohtralt veini), tantsitud ennastunustavalt ning kuulatud palju muusikat. Sõidetud maha tuhandeid kilomeetreid, otsides tõde igast nurgatagusest – nii perifeeriast kui ka metropolidest, aga ennekõike inimestest. Erinevates keeltes on peetud arvukaid ja arukaid vestlusi nii omade kui ka võõrastega, kellest viimased on saanud seeläbi mõistetavamaks. Vaadatud on päikesetõuse, -loojanguid ning aastaaegu vaheldumas. Aru on saadud, et eranditult kogu aeg on olnud keerulised ajad ja tänapäevalgi pole teisiti, kui tahta niimoodi suhtuda. Tuleb tunnistada, et kogu see ekslemine ja otsimine on olnud väga tõsine töö.

Üks võimalus on uskuda pimesi kõike, mida räägitakse, aga hoopis teine asi on omal nahal kogeda ja avastada, et sugugi kõik ei ole üldse üks ühele nii, nagu tihti arvatakse – veel vähem nii, nagu valdavalt õigeks peetakse. Põhiasi on julgus kahelda ja astuda sissejuhatuseks oma mugavustsoonist välja. Meiegi asi pole siin leheveergudel kellelegi ütelda, kuidas asjad peavad olema, vaid näidata (ja anda võimalusi selleks), et väljavaateid on rohkem, kui osatakse tihti esmapilgul märgata. Mida rohkem tekib üksteise peale neid erinevaid kihte, mille kaudu on võimalik ümbritsevat tõlgendada, seda arusaadavamaks ühtäkki kõik muutub.

Ühel hetkel võid lausa avastada ennast olukorrast, kus kogu see sotsiaalne pinge muutub korraga üheks mõistetavaks seoste-tagajärgede jadaks ning tekib arusaam kõige muutuvusest ja muudetavusest, olgugi et mõnel juhul võib see maru pikalt aega võtta. Kuid sellest lootusest tekib siiski ka jaks oma jonni ja joru edasi ajada. Niimoodi me käime siis ringiratast ja muudkui leierdame oma nägemust sest aja mitmeplaanilisest kulust, kuni see arusaam kuskil kollektiivses alateadvuses ehk ühel hetkel ka kanda kinnitab ning normiks saab. Ütleme siis, jah, et see on paljususe propaganda.

UUS RING

Ma meenutan iseenda kuue aasta taguseid sõnu oma esimeses juhtkirjas: „Müürilehe vastse tegevtoimetajana tahan avardada piire. Unustada ettekirjutatud normid kultuurilehele ja vältida ühetaolisust teiste samalaadsetega. Säilitada Müürilehe isikupära ja lasta sel julgelt ise suunda areneda.

Kevadises tulvavees tuleb lasta asjadel minna ja lubada uutel ideedel tärgata. Lubada muutuseid, tulgu need siis süsteemiväliselt või toimugu selle sees – igal juhul ei tohiks karta näha oma tegevuses kitsaskohti ega peljata uusi suundi. Igavese nooruse eliksiir olekski ehk julguses pidevalt muutuda ja areneda." Ja olgugi et vahepeal on küll igasuguseid imelikke ja imelisi asju juhtunud, pole mentaliteet suurt muutunud.

Kui ma mõtlen, millest ma Müürilehe ja üldse paljude asjade juures puudust tunnen, siis see on mäng – me oleme unustanud ses pidevas olelusvõitluses ära mängu võlu ja jäänud kohati kinni endi kehtestatud illusoorsetesse reeglitesse. Ma pakun, et Müürileht võiks keerata järgmises 50 lehenumbris vinti peale lennukatele keelemängudele; minna sõnadest kaugemale nii formaatides kui ka metafoore kasutades; leida üles linnade kõrval perifeeriad, aga ka jätkuvalt perifeeriad linnade sees; avastada, et tõsistest asjadest saab rääkida ka kerges intelligentses huumorikastmes ja et traagikas seisneb alati ka mingi teatav mahlane absurdimoment, mis selle elu siin ilma pääl täitsa talutavaks võib muuta. Peaasi, et ei hakkaks iseennast üleliia tõsiselt võtma.

Helen Tammemäe,
peatoimetaja

Timo Maran on Tartu Ülikooli semiootika osakonna vanemteadur. Tema uurimisvaldkonnad on zoosemiootika, ökosemiootika ja ökokriitika. Põhjalikumalt on ta uurinud bioloogilist mimikrit, Eesti loodusesseistikat ja uute liikide tõlgendamist kultuuris. Ta on ajakirja Biosemiotics (Springer) peatoimetaja. Timo Maran on aktiivne ka kirjanikuna, tema sulest on ilmunud luulekogud „Põhjavesi" (2001), „Poeetiline punane raamat" (2007), „Metsa pööramine" (2007), „Las ma ümisen" (2015). *Selle lehenumbri mentori ja välise nõuandjana aitas Timo Müürilehe toimetusel mõtteid koondada ja käivitada.*

Laura Porovart on sõna ja pildi usku ning õpib Tartu Ülikoolis teisel kursusel teatriteadust ja kunstiajalugu. Püüab leida sõna ja pildi vahel ühisosa, kus üks poleks teisest enam eristatav. *Meil on rõõm teatada, et Laura on Müürilehe uus filmi- ja teatrireporter!*

Kaisa Masso elab Portugalis, kus ta korraldab eesti kultuuri tutvustavaid üritusi ning elamusreise, toimetab filmimaailmas ja annab klaveritunde. Ta on õppinud Eesti Kunstiakadeemias kunstiteadust ja Uues Lissaboni Ülikoolis visuaalset antropoloogiat. Kaisa on vastilmunud raamatu „Minu Portugal" autor. *Kaisa arvamusartikliga „Meil on elu keset metsa" saab tutvuda lehekülgedel 6–7.*

Heleene Tambet on USAs New Mexico osariigis õppiv ja treeniv eesti keskkonnaaktivist-ajakirjanikuhakatis-pikamaajooksja. Kõige südamelähedasemad on talle jätkusuutlikku arengut ja globaliseerumist, maailma toiduvõrgustikku ning säästvat ressursikasutust puudutavad teemad. Geograafiaõpingutest ja jooksutreeningutest vabal ajal on meelishuvideks reisimine ning maailma köögid. *Seekordses „Kosmopoliidi" rubriigis (lk 20) läheme Heleenega USAsse, et vaadelda sealseid toidutööstuse ja keskkonnaga seotud hoovuseid.*

Hanna Linda Korp on Tartu Ülikooli eesti kirjanduse magistrant. 1. jaanuari hommikul läks ta kõige esimese asjana ühe Kesk-Eestis asuva veehoidla peale uisutama. Prillid läksid uduseks, aga jää oli tugev ja sile. Tõotab tulla huvitav aasta. *Hanna Linda arvustuse Jim Ashilevi romaani „Kehade mets" kohta leiab leheküljelt 29.*

Kaisa Laurimaa lemmikasi siin maailmas on muusika. Tartus sotsioloogiat õppinud ja viimati Riias Läti Ülikoolis semestri end harinud kultuuri- ja muusikahuviline tegutseb muusikablogis *soundandbeyond.tumblr.com*. Muul ajal pildistab, sõidab linnas rattaga ringi ja tegeleb origamiga. *Kaisa arvustab (lk 31) kanada kollektiivi Majical Cloudz uut albumit „Are You Alone?".*

Riho Paramonov pole enese defineerimisega vaeva näinud, kuid ülikoolist väljus ajaloolasena. Tegelenud peamiselt tehnoloogiakultuuri uurimisega. Arvab, et inimene ja ühiskond ei peaks viljelema enesepettust, vaid pigem saama endast võimalikult teadlikuks (isegi kui see on raske või valus). *Leheküljel 32 saab lugeda Riho artiklit eestlaste müütilisest mõtlemisest ning vastuse küsimusele, kas me oleme ikka nii stereotüüpselt paiksed, kui siin mõelda armastatakse.*

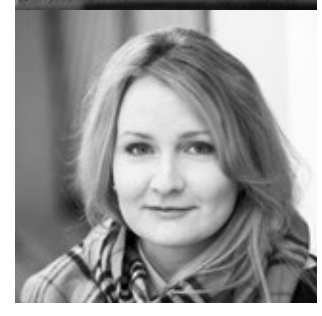

Helga Kalm on nooremteadur Rahvusvahelises Kaitseuuringute Keskuses, kus ta tegeleb peamiselt Lähis-Ida ja Põhja-Aafrika poliitika ning julgeolekuga. Helga usub, et kõigi inimeste elud on ühtmoodi väärtuslikud ja inimõigused universaalsed. Julgeolekust huvituva noore tüdrukuna läheb suurem osa võhmast oma peas pehmete väärtuste ja kõva julgeoleku vahel tasakaalu leidmiseks. Vabal ajal tahaks reisida ümber maailma ja puhata Saaremaal. *Leheküljelt 35 vaatab meile vastu Helga artikkel kliimapagulastest.*

Kristina Viin

detsembriski mõnulevad koorekohvi lombid
musta kohvi lombid ja ingveritee
supilinna kruusastel teedel
kargetel platsidel sätendab sametine muru
kliima on muutunud

veel lapsena tuiskasime igal talvel
kõhuli kilekottidel mäest alla
leevikesepõsksed lumised
hämaras müttasime krudinal koju

nüüd on meil kesk-euroopa, inglismaa
vahest ainult vihma tuleb pisut vähem
pisikud ei sure, tõbi aina vindub ja terveks ei saa

imetlen neid saja-aastaseid puidust maju
tunnen ühtaegu helgust ja valu
mõelge näiteks et see planeet on vaid osa
ühe hiigelsuure olendi kehast
ja meie vaid hulbime sipelgaina ta sees
ühtaegu ehtides ja söövitades teda

vahest pole see kosmose süda
millesse me metsi ja maavarasid
laastades vaiaga virutame
vaid kõigest küüs mis heidetakse maha
kui sellesse on mädanik tekkinud
eks loodus ikka kuskil sünnitab end edasi
kui inimene kaob

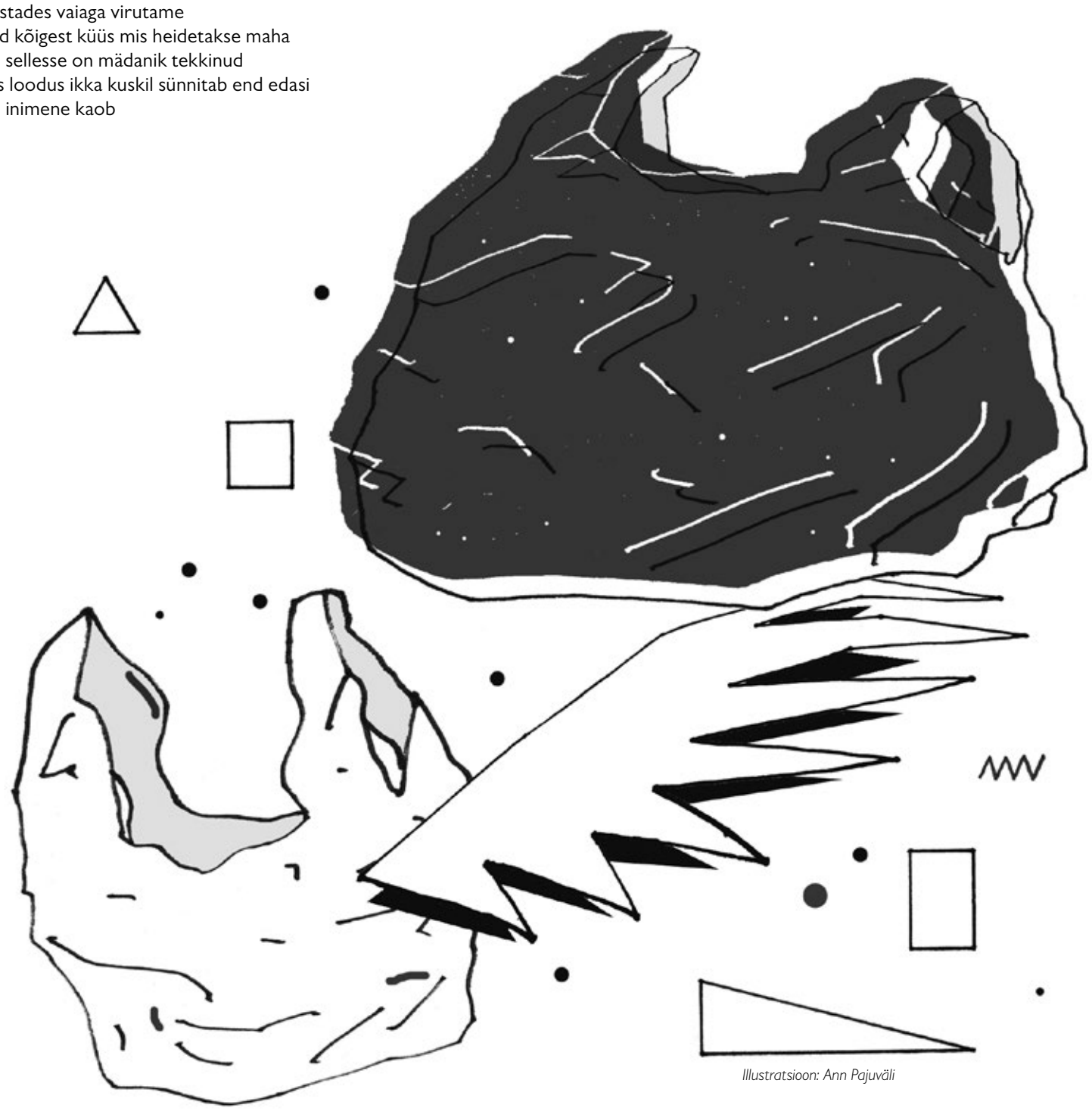

Illustratsioon: Ann Pajuväli

Helen Tammemäe peatoimetaja helen@muurileht.ee
Henri Kõiv tegev- ja sotsiaaliatoimetaja henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus disaini- ja muusikatoimetaja mariliis@muurileht.ee
Piret Karro keskkonna- ja kultuuritoimetaja piret@muurileht.ee
Maia Tammjärv kirjandus- ja uudistetoimetaja maia@muurileht.ee
Sille Pihlak arhitektuuritoimetaja sille@muurileht.ee

Pille Sepp keeletoimetaja pille@muurileht.ee
Liisa Lahtmets turundus- ja müügijuht liisa@muurileht.ee
Laura Porovart filmi- ja teatrireporter

kujundus/küljendus **Madis Katz**
fotograafid **Renee Altrov, Priit Mürk, Tõnu Tunnel, Janis Kokk, Aleksander Kelpman**

KOLLEEGIUM: KAISA EICHE, MARGUS KIIS, KEITI KLJAVIN, AHTO KÜLVET, HELENA LÄKS, ELLEN MURULA, MARTIN OJA, MAARJA PÄRTNA, BERK VAHER, VERONIKA VALK, KEIU VIRRO · **VÄLJAANDJA:** MTÜ TARTU KULTUURITEHAS · **TOETAJAD:** TARTU LINN, TARTU KULTUURKAPITAL, EESTI KULTUURKAPITAL, AS POSTIMEES · **TRÜKK:** PRINTALL · **TIRAAŽ:** 4500

Jälgi Müürilehe tegemisi ka twitteris ja facebookis!

reklaam@muurileht.ee

MÜÜRILEHT

SA MINU AHI, MILLE KÜTE MA OLEN

Telli
Müürileht!

Vaata:
muurileht.ee/tellimine

MEREKULTUURIAASTAL NÄOGA MERE POOLE

Kuigi Valdur Mikita on teinud ühes oma mõttekaaslastega juba aastaid silmapaistvat meediakampaaniat, väites, et eestlased on puha kõik metsarahvas, ei ole asjad põrmugi nii lihtsad! Õnneks on kultuuriministeerium tulnud lagedale vastukampaaniaga ja nimetanud 2016. aasta merekultuuriaastaks.

Merekultuuriaasta programm on tihe, sisaldades muu hulgas Meremessi, Teeme Ära meretalguid, jääräime ja tuulehaugi teemapäevi, Kabli Päikeseloojangu Festivali, Pärnu Hansapäevi ja palju muud. Sündmusi jätkub küllalt mandripoolsetele kallastele, aga ka saartele – ja mitte ainult neile suurematele –, üritused on nii muusika, kirjanduse, foto, disaini, teatri, filmi kui ka kujutava kunsti vallast, on nii kommertslikke kui ka tulule mitteorienteeritud sündmusi, on neid, mis on mõeldud lastele, kui ka neid, mis täiskasvanuile.

Juhul kui korraldad isegi mõnd merega seotud töötuba, kontserti, näitust vms, lisa ka see merekultuuriaasta kalendrisse!

Lisainfo: *merekultuur.ee*

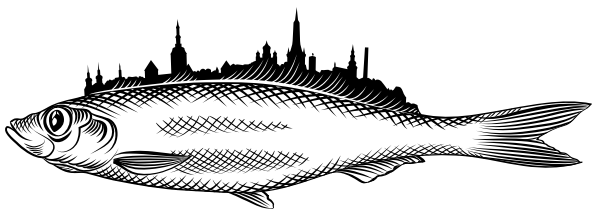

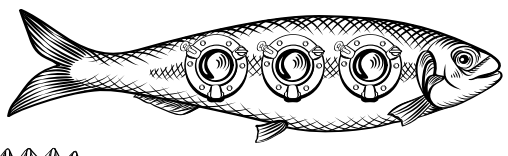

Merekultuuriaasta illustratsioonid: Maret Põldre / Identity

PRETENSIOONIKAS PLAAN: 100% ORGAANILINE TAANI

Orgaanilise tootmise ja kaubanduse mõttes on tilluke Taani praegugi maailmas vaieldamatult esirinnas, kuid paistab, et sellest on väiksele Euroopa riigile vähe – nimelt on taanlased tulnud suuresti tänu vasaktsentristliku rohelise erakonna Alternativet esiletõusule 2015. aasta valimistel lagedale riikliku plaaniga muuta Taani esimese riigina maailmas 100% orgaaniliseks!

2015. aastal suunas riik üle 53 miljoni euro aga just orgaanilise põllumajanduse suurendamisse. 67 punktist koosneva kava kohaselt (tööpealkirjaga „Økologiplan Danmark") tahab Taani kahekordistada 2007. aastaga võrreldes aastaks 2020 (mis on ju juba päris varsti!) põllumajandusliku maa, mida haritakse orgaaniliste ja biodünaamiliste meetoditega – ja plaanibki oma põllumajanduse tõepoolest 100% orgaaniliseks muuta. Kava ei hõlma ainult puu- ja juurviljade tootmist, vaid ka põllumajanduslike loomade kasvatust.

Praegu töötab valitsus oma eesmärgi nimel kahes põhilises suunas: ühelt poolt nähakse vaeva, et muuta olemasolev traditsiooniline põllumaa orgaaniliseks, ning teisalt püütakse suurendada nõudlust orgaaniliste toodete järele.

Jääb üle vaid oodata ja vaadata, kuidas Taani tulevase hipide invasiooni ja pühapäevahipide rohkete palverännakutega hakkama saab!

Lisainfo: *en.mfvm.dk*

Foto: pressifoto

PAKENDIVABAD KAUPLUSED – VABADUS MITTE AINULT ÖKOHIPSTERITELE

in.gredients Austinis Texases, Unpackaged Londonis ning Original Unverpackt Berliinis on tõenäoliselt esimesed pakendivabad kauplused tänapäevases modernses maailmas. Nüüdseks levib trend vaikselt, aga kindlalt mööda Euroopat ja Põhja-Ameerikat ning paistab, et tarbijad on seesuguseks põhimõtteliseks muutuseks küpsed küll. Inimesed on valmis käima poes enda kaasavõetud pakenditega või mõõtma toitu teiste klientide „suuremeelselt poodi jäetud" pakendeisse ning orienteeruma ka väljaspool harjumuspärast logokeskset kaubandusmaailma jne.

See kontseptsioon pole tegelikult ju midagi uut, küll aga tasub seda aeg-ajalt meelde tuletada – ka meie vanavanemad käisid poes mannergute või kolmeliitriste klaaspurkidega, oma karbikeste ja kotikestega ning konti see neil ei murdnud. Kuid pakendivabad kauplused Euroopas ja Põhja-Ameerikas on seda praktikat edasi arendanud ning müüvad samal printsiibil ka näiteks hambapastat ja taskurätte.

Zero-waste-elustiil ei püüa tõmmata tähelepanu ainult ülemäärasele loodust kahjustavale prügitootmisele, vaid ka mõõdukale tarbimisele ja mitteraiskamisele – annab ju eelpakendamatus vabaduse osta just nii palju, kui me tarbida jaksame!

Eestis veel päriselt pakendivaba kauplust ei ole, kuid initsiatiiv selleks on olemas – infot ja kaasa mõelda saab avatud Facebooki grupis Pakendivaba Kauplus Eestisse ning blogis/portaalikeses *terviklikringlus.tervikelu.ee* – seal on toodud välja ka nimekiri osaliselt pakendivabadest (öko)kauplustest Eestis.

Tegemist pole niivõrd ökohullude hipsterite suurejoonelise maailma ülevõtmise plaaniga, vaid pigem veel ühe vabadusega – pakkuda meile veel üht valikut oma ostude sooritamiseks soovi korral meile endile sobivas koguses ja väiksema ökoloogilise jalajäljega, võimaldades samas kasutada pakendeid, millel on meie tervisele just nii suur mõju, kui valitud pakend seda lubab.

Foto: Kallerna (CC)

MÄGER JA RASVATIHANE on haaranud 2016. aasta hakul metssealt ja viult aasta looma ja linnu auväärse tiitli. Metssigadel läks ennenägematuil traagilistel asjaoludel Eestis 2015. aastal paraku iseäranis halvasti, ometi loodame, et just mäger, kes oma vaprusega alati silma on paistnud, toob loomariiki taas hädatarvilikku valgust ja lootust (põgusa hoiatava näitena meenutame siiski Helvi Jürissoni „Mägra maja"...). Müürilehe toimetus soovib jõudu uuel ametipostil ka rasvatihasele, loodetavasti ei pea valijad teis pettuma!

LAVASTUSEGA „2341 AD" alustab Kanuti Gildi SAAL suurejooneliselt oma 15. hooaega. Tegemist on Renzo van Steenbergeni, Juha Valkeapää ja Emer Värgi audiovisuaalse installatsiooni-lavastusega. Nii nagu vaatab tulevikku 15-aastane SAAL, teevad seda ka Steenbergen, Valkeapää ning Värk, kes manavad helisid ja visuaali kasutades meie ette tulevikuutoopia inimtühjast maailmast. Esietendus toimub 27. jaanuaril, järgnevad etendused juba 28., 29. ja 30. skp. Lisainfo: *saal.ee*

VORONJA GALERII KORTERINÄITUSTE SARI toob talvisel ajal Tartusse natuke Peipsiveert! Näitused toimuvad erinevates kodudes ja on avatud vaid lühikese aja vältel, uued väljapanekud lisanduvad paarinädalaste vahemikega kuni aprilli lõpuni. Esimene näitus avatakse 2. veebruaril Maarja ja Taavi kodus Raadi-Kruusamäel, kus galeriiks muutub maja esimene korrus. Lisainfo: *voronjagalerii.blogspot.com*

„HIPSTERI SURM" VON KRAHLIS. Mis juhtub, kui suurkorporatsioon pagendab oma reklaamiosakonna töötajad seletusi andmata keldrisse uutesse tööruumidesse? Kuidas leiavad hipsterid seesuguses suurejoonelises segaduses jõudu edasi elada? Kas esoteerika vastab tekkinud küsimustele? Kas armastus päästab maailma? Lavastaja ja autor Kertu Moppel, esietendus 29. jaanuaril. Lisainfo: *vonkrahl.ee*.

ARVAMUSFESTIVAL OTSIB UUSI IDEID, oma mõtteid on võimalik läkitada kuni 31. jaanuarini. Ideed soovitatakse sõnastada küsimustena ja oodatakse ka valmisolekut enda püstitatu elluviimiseks ning teiste teemade algatajatega koostöö tegemiseks. Selleaastane festival toimub 12.–13. augustil. Lisainfo: *arvamusfestival.ee/ideekorje*

VIIRELIND on väike pereettevõte, mis tegeleb linnukasvatuse ja kanamunade tootmisega. Sealsed kanad on õige õnnelikud ja elavad vabalt, mitte ei ole tillukestesse puuridesse pressitud munemismasinad. Viirelinnu talu munad on saadaval Märjamaal kauplustes Lemmiku ja LihaLee ning Kalamajas kohvik-talupoes Torokse (Soo 26), kuid taluga isiklikult ühendust võttes on nii Märjamaal kui ka Tallinnas võimalik värskeid D-vitamiinirikkaid mune endale otse koju tellida. Ning vähe sellest – suvel on sealt võimalik endale ka kanu rentida!!! Lisainfot leiab Viirelinnu Facebooki lehelt.

Foto: Viire Martma

EKKMi RÄNDNÄITUS KOHATU jõuab Elvasse! Kel rändnäitus Kuressaares, Raplas, Valgas ja/või Kundas nägemata jäi, saab nüüd vea viimases peatuspaigas Elvas parandada.

Näitus on avatud lausa kolmes erinevas galeriiruumis: kultuurikeskuse Sinilind fuajees, Raekoja saalis ning Matkakeskuse avatud ateljees. Erikülalisena osaleb Elva etapil ;paranoia publishing group ltd. Väljapanek on avatud 16. jaanuarist 21. veebruarini. Lisainfo: *ekkm.ee*

WED
FOR
EST

Foto: Jüri Looring

ARVAMUS

Eestlased võivad küll olla laias ilmas tuntud oma infotehnoloogiliste saavutuste poolest, kuid digiajastu inimesed igatsevad üha enam hoopis puhta ja metsiku looduse järele – miski, mis on Eestis veel säilinud. Kohalikud inimesed ei tohiks unustada selle ainulaadsuse hindamist ja kaitsmist.

MEIL ON ELU KESET METSA

Tekst: Kaisa Masso. Illustratsioon: Vahram Muradyan

Nonii, kõik välismaal elavad eestlased! Tunnistage nüüd üles, millest alustate, kui teie käest küsitakse, mis teil seal Eestis ongi või mis on põhiline asi, millega tegelete.

Ma olen kindel, et valdaval osal lipsab esimesena üle huulte mõni infotehnoloogiliste saavutuste valdkonda kuuluv märksõna, olgu see siis „Skype", „e-valimised" või „e-residentsus".

Pole ka ime. Just seda karget ja veatut, puhtusest läikivat infotehnoloogilist kuvandit on väljapoole suunatud meediapilt Eestist usinalt kudunud justkui nobenäpp vanaema villast sokki.

Ma olen nõus, et IT on valdkond, mida on vaja arendada, sest see teeb elu kohati lihtsamaks, aga Skype leiutati juba aastaid tagasi... Ja isegi vanas ja traditsiooniliselt kõike käsitsi ja näost näkku teha armastavas Portugalis, kus ma elan, saab mobiiliga parkida, takso asemel Uberiga sõita ja elektrooniliselt allkirjastada. Siinne digiallkiri ei ole küll sama laialdaselt kasutuses kui Eestis, kuid selle põhjusteks on muutmist vajav seadusandlus ja portugallaste armastus inimliku kontakti vastu.

Isegi kui välismaist jutukaaslast on õnnestunud veenda, et Eesti on võimas digiriik... ei ole see asi, mille peale lääneeurooplane tavaliselt ütleks, et oh, peaks sinna minema ja asja oma silmaga üle vaatama.

Kas teate, millest keskmisel lääneeurooplasel kõige enam puudu on? Puhtast ja metsikust loodusest. Värskest õhust. Tervisest ning puhtast ja keemiavabast toidust. Iseendaga olemise ruumist, vaikusest ja rahust. Ning hästi toimivatest inimsuhetest, mis on pidanud digiajastul üha rohkem ja rohkem lõivu maksma.

Viimastel aastatel on vallutanud Lääne-Euroopa ökobuum. Metsast ja tervislikust keemiavabast mahepõllumajandusest pärineva toidu järele on vaatamata selle kallimale hinnale tohutu nõudlus. Mulla ja tervise järele lõhnavaid ökopoode on igas linnajaos ning neid tuleb juurde kui seeni pärast vihma. Raamatupoodide esikümnes figureerivad teosed minikasvuhoonete rajamisest linnarõdudel ning oma keha eest hoolitsemisest. Väiketalunikud on muutunud populaarseks ja sündinud on suurel hulgal projekte ja algatusi, mis neid ilma suurte poekettide vahenduseta otse linnatarbijaga kokku viivad.

Kel on raha, saab osta kalleid pakette metsasügavuses toimuvatesse jooga- ja meditatsioonilaagritesse, et leida keset vaikust ja kontaktis puhta loodusega linnakäras ja -sudus kaotatud hingerahu. Ikka selleks, et luua armastavaid suhteid iseenda ja teistega.

Te mõistate, kuhu ma tüürin... Eestis on kõik see ruum, vaikus ja loodus ju olemas. Käe ja jala juures! Tasuta. Üks mu eestlasest sõber, kes kunagi Portugalis vahetusüliõpilane oli, pani oma kodumaad tutvustaval üritusel mängima Jaak Tuksami loo „Meil on elu keset metsa". Tõlkis sõnad ära ja kinnitas, et sellega on Eestile ainuomaseim ja põhilisim öeldud. Valdur Mikita on oma „Lindvistikas" mõista andnud, et Eesti on üks vähestest järelejäänud nurgakestest maailmas, kus mets on veel normaalne elukeskkond. Mõelge, milline luksus ja eriomasus! Kus mujal on metsad suvel täis marjulisi ja iga lapski oskab eristada metsas kasvavaid söögiseeni mittesöödavaist. Mustikad, jõhvikad ja astelpaju on meie oma *goji*-marjad ja *chia*-seemned. Eestlastel on veel alles mujal kaduma läinud põlvest põlve edasiantav tarkus selle kohta, mida mets ja maa annavad ning kuidas seda inimese hüvanguks loodust kahjustamata ära kasutada – teadmised, mille omandamise eest on lääneeurooplane tänapäeval nõus kallist hinda maksma.

Viimastel aastatel on üha rohkem mu eesti sõpru ja tuttavaid kolinud perega ära maale. Raskuste (pea olematu ühistranspordisüsteem, üha rohkem kokku kuivavad teenused, nagu post-pank, ja vähesed haridusvõimalused noortele) kiuste minnakse looduse rüppe. Tehes head enda hingele, luuakse tihtipeale midagi kasulikku ka kohalikule kogukonnale. Teenused, mida pakuvad näiteks Ogarate Talude Võrgustikku kuuluvad talud, on ju puhas *creative tourism*, nagu selle on nimetanud UNESCO 2000ndate alguses, kirjeldades seda kui „turismi, mis pakub külastajale võimalust rakendada oma loomingulist potentsiaali aktiivse osalemise kaudu õppimiskogemuses, mis on külastatavale paigale iseloomulikud". Miks mitte toetada riiklikult rohkem elu maal, traditsioonide säilimist, mahepõllumajandust ja selle kõige reklaami rahvusvahelisel tasandil?

Hiljuti tekitas minu portugallastest sõprade hulgas suurt elevust välismaises meedias levinud artikkel EKA arhitektuuriüliõpilaste Võrumaa metsadesse paigaldatud puuruuporitest. Üks mu sõbranna postitas selle mu Facebooki lehele järgmise kommentaariga: „See saab juhtuda ainult Eestis, kus inimesed on ilusad, lihtsad, mitmetasandilised ja hullud!" Selles looduslähedusesses, lihtsuses ja ilus, mis hõlmab samas nii paljusid kihte ja võib Lääne-Euroopa tsiviliseeritud ja linlikule silmale paista tõepoolest heas mõttes hullumeelsena, on minu jaoks midagi väga eestilikku. Kunstiakadeemia professor Hannes Praks sõnab Postimehe artiklis[1], et puuruuporitega õnnestus jõuda väärtuseni, mis on ühiskonnast kaduma läinud – süvenemiseni. Asendus Eesti senisele (minu jaoks mittemidagiütlevale ja Eesti ühiskonna hetkeolukorda arvestades kaunikesti küünilisele) kaubamärgile Welcome to Estonia olevat Praksi sõnul tudengite abiga juba leitud – For Est ehk Forest. Geniaalne ju!

Sherry Turkle rääkis oma 2012. aasta TEDx-i kõnes „ Connected, but alone?"[2] tehnoloogiaajastu mõjust inimese sidemele iseendaga ja suhetele teiste inimestega: tehnoloogia saab küll aidata hoida alal juba olemasolevaid suhteid, kuid seda kasutades ei ole võimalik iseennast ega teist inimest tundma õppida. Digitaalne kommunikatsioon on küll võimas tehnoloogilise progressi näitaja, kuid viis, kuidas seda kasutatakse, on inimesed üksteisest eemale tõuganud, loonud illusoorseid elusid ning tekitanud palju frustratsiooni.

Huvitaval kombel on minu eri rahvustest välismaalastest sõbrad, kes on pikemat aega Eestis elanud, küllaltki skeptilised tehnoloogiaeufooria suhtes, millel Eesti täistuledes väljapoole paista laseb. Eestist on maalitud rahvusvahelises meedias pilt kui globaliseerunud, modernsest, õnnelikust ja täiuslikust *happyland*'ist, kus kõik kulgeb efektiivselt ja nagu valatult. Sellises õhinas siia saabunud ja kanda kinnitanud välismaalane leiab aga eest ekssovetiriigile iseloomuliku diskrimineeriva, neoliberaalse majanduspoliitika üledoosina sotsiaalselt lõhestunud ühiskonna, kus valitseb meeletu kontrast linna- ja maapiirkondade vahel. Paari suuremat linna iseloomustavad ameerikastumine, trendikad kohvikud, kallid autod, kõikjale ulatuv Wi-Fi, pangakaardimaksed ning muude elukutsetega võrreldes ülemakstud infotehnoloogid. Kogu ülejäänud maad aga vaesus, isoleeritus, tõsised alkoholiprobleemid ja katkised perekonnad.

Tehnoloogiat oskavad edendada väga hästi ka ameeriklased, jaapanlased, hiinlased. Kui Eesti suudaks näidata, et tehnoloogilise nutikusega on võimalik lahendada positiivselt probleeme, millega maadleb terve maailm, nagu demograafilised ja keskkonnaprobleemid, immigratsioon, integratsioon, siis see juba oleks miski.

Vaatame tänapäeva maailma helgemat poolt. Brasiilia aktivist Gustavo Tanaka on toonud oma artiklis „ There is something extraordinary happening in the world"[3] välja terve rea positiivseid nähtusi, mille poole ollakse tüürimas: töömudeli muutumine, töötamine loomingulise eneseteostuse, mitte rahakogumise eesmärgil, koostöövalmiduse ja jagamisrõõmu kasv, tarbimise langus, oma keha ja vaimu eest hoolitsemine ning interneti arukam kasutamine.

Kõlab nagu... kõik see, mille elavaks kehastuseks on maale kolinud ja külaelu arendama hakanud eestlased. Siin tuleb digiarengut tänada – just internet on loonud kaugtöövõimalused, mis on andnud julgust esimeseks sammuks. Aga mingem siit edasi! Pangem tehnoloogia puhta looduskeskkonna säilimise, töökohtade ja inimlike suhete loomise ning parandamise teenistusse. Üks võimalik projektiidee on võtta punt tudengeid erinevatelt elualadelt, nagu IT, disain, vabad kunstid, põllumajandus, keskkonnakaitse, sotsiaalteadused, poliitika, äri jne, viia nad mõneks kuuks mõnda Eesti kõige kaugemasse nurka elama ning anda ülesandeks leiutada lahendusi, mis edendavad Eesti elu kogukondlikul tasandil ja aitavad hoida alal meie puhast ning kaunist looduskeskkonda, võimaldades inimese ja looduse jätkusuutlikku sümbioosi. Sellisel moel tekiks tehnoloogilise arengu taha looduslik, sotsiaalne ja inimlik aspekt, mis on tänapäeva linnastuvas, üksildasemaks ning seetõttu kurvemaks ning hirmunumaks muutuvas maailmas üliolulinе. Midagi, mis tooks kasu meile endile ning paneks siiapoole vaatama ka puhta looduse ja tervete inimsuhete järele januneva läänemaailma. Alles siis, kui terve ühiskond sellest kasu saab, võib rääkida Eestist kui arenenud IT-riigist.

[1] *Alla, Hendrik 2015. Eesti metsaruuporite hääl kaigub üle maailma. – Postimees, 30.10.*
[2] *Turkle, Sherry 2012. Connected, but alone?* – ted.com.
[3] *Tanaka, Gustavo 2015. There is something extraordinary happening in the world.* – medium.com, *14.10.*

KÕIK PEAB MUUTUMA

Tekst: Piret Karro. Fotod: Renee Altrov

Kapitalistlikust mentaliteedist kantud industriaalühiskonna ja poliitiliste jõudude aeg on ümber saanud. Kliimakatastroof, sotsiaalsed pinged ning suutmatus ja soovimatus neid lahendada on märk sellest, et muutuma peab kogu senine mõtteviis. Parem maailm on võimalik.

Maailma Meteoroloogiaorganisatsiooni andmetel oli 2015. aasta kõige kuumema keskmise temperatuuriga aasta, mis on seni meie ajal registreeritud, tehes ära eelmisele rekordipüstitajale, 2014. aastale. Viimased kümme kõige soojemat aastat on jäänud vahemikku 1998–2015. Pärast 1980ndaid on globaalne temperatuur inimtegevuse tagajärjel[1] jõudsalt kerkinud ning see tähendab planeedi kõigile elanikele ebameeldivaid uudiseid.

Detsembris kinnitati Pariisis konverentsil COP21 kauaoodatud kliimakokkulepe. Laua taga istusid 196 riigi esindajad, püüdes leida üheskoos sõnastusi õigustele ja kohustustele, mida on vaja kliimamuutuste vähendamiseks ning nende tagajärgede leevendamiseks. Vastupidi 1996. aasta Kyōto protokollile, millega teadvustati esimest korda riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil, et maailma kliima soojeneb inimtegevuse tõttu, õnnestus seekord paati saada ka Ameerika Ühendriigid ja Hiina, maailma suurimad süsihappegaasi emiteerijad.

Juba asjaolu, et Pariisis jõuti valmisolekuni kokkulepe sõlmida, on otsustav samm edasi, olgugi et terve aasta vältav lepingu allkirjastamisprotsess algab alles 2016. aasta aprillis. Lepingus küll mainitakse „eesmärki hoida kliimasoojenemist kõvasti alla 2 °C" („well below 2 °C") ning püüelda veel väiksema 1,5-kraadise tõusu poole[2], aga selgeid meetmeid, kuidas kliimasoojenemist peatada, see ei sisalda ning siduvaid kohustusi riikidele ei sea. Need selguvad alles aastal 2018, kui rahvusvaheline kliimapaneel on teinud teadusliku analüüsi selle kohta, kuidas kliimasoojenemist pidurdada. Tegevuskava, mida riigid kohustuvad sel juhul järgima, jõustub alles aastal 2020.

Eestis pole seni kliimaküsimused elanikkonna seas suuremat tähelepanu pälvinud ning seda pole kõigutanud ka mustad talved ega suured tormid – kas või täpselt COP21 ajal toimunud detsembritorm, mis jättis elektrita rohkem kui 10 000 majapidamist. Ent just need ongi esimesed meieni jõudnud märgid sellest, et maailm muutub väga kiiresti.

Kliimamuutused, millele viidatakse enamasti kliimasoojenemise mõiste all, seisnevad äärmuslike ilmastikunähtuste sagenemises. Eestis tähendab see ränki suviseid kuumalaineid ja rannikualade üleujutamist ning lund me enam varsti tõesti ei näe – kui detsembris vaatas meile õuest vastu hall niiske somp, siis umbes nii võib see talviti olema hakatagi. Hüvasti, neli aastaaega.

KAKS KRAADI

Pariisi läbirääkimiste lähtepunkt oli, et viimaste kümnendite kiiret kliimasoojenemist on põhjustanud põhiliselt energiatootmise, põllumajanduse, fossiilkütustel sõitva transpordi jm tööstusliku inimtegevuse tagajärjel atmosfääri paiskuv CO_2 ja teised kasvuhoonegaasid. Seega peavad ka lahendused tulema nendes valdkondades.

Globaalne kliima on 19. sajandi tööstusrevolutsioonist saati 1 °C võrra soojenenud. Meie kogeme seda südatalvel poris sumbates, ent märksa valusamaid tagajärgi kannatavad näiteks väljasuremisohus korallid, jääkarud, hiidpandad, Adeelia pingviinid, Aasia elevant ja sajad teised liigid. Kliimasoojenemise tõttu kaduvatest liikidest tuuakse kõige tihedamini näiteks juba 1980ndate lõpus igaveseks lahkunud kuldkärnkonna.

Kui liikide väljasuremine võib tunduda hoomamatult suure tagajärjena, on ehk lihtsam kujutada ette kohalikus (loodus) keskkonnas toimuvaid muutusi, mida tekitavad elektrijaamad ja teised inimtegevuse tagajärjel kliimat mõjutavad objektid. Näiteks kui vesi Leedu suurimas järves Drūkšiai tõusis sinna Ignalina tuumajaamast suunatud reaktorite jahutusvee toimel kolme kraadi võrra, kadusid järveveest kõik kalad.

Kui kliima veel ühe kraadi võrra soojeneb, mida peetakse globaalse soojenemise kriitiliseks piiriks, upuvad ära ookeanisaared Maldiivid, Kiribati, Tuvalu jt ning pool miljonit sealset elanikku peavad endale hoopis uue pinnase otsima. Järgmise kraadise tõusu järel ujutab meri üle lisaks saareriikidele veel Bangladeshi, Hongkongi, Amsterdami, Antwerpeni, Lagose, New Yorgi jpt tihedalt rahvastatud rannikualad. Ka Eesti merepiir nihkub mandri poole. See on positiivne uudis näiteks Lihulale, millest võib siis saada uppunud Haapsalut mälestama jääv kuurortlinn, ent tallinlased peaksid hakkama vaatama kinnisvara kindluse mõttes Lasnamäele või Toompeale.

KODANIKUALLUMATUS PARIISIS

Kliimaläbirääkimiste ajal viibis Pariisis üle 15 000 keskkonnaaktivisti kõikjalt üle maailma, kes teadsid, et COP ei esinda nende huvisid ega lahenda nende lokaalseid probleeme. Põhiline ettevalmistus käis 12. detsembri aktsiooniks Red Lines Action koodnimega D12. Nimetus Red Lines viitab siin kriitilistele piiridele, mille ületamisel on ökosüsteemile pöördumatud tagajärjed.

Suurbritannia kliimaaktivistide rühmituse 350.org[3] koordineeritud D12 meeleavalduse jaoks korraldati alustavatele aktivistidele ja aktsioonidest osavõtjatele treeninguid, selgitati seadusandlust, tehti esmaabikoolitusi ning jagati praktilist infot selle kohta, mis aktivistidel plaanis on. Näha sai ka erinevate rühmituste esinemisi ja ettekandeid.

Keskkonnaaktivistide rühmitused korraldasid omakeskis ka koosolekuid ja aktsioone. Viibisime Kliimabussi tiimiga Friends of the Earthi koosolekutel, kus anti igal hilisõhtul aru, mis aktsioonid tol päeval toimusid ning mis järgmisel päeval toimumas on. COPi tegelik konverentsiala Le Bourget's oli hoolikalt turvatud ning sinna pääsesid sisse üksnes mitu kuud varem akrediteeringu saanud inimesed. Kes FoE seltskonnas „on the inside" olid, andsid teistele teada, millest tol päeval konverentsil räägiti, ning lisasid oma kiire hinnangu, kuidas vastavalt edasi tegutseda.

Kultuurimajas, kuhu oli pandud püsti Zone d'Action Climat (ZAC) ehk kliimaaktsiooni tsoon, korraldati meeleavaldajatele koolitusi. Arstid, kelle ametinimetus oli antud kontekstis *street medic*, informeerisid osavõtjaid, kuidas vajaduse korral pisargaasi silmast välja pesta (eemalda kohe kontaktläätsed, prillid, silmakatted; pühi vedelik nahalt salvrätiga maha; pese silmad veega puhtaks, nii et vesi ei jookse kehale), kuidas lasta oma käed raudu panna (suru käed rusikasse ja painuta randmed ülespoole, nii jääb närvidele rohkem ruumi), kuidas kerra tõmbuda, kui sind kumminuiaga pekstakse (kükita, suru nina põlvede vahele ja varja kätega kaela, kaitstes samal ajal käsivartega pea külgi). D12 korraldajad andsid meeleavaldajatele ka viie advokaadi nimed, keda arreteerimise korral mainida ning kes olid valmis protestijatele juriidilist kaitset pakkuma. Meeleavalduse *legal team*'i esindaja tegi kokkuvõtte õigustest ja kohustustest, mis autoriseerimata meeleavaldusel (ning seda Red Lines Action tol hetkel oli) kinni võetud isikul on.

Ainus kohustus on oma nime ütlemine. Kes ei ole Prantsusmaa kodanik, peab tõestama ka oma õigust viibida riigi pinnal. Muudele küsimustele ei pea vastama, selle asemel võib öelda, et *I have nothing to declare*. Ära räägi aktsioonist. Ära räägi, mida sa nägid. Ära isegi ütle, et oli midagi, mida näha. Laula laule, loe luuletusi või korruta 48 tunni jooksul, mis on aresti maksimumaeg, kas või tuhat korda, et sul ei ole mitte midagi öelda.

Kuna Pariisis on parasjagu novembrikuiste terrorirünnakute tõttu julgeoleku eriolukord, on keelatud koguneda tänavatel poliitiliste sõnumitega rohkem kui kahel inimesel korraga. Seetõttu tuleb reeglite järgi käitumist eriti tõsiselt võtta. Mööndusega, et käsiloleva aktsiooni puhul on tegu täieliku kodanikuallumatusega.

Seetõttu planeeriti kogunemist kahekaupa. Igaüks pidi valima endale kaaslase, kellega koos kokkulepitud punkti minna, ning veidi suurema grupi, kellega vastastikku üksteisel silma peal hoida. Eelkõige tuli oma kaaslasega, ent ka suuremas grupis, omavahel läbi arutada, kui kaugele keegi on nõus minema (nt arreteerimine), kuidas teatud tüüpolukordades käituda, mis on kellegi varasem kogemus (illegaalsete) meeleavaldustega ning kas kellelgi on erilisi nõrkusi või haigusi, millest peaks teadlik olema (nt astma või epilepsia).

Oma *riot buddy*'t tuleb meeleavaldusel igal ajal silmas hoida. Kui ta arreteeritakse, on vabadusse jäänud paariline see, kes peab juristile ja teistele vajalikele inimestele nime edastama.

KUNST JA REVOLUTSIOON

Kui ZACis toimusid ametlikuma ilmega õpitoad, ettekanded ja näitused, valmisid plakatid, bännerid ning muu meeleavalduse visuaalne materjal Võimaluste Ateljees (L'Atelier des Possibles). Seal tegid kohale tulnud aktivistid valmis 100-meetrise punase bänneri D12 jaoks ning kõik teised kapitalismi, fossiilkütuste, tööstusliku lihatootmise, prügipõletamise jm vastu protestivad plakatid.

Võimaluste Ateljees koordineeris Euroopast, Põhja-, Kesk- ja Lõuna-Ameerikast, Aafrikast ning Aasiast tulnud aktivistide ja põlisrahvaste esindajate käelist tegevust kunstnike võrgustik Art and Revolution, mis on kogunenud viimase 16 aasta jooksul just sellisteks puhkudeks – poliitilisteks meeleavaldusteks – ning aitab teistel rühmitustel oma ideedele ja sõnumitele visuaalset vormi anda.

Aktivistid, kellega ateljees rääkisin, kinnitasid, et põhjus, miks Pariisi on tulnud sel korral kohale nii palju erineva fookusega rühmitusi, on see, et neil on tekkinud ühine vaenlane – riikideülene kapitalism. Mona Art and Revolutionist selgitas seda nii, et COP21 paneelis osalevad korporatsioonid, kes ei esinda eri riikide vähemusgruppe, näiteks indiaani reservaatides elavaid inimesi. Hävingut keskkonnas põhjustavad korporatsioonid (näiteks fossiilkütuseid kaevandavad firmad), mis on võimsamad kui üksikud rahvuspõhised demokraatiad. Nende juhte ei valita demokraatlikult ning seetõttu ei lasu neil ka vastutust kohalike elanike ees. Seetõttu ongi kliimamuutused nii kriitiliseks läinud – neid põhjustavad ärihuvidest lähtuvad jõud.

Arutan Davidiga Art and Revolutionist, kellel on tänavaprotestide kogemust mitme dekaadi jagu, kuidas ärgitada eestlasi keskkonna kaitsmiseks midagi ette võtma. Davidile on jäänud mulje, et Eestis on inimestel suur armastus loodu-se vastu, ning kui näed, et sellele, mida sa armastad, tehakse haiget, on sealt ainult üks samm aktivismini. „Ma loodan näha eestlasi ülemaailmse kliimaliikumise esirinnas, sest nad ju armastavad oma loodust, puhast õhku, jõgesid...?" „Vaadake enda ümber," ütleb David. Tema kodukohas jäävad lapsed astmasse sinna püstitatud nafta rafineerimistehaste tõttu.

12. detsembri ehk D12 meeleavaldusel valdas tuhandeid Pariisi peatänavale kokku tulnud inimesi rõõm ja võidumeeleolu.

Neil ei ole vihma ja põllumajandus vireleb, mäed kõrbevad suviti päikse käes. „Parem maailm on võimalik," ütleb David rahulikul häälel, soni silmile vajunud.

Bryce USA rühmitustest Grassroots Global Justice Alliance, Climate Justice Alliance ja Indigenous Environmental Network selgitas, et eduka huvipõhise võrgustiku loomine seisneb ausate isiklike suhete rajamises. Inimsuhted on olulised, et võrgustik pärast esimest meeleavaldust laiali ei valguks. Bryce sõnastas hästi nii meeleolu, mis valitses Võimaluste Ateljees, kus eri rühmitused üle maailma koos töötasid, kui ka laupäeval tegelikult valitsenud meelsuse: „Ma ootan, et laupäeval tajuksid kohale tulnud inimesed üksteisega sügavat kooskõla. Ootan, et kõik emotsioonid tundespektril oleksid esindatud. Ootan, et inimesi inspireeriks see, mida nad kogevad."

Mariah rühmitusest Climate Justice Project, kes toetab oma embleeme täis nahktagi õlale videokaamerat, ütleb, et kõik peab muutuma. Alates meie majanduslikest ja poliitilistest süsteemidest toidu ja muude hüvede tootmise ning selleni, kelleks me ennast ja inimkonda peame. Meie suhe loodusega ning arusaam, et inimesed on kuidagi loodusest eraldiseisvad, peab muutuma. „Ma tahan olla osa sellest ilusast liikumisest, mis võitleb kõikide allasurumise liikide vastu, mis praegu eksisteerivad. Täielik vabastamine. Täielik vastuhakk," ütleb Mariah mulle naeratades.

Räägin ka kahe värviplekiste riietega tegelasega, kes maalivad erinevalt teistest tõsiseid avaldusi edastavatest plakatitest oma paberile lauset „I fart in thy general direction". Küsin, et mis siin toimub, ning newyorklased Ben ja Marks selgitavad, et käisid COPi n-ö ametlikul kodanikuorganisatsioonidele mõeldud alal Solutions COP21 ning tõdesid kurvastusega, et seal ei pakutud lahendusi, vaid mõttetuid keskkonnasõbralikkust matkivaid tooteid, mida sai osta. Kodanike osalus seisneb tarbimises! Nii otsustasidki ameeriklased Monty Pythoni appi võtta, et oma meelsust väljendada.

COPi probleem seisneb aktivistide jaoks selles, et pärast Pariisi terrorirünnakuid keelati kõik avalikud meeleavaldused ning otsustati, et toimub ainult ametlik konverents, mis on tavakodanikele ligipääsmatu. Niivõrd olulist teemat nagu globaalne kliima ei saa suletud uste taga ära otsustada, leiavad kodanikurühmituste liikmed, ning võtavad oma sõnaõiguse tänavatel tagasi.

Mona sõnul on D12 eriline, kuna nad ei ole pidanud organiseerima meeleavaldust kunagi kohas, kus on kuulutatud välja julgeoleku eriolukord ning riigis valitseb põhimõtteliselt ajutine totalitaarne režiim – lubatud käitumine avalikus ruumis on äärmiselt piiratud, samuti sõnavabadus. Politsei jälgib kõike ning võib vähimagi kahtluse korral inimesi aresti alla võtta.

Kogesime seda Pariisis omal nahal nii meeleavaldusel kui ka muudel päevadel ringi jalutades. Politseinikke tuli ka öisel peotänaval trobikondades vastu ning iga turvamees, kellest möödusime, tahtis meie hõlma alla piiluda, et ega sealt pommivööd ei paista.

VÕIM INIMESTELE. KOHE

12. detsembri meeleavaldus algas ootusärevalt. 350.org saatis registreeritud osalejatele eelmisel õhtul sõnumi, avalikustades protesti toimumiskoha – kahekilomeetrise tänavalõigu triumfikaare ees. Sõitsin oma *riot buddy* Sannaga metrooga sinna, tulles paar peatust varem maha, et saaksime maa peal juba kaugelt seirata, kuidas olukord paistab. Me ei teadnud veel, et täpselt 40 minutit enne kella 12, kui meeleavaldus algama pidi, olid võimud sellele loa andnud. Ent politseinikke oli sellegipoolest rodu.

Kohale jõudes tervitasid meid teised kokkulepitult punasesse riietunud mässajad ning politseibrigaad. Läksime kõrvaltänavat pidi inimmassist peagi tänavale moodustunud punase joone keskpunkti, pääsedes võimuesindajatest mööda kõigest pärast kerget kotikontrolli.

Meeleavalduse algust tähistas pasunahüüd. Hõigati loosungeid: „People! Power! Now!" Järgmine pasunahääl tähistas kaheminutilise vaikuse algust nende inimeste austuseks, kes on kliimamuutuste tõttu juba hukkunud. See on austusavaldus väärikusele, ütlesid 350.org-i liikmed möödunud õhtul peetud viimasel briifingul. Me teeme rituaalse kogunemise Pariisi võidusümboli juurest kaubanduslinnakusse, kus on kõigi kliimasoojenemise põhisüüdlaste esindused. Punane tähistab joont, millest ei tohi üle astuda.

Edasi läks meeleavaldus rõkates, politseinikud küll piirasid tänavaid, ent hoidsid distantsi. Mängis trummibänd ja veidi eemal puhkpillikoosseis, paraadil marssisid jääkarukostüümides tegelased ning auringi tegi sadakond jalgratturit. Inimesed olid võidumeeleolus – lõpuks on meie sõnum kosta. Mõtlesin omakeskis, kas konglomeraatfirmade bosse kõigutab see, et kodanikuaktivistid on nende vastu seismiseks ühe Pariisi peatänava kinni pannud. Kas see muudab midagi? Meie USA kamraadid uskusid, et muudab – Ühendriikides on jõutud kõikide positiivsete sotsiaalsete arenguteni kodanikuvastupanu kaudu.

Pärast umbes tunnipikkust meeleavaldust oli aeg liikuda järgmisesse punkti – Eiffeli torni juurde inimketti moodustama. D12 saatis meie telefonidesse sõnumi, tänades kõiki 15 000 inimest, kes olid tänavatele tulnud. Võitlus jätkub aastal 2016.

Viieteistkümne tuhande pealine rahvamass hakkas liikuma. Politseinikud lasid meid läbi ainult ühest tänavavahest ning piirasid meie liikumist kogu teekonna vältel. Autod jäid seisma ja kogunesid ringteedele ummikusse. Eiffeli torni juures võttis nüüd juba kõvasti üle viieteistkümne tuhande inimese – vähemalt nii tundus – üksteisel käest kinni, moodustades mõnesajameetrise inimketi, sest me kõik oleme selles jamas koos.

Nii massiivne ja läbimõeldud protestiaktsioon Pariisis peaks läkitama ka Eestisse selge sõnumi, et probleem on tõsine ning sellega tuleb tegeleda ka lokaalselt.

Ent D12 ei ole globaalse keskkonnaaktivismi lõpp, vaid algus. Kliimaleppe sünd on suur samm, ent see ei ole piisav ökokatastroofi ärahoidmiseks. Kokkulepped ei ole siduvad ning hakkavad kehtima alles liiga pika aja pärast – aastal 2020. Aktivistid ei oota. Juba on käimas mitu programmi, millega võideldakse otseselt fossiilkütuste kaevandamise vastu. Näiteks Divestment ja Fossil Free veenavad institutsioone, keda rahastavad fossiilkütuste kaevandajad, et nad ei võtaks naftarahasid vastu ning leiaksid oma toetused hoopis taastuva energia tootjatelt.

Eestis võiks käivitada samu protsesse, näiteks suhtudes avalikult kriitiliselt sellesse, mida teeb Eesti Energia, kes sai äsja valmis Auvere elektrijaama, mis on küll keskkonnasõbralikum kui teist tehnoloogiat kasutavad eelkäijad, ent kasutab kütusena endiselt põlevkivi. EE teeb investeeringuid keskkonnasäästlikkusse, Auvere elektrijaamas on näiteks võimalik asendada põlevkivi osaliselt biomassiga ning mõnele Narva elektrijaama katlale on paigaldatud lämmastiku- ja vääveldioksiidi filtrid, aga see ei muuda asjaolu, et kütusena kasutatakse jätkuvalt põlevkivi, mis on vastuolus maailma üldise energiatootmise eesmärgiga jõuda süsinikneutraalsuseni.

Meid on palju.

Narrid meeleavaldusel võimu ei kartnud.

Kliimamuutusi esilekutsuva tööstustegevuse vastu protestisid nii noored prantslased (ülal) kui ka vanema põlvkonna põlisameeriklased.

EESTI ÖKORIIGIKS

Põlevkivi, millest toodetakse Eestis praegu põhiosa energiast, kaevandamine tuleb lõpetada igal juhul, sest selle tegevuse ökoloogiline jalajälg on liiga ränk. Küsimus on, kunas see Eestis juhtub.

Kasvuhoonegaaside emissiooni näitajad on Eestis praegu paberi peal eeskujulikud, kuna võrdluseks on võetud 1990ndate algus, mil Eestis toodeti energiat kogu Loode-Venemaale. Võrreldes selle ajaga on Eesti CO_2 emissioon loomulikult langenud, kuna pärast Nõukogude Liidu lagunemist pidi elektrit tootma ainult oma väikeriigile. Pärast taasiseseisvumist on meie enda kasvuhoonegaaside emissioon hoopis kasvanud. Pariisi kliimaleppesse tõenäoliselt jõudvate kohustuste põhjal peame oma põlevkivikaevandustega midagi ette võtma alles 15 aasta pärast.

See statistiline kemplus ei muuda aga asjaolu, et põlevkivi kaevandamine ja põletamine toodab kasvuhoonegaase ning varem või hiljem peab kogu maailm tegema senises tööstuses fundamentaalseid muudatusi. Mida varem meie riik põlevkivikaevanduste jaoks pädeva väljumisstrateegia välja mõtleb, seda vähem jookseme tulevikus teiste riikide taastuvenergiatootmise tehnoloogiate sabas.

Eesti Taastuvenergia Koda ja Eesti Keskkonnaühenduste Koda on esitanud oma visiooni Eesti energiasektori arengust, milles Eesti võiks minna üle 100-protsendiliselt taastuvenergiale. Selleks oleks vaja luua hajus energiavõrk, kus energiat toodetakse kohalikest taastuvatest allikatest maismaa ja avamere tuuleparkides, biomassi ja biogaasi koostootmisjaamades, hüdroakumulatsiooni pumpjaamas ning ka hüdro- ja päikeseelektrijaamades. Selline suunamuutus säästab loodust ning tagab madalad energiahinnad ja parema elukeskkonna, lubavad ETK ja EKO[4].

Eesti peaks nägema siin enda jaoks võimalust olla taastuvenergia lahenduste väljatöötamisel esirinnas, kuna selles valdkonnas on kogu maailm võrdsel stardijoonel. Eestil on head eeldused: nutikad (info)tehnoloogiaarendajad, sobivad maa- ja merealad nt tuuleenergia tehnoloogiate jaoks ning pisike ja dünaamiline riik, kus on võimalik katsetada uusi tehnoloogiaid ning juurutada sobivaid lahendusi. Eesti võiks olla vabalt roheenergia tootmise n-ö *test site*, sest meil on sellest ainult võita. Nagu 1990ndatel haarati kinni võimalusest investeerida IT arengusse, võiksime nüüdki sobiva võimaluse ära tabada. Kas saaksime praegu kelkida oma e-riigi staatusega, kui ITd oleks hakatud arendama alles aastal 2005?

[1] *Vt NASA kliimamuutustele pühendatud saiti aadressil climate.nasa.gov/evidence.*

[2] *Loe Pariisi kliimakokkulepet „Adoption of the Paris Agreement", lk 22.*

[3] *Normaalse kliima jätkumiseks peaks inimkond kahandama oma praegust CO2 emissiooni 350 miljondikosale (ppm) (praegu on CO2 aastane keskmine hulk atmosfääris 400 ppm). Vt* 350.org/about/science.

[4] *Loe visiooni „TE100" Eesti Taastuvenergia Koja kodulehelt* taastuvenergeetika.ee/te100.

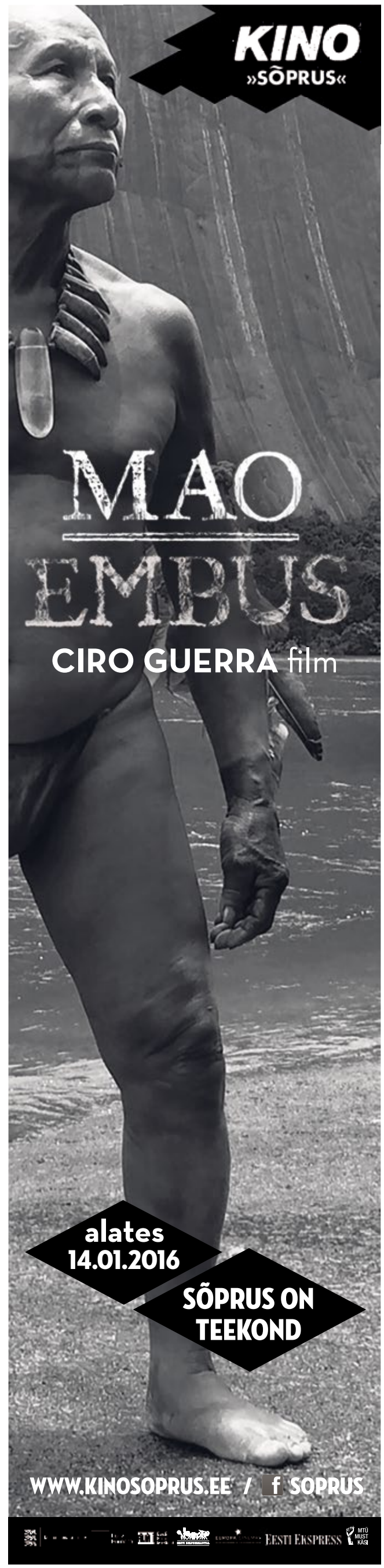

KAKS MEEST HIIU KANDLE JA *LOOPER*'IGA

Intervjuu **Puuluubiga**. Küsis **Mariliis Mõttus**

Puuluubi meeskond, mille koosseisu kuuluvad Ramo Teder ja Marko Veisson, annab aru, mis imelik asi on hiiu kannel, ning arutleb, kuhu tõttab pärimusmuusika ja kas eestlased on natuke „metsa poole rahvas".

„Zombid käivad unes ringi, kannavad seal valgeid kingi," laulab kahemehekollektiiv Puuluup oma loos „Heinakõrs", ise kontserti andes oma käsi elavatele surnutele omaselt kaasa vehkides. Seesama fraas on ühtlasi üks neist detailidest, mis defineerib minu jaoks Puuluupi – kunstnikust muusiku Ramo Tederi, keda enamik teab rohkem ilmselt esinejanime Pastacas järgi, ja antropoloogi Marko Veissoni loomesünnitist, milles segunevad omavahel pärimuslugudest laenatud motiivid, sajanditevanune rahvapill hiiu kannel ning nüüdisaegne juhtmedžungel *looper*'i kehastuses. Puuluup ei ole klassikaline kiigelaule ja külajutte ümberdefineeriv duo, vaid bänd, kelle loodust leiab magusat irooniat, maailmamuusika särtsakust ning moodsa aja elektroonilist kulgemist, mis ei tohiks jätta külmaks trende tagaajavaid muusikagurmaane ega neidki, kelle süda tuksub folgitaktis.

Puuluup seob oma loomingus pärimusmuusikat ja elektroonikat. Kuidas te üksteist leidsite ning miks valisite just sellise lähenemise?

Ramo Teder: Mina armusin hiiu kandlesse kuskil kümme aastat tagasi, aga enne kui seda mängima hakkasin ja selle endale tellisin, ootasin mitu aastat. Esimeses hiiu kandle laagris, kuhu mängima läksin, oli see tüüp (*viitab Markole*), nii et seal me tuttavaks saimegi. Kord tuli laagrisse üks joodik, kes ütles (*vines häält imiteerides*): „Ööö, tüübid, mängige „Õrna ööbikut" (*19. sajandist pärinev tuntud rahvalik laul* – M.M.)." Paljud ei taha neid lambadasid, Vennaskonna lugusid ja neile lisaks nii-öelda halbu laule hiiu kandlega mängida, aga meil Markoga oli suhteliselt sarnane *attitude*.

Ühel hetkel pani pärimusmuusik Annika Mändmaa kokku ansambli Luud ja kutsus sinna ka minu ja Marko. Annika valis repertuaari, mis koosnes vanadest hiiu kandle lugudest. Mõni neist oli isegi näiteks 2000 aasta tagune. Repertuaar oli hästi akustiline – luuviled, luuvurrid ja kolm hiiu kannelt. See projekt lõppes aga ära ning Marko küsis, et äkki prooviks koos midagi *looper*'iga teha. Saime siis kokku ja mängisime kaks tundi. Mõnda aega materjal seisis ja kui seda natuke hiljem kuulama hakkasin, siis mõtlesin: „Ohoh, päris hea!" Saatsin Markole, kelle reaktsioon oli: „Ohoh, päris hea!" Ja nii see algaski.

Marko Veisson: Miks me seome omavahel hiiu kandle ja elektroonika? See ei olnud miski, mille me kontseptuaalselt paika panime, hakkasime lihtsalt proovima. Sinnamaani oli meil olnud kahekesi hea jämmida, aga mõtlesime, et peaksime asja konkreetsemalt fikseerima. Vahepeal tahtsime trummarit võtta, aga kuna sellist inimest oli raske leida, võtsime *looper*'i. Ramo arvas, et võiks juhtmed külge panna ja vaadata, mis juhtuma hakkab. Kohe tulid esimesed neli kümneminutist improvisatsioonilist tsüklit, millest paar on endiselt väga okeid. Siis otsustasime, et hakkamegi nii tegema. Alguses oli kõik otsingulisem ja *ambient*'likum, praegu oleme pisut popimaks läinud.

Miks just hiiu kannel? Pole just kõige traditsioonilisem pill, millest kinni haarata.

R.T.: Me mõlemad oskame seda. Mulle isiklikult muutus kõik, mis seda pilli ümbritseb, järjest sümpaatsemaks ning tekkis füüsiline vajadus seda sõrmitseda. See, kuidas pillist hääl tuleb, kuidas seda mängitakse, mida see süles teeb – see kõik.

Paljud hiiu kandle laagrid toimuvad just Vormsi saarel. Miks Vormsi selle pilli jaoks nii oluline paik on?

R.T.: See on hiiu kandle viimane kodu ning 19. sajandil mängisid paljud seal hiiu kannelt. Isad õpetasid seda lastele.

M.V.: Suurem osa traditsioonilisest hiiu kandle ehk *talharpa* repertuaarist on kogutud just Vormsilt. 19. sajandi lõpul jõudis sinna aga vabakoguduslik usuliikumine, mida vedas üks karismaatiline liider Österblom (*19. sajandi rootsi misjonär Lars Österblom, kelle ajal sattus hiiu kannel põlu alla* – M.M.). Viimase kümne aasta jooksul on toimunud ka selline väike hiiu kandle *revival*. Mitte midagi massilist küll, aga välja on kujunemas tunnustatud pillimeistrid ja huvilised on ka ise endale hiiu kandleid ehitanud. Võib-olla 50 inimest mängib praegu.

R.T.: Kuskil 30 inimest on nii-öelda tuumik.

M.V.: Aga see seltskond on kasvav. Ma arvan, et mõnes mõttes on see loomulik, kuna tegemist on ju nii laheda pilliga ja sahisev kõla, mida see tekitab, on suhteliselt eripärane. Kui see sind haarab, siis tahad seda õppima hakata. Ühtlasi ei ole see ka liiga keeruline. Kogu pärimusmuusika asi on läinud ülesmäge ja muutunud osaks eesti popmuusikast. Ning mitte ainult popmuusikast, vaid ka näiteks džässist. Paar sellist olulist entusiasti, kes on just hiiu kandle propageerimisega palju vaeva näinud, on Janne Suits Eesti Pärimusmuusika Keskusest ja Sofia Joons. Nemad on korraldanud kokkutulekuid ja pilliõppelaagreid. Olema peab ikkagi paar entusiasti, kes mõjuvad autoriteetselt ja jaksavad korraldada. Siis on mingi tuumik, kes tuleb alati asjaga kaasa ja kelle osalemisega saab arvestada. Kuni nii on, tekib ka inimesi, kes lihtsalt tunnevad huvi ja tahavad liikumisest osa saada.

Teie looming teeb kummarduse ka maailmamuusikale. Millistest kultuuridest teile enim viiteid sisse tuua meeldib?

M.V.: Ma olen erialalt antropoloog ja teen oma välitöid Põhja-Ghanas. Mulle tundub, et sealne muusika sobib kohati hiiu kandlele, ning see inspireeris mind. Viimastel aastatel ka Odessa 20. ja 30. aastate šansoonid. Aga enamjaolt on meil ikka viiteid eesti rahvamuusikast, hiiu kandle või soome *joukhikko*, mis on hiiu kandle sugulaspill Karjalast, repertuaarist.

R.T.: Puuluubi viimased *live*'id on ikkagi enamasti omalooming olnud, kuhu mängime siia-sinna sisse väikseid teemasid rahvamuusikast.

M.V.: Hakkad oma lugu tegema ja siis tuleb meelde mõni rahvamuusikaviis või traditsiooniline vorm, mis end täiesti ootamatult kuskile sisse põimib. See ei ole aga rahvamuusikatöötlus klassikalises mõttes. Me ei alusta nii, et võtame rahvamuusikaloo ja hakkame seda kuidagi töötlema, vaid vastupidi, avastame mingil hetkel, et loosse tekib viide mõnele pärimusmuusika motiivile. Sõnade või viisi poolest. Ükskõik kus.

Kuidas te ise Puuluubi muusikat defineeriksite? On see siis rohkem pärimus või elektroonika?

M.V.: Sel aastal oli Etnokulpide jagamisel selline lahe kategooria nagu parim uusfolkartist, kus me samuti nominendid olime. Kui on vaja kuskil konkursil esineda, siis võime end, jah, neofolgiks defineerida. Mulle tundub, et tänu hiiu kandlele ei ole mingit varianti, et saaksime end pärimusmuusikast täiesti lahti tõmmata. Me ei tahagi, aga kohati on tunne, et miks me näiteks folgil esineme.

R.T.: Mulle meeldib küll nii-öelda autoriloomingul baseeruv pärimusmuusika kuidagi rohkem. Pärimuse mõiste muutub niikuinii kogu aeg ja kust sa seda piiri siis lõppkokkuvõttes vead?

Aga Viljandi folgile suur kummardus ja respekt selle eest, kuidas kõik korraldatud on ja mida nad teevad. Ma ikka väga fännan seda festivali.

M.V.: Pärimusmuusika saame väga konkreetselt ära defineerida, kui on vaja. See on suulise järgitegemise teel õpitud või

Illustratsioon: Ramo Teder (Pastacas)

omandatud muusika, mis levib põlvest põlve. Aga Viljandi folgile ei taha nüüd küll midagi ette heita.
R.T.: Ma ka ei taha.
M.V.: Mul ei ole programmiga tegelikult mingit probleemi, sest mulle meeldib, et nad on rangemat joont hoidnud. On festivale, kus ollakse valmis kutsuma populaarsuse nimel esinema bände, kes lihtsalt rahvast kohale toovad, kuid Viljandi folk tõmbab joone, et seda nad ei tee.
R.T.: Ma tahtsin tuua näiteks Kaustineni festivali Soomes, mis hoiab samuti suhteliselt rangelt pärimusest kinni, aga ükskord kasutasid nad rahva kohalemeelitamiseks näiteks Katri Helenat (*üks soome tuntuimaid naislauljaid, keda võib Eesti mõistes võrrelda näiteks Anne Veskiga* – M.M.), kellel ei ole pärimusmuusika ja folgiga midagi pistmist.

Teie lugude sisust leiab nii pungiklassikat kui ka valgetes kingades zombisid. Millest teie lüüriline aines sõltub?
M.V.: Meie lood sünnivad improvisatsiooniliselt. Jämmime Ramoga, meisterdame enda arust mingeid hitte.... või siis mitte. Aga Ramo juures stuudios, olles seal ööpäev läbi mänginud, magad vahepeal ja siis järgmisel päeval lihtsalt järsku tuleb mingi hea asi... või ei tule (*naerab*). Teinekord juhtub, et tuleb viide mingisugusele struktuurile ja siis hakkame sellega tegelema, et seda kuidagi konkreetsemaks joonistada. Zombid ja kingad on kõik niimoodi improvisatsiooni käigus sündinud. Vahepeal on sisse tulnud ka J.M.K.E. ja Vennaskonna laulude tsitaate. Need ei olnud kavandatud, aga järsku hakkas tulema.

Marko, nagu enne mainitud sai, oled sa teinud välitööd Ghanas, ja sina, Ramo, elanud mitu aastat Soomes. Kuidas võrdleksite eesti pärimuskultuuri elujõulisust nende maadega?
R.T.: Soome on küll palju suurem maa, aga kultuuriruum on ikkagi sarnane.
M.V.: Ma saan aru, et eesti pärimusmuusika-liikumine on võtnud eeskuju Skandinaaviast. Selles mõttes on see sarnasus olemas. Tõenäoliselt suurem kui mõne Lääne-Euroopa riigiga. Ghanas aga võtab pärimusmuusika orgaaniliselt üle nüüdisaegseid instrumente, salvestusi ja esitusvahendeid. Lähed seal bussijaama, kus istuvad kutid, meie mõistes nii-öelda rullnokad, kes kuulavad käru peal traditsioonilist pärimusmuusikat, mis tuleb maki pealt, ja elavad sellele kaasa. Ja kui on pidu, siis ka. Pannakse üles suured helisüsteemid ja lastakse kohalikku muusikat, millele on väike biit taha pandud. Lisaks muidugi ghana popmuusika, millel on samuti väga toredad kohalikud mõjud.
R.T.: Etioopias on sama seis. Kohalikud instrumendid ja rahvamuusika, millele on selline (*jäljendab tümaka häält*) taustaks pandud.

Rääkisime enne neofolgist. Pärimusmuusika seguneb üha enam uute žanritega. Vaadakem või pärimusreivi, mida viljeleb Eestis näiteks Aparaat. Kuidas te ise pärimusmuusika hetkeseisu näete? On see vaikselt massidesse suundumas?
M.V.: Päris huvitav küsimus on see, kui palju mõjutavad seda inimesed, kes näiteks folgi programmi kokku panevad ja teadlikult neid otsuseid vastu võtavad. Justkui väravavahid, kes hoolitsevad selle eest, kuidas maitse kujuneb. Või on see lihtsalt ajastu vaim. Mulle tundub, et asi on liikumas natuke vabameelsemas suunas. Võib-olla on pärimusmuusikaskeene muutunud piisavalt tugevaks, et ei pea enam sellepärast närveerima, milline see õige pärimusmuusika on. Kui Viljandi folk alustas, oli vaja murda teatud arusaamu, et rahvamuusika ei tähenda ainult külakapelle. Nüüd on sellest lahti saadud, ollakse vabameelsemad ja rahulikumad ning ka külakapell on juba täiesti okei. Mulle tundub, et viimasel ajal on pärimusmuusikutel enesekindlust rohkem ja sellepärast juletakse eksperimenteerida. Nad teavad, kust nad tulevad. Aparaadi üks osapool on ju Cätlin Mägi. Tema teab väga hästi, mida ta teeb. Ta võib luua vabalt ka väga puristlikku rahvamuusikat või esitada lugusid nii, nagu seda tehti 19. sajandi lõpus või 20. sajandi alguses. Tal on olemas enesekindlus pärimusmuusikas orienteerumiseks ja sellisel juhul on see pärimusreiviga mängimine kõik väga okei. Meie oleme võib-olla rohkem sellised, kes väga põhjalikult ei tea, miks nad midagi teevad.
R.T.: Ma arvan, et teame ikka. Kui on oma lugu, siis on oma lugu, ja kui traditsiooniline lugu, siis traditsiooniline. Meid ei sega rahvamuusikapolitsei, need tüübid, kes teavad maru kindlalt, et ainult nii ja naa võib teha. Me pole selles skeenes, et peaksime arvestama, et ainult mingil kindlal viisil võib mängida.
M.V.: Meil ei ole vastavat eriharidust, oleme pärimusmuusikas amatöörid. Meid ei saa vahele võtta, et me midagi valesti mängime – me ju ei väida ka, et kasutame näiteks traditsioonilist pillimängutehnikat või esitame sajanditetagust folkloori. Meie peamine sõnum rahvamuusika kontekstis on see, et vaadake, hiiu kandlega saab teha igasuguseid asju, õppige pilli ning tehke ka. See on see, milles meist võiks rahvamuusikale kasu olla.
R.T.: Päris igasuguseid asju me ei tee. Mingid piirid ikkagi on. Džässistandardit ei ole näiteks võimalik meie pillidega mängida.
M.V.: Aga vaata, mida teeb Ilkka Heinonen (*soome jouhikkomängija* – M.M.), kes oma trioga eksperimentaalset džässilikku asja viljeleb. Meie panus rahvamuusikaskeenesse on see, et me populariseerime hiiu kannelt kui instrumenti.

Ja teie uuenduslik lähenemine tõmbab ikka rohkem noori ka ligi...
M.V.: Me tõmbame ikka keskealisi ka. (*Naeravad.*)

Eestlasi peetakse ikka nii-öelda pisut „metsa poole" rahvaks. Paljuski kohtab loodustemaatika käsitlust ka pärimusmuusikas ning üha enam ka elektroonikas, kuhu pikitakse sisse *field recording*'uid loodusest. Millisena näete teie looduse rolli kohalikus muusikas ning kui palju tunnetate, et see peegeldub või leiab koha teie endi loomingus?
R.T.: Rääkisin just *field recording*'ute tegija Taavi Tuleviga, kes ütles, et Eesti metsad on ikka väiksed. Igale poole kostuvad autode või vähemalt lennukite hääled sisse ning raske on leida metsi või looduspaiku, kus seda müra poleks. Ma ise käin vahetevahel Sony salvestiga ringi. Kuigi oma loomingus ma seda materjali eriti ei kasuta, on pidevalt muid projekte, kus on vee, lindude, kohinate, metsade, merede ja muu hääli vaja läinud. Linnade helisid kogusin vahepeal ka, aga panin tähele, et hiljem ma neid eriti kuulanud ei ole. No tegelikult oma esimese korra Tōkyō salvestusi kuulasin küll.
M.V.: Ma arvan, et need metsa- ja loodusjutud lähevad muusikute puhul enamasti pigem kuvandiloome ja turundusstrateegia valdkonda. Kui keegi väga tundeliselt õhkab, et ta saab inspiratsiooni metsast, merest või rabadest ja teeb looduslähedast muusikat, siis noh... Mul hakkab kõht keerama nii diibi jutu peale. Tahaks kohe meeleolu tasakaalustamiseks gängstaräppi kuulata.

Loomulikult on keskkond oluline, aga ma olen tüdinud essentsialistlikest üldistustest selle kohta, et on olemas mingi metsa- või mererahva mentaliteet, mis kandub põlvest põlve edasi. Võib-olla on ja võib-olla ei ole, aga tõestada ei saa seda kuidagi ning mulle pole see küsimus enam ammu huvitav. Mulle lihtsalt meeldib meie loodus väga, käin matkamas ja vahel ööbin lageda taeva all, aga mind võluvad ka kõrged mäed ja suurlinnad. Mingit rahvusest tulenevat erisuhet loodusega ma ei usu endal olevat, samamoodi olen näinud siinsest loodusest vaimustumas prantslasi ja ameeriklasi.

Pärimusmuusika on seotud keskkonnaga, aga keskkonna muutudes muutub ka muusika – näiteks uuemas rahvamuusikas tuleb rohkem sisse linnakultuuriga seonduvat. Nii on minu arvates igati põhjendatud ja traditsioonipärane seegi, et uusfolkartist saab inspiratsiooni trammidest või elektrituulikutest. Samas kutsuti meid esinema metsaruuporite avamisele Pähni looduskeskuses ja tundus, et sinna me sobisime ikkagi ka.

LÕPUKS OMETI ON LAHE OLLA VAENE IDAEUROOPLANE

Silvia Urgas

Väljaveninud kampsun, dressipüksid ja kulunud botased – olgu tegu trenditeadliku hipsteri või kakskümmend aastat samu riideid kandnud Velloga, kodumaine *normcore* jahutab tarbimisühiskonda ja paneb uskuma jätkusuutliku maailmakorralduse võimalikkusesse.

Normcore on nüüdseks juba üle kahe aasta vana. Moevoolu asemel tähistab see sõna pigem mõtteviisi – käia riides nii tavaliselt ja silmapaistmatult kui võimalik. Maailm on niigi väsitavalt kirev, milleks sinna veel mõne ekstravagantsusega panustada?! Kui *normcore* mõnda aega tagasi eriti populaarseks sõnaks sai (teate küll, selline, mida on millegipärast vaja igale poole toppida, nagu *hashtag* või *yolo*), olid mitu mu sõpra natukene pahased: „Mis mõttes *normcore* on nüüd moes? See ongi see, kuidas ma kogu oma elu riides olen käinud!"

Ütlejad olid tavalised eesti mehed, kelle riietus peab vastama järgmistele nõuetele: a) mugav b) vähene ajakulu c) üsna tähelepandamatu. See ei tähenda, et nad ei hooli üldse iseenda välimusest või käivad iga päev sama aukliku T-särgiga. Riided ei ole lihtsalt miski, millele raisata lõpmatult aega või raha.

See, milliseks *normcore* ja spordiriietuse väljaspool jõusaali kandmise trend, olgu siis *health goth*'i kastmes või mitte, moemaailma rataste vahel muundus, on muidugi taolisest suhtumisest valgusaastate kaugusel. Lihtsate riideesemete peale võib kulutada lõpmatult aega ja raha, otsides Alexander Wangi pusa, mis võimalikult hästi tavalise spordirõiva esteetikat jäljendaks. See on täielik haruldus, kui sa tõepoolest leiad vanaisa kapist laheda nõukaaegse rekkamehenokatsi, mitte ei pea seda netipoodides öö otsa taga ajama.

KALTSUKA TAASSÜND *VINTAGE*-BUTIIGINA

Väiksena käisin emaga üsna tihti *second-hand*'ides või kaltsukates, kui neid õige nimega nimetada. Tol ajal oli mul tõepoolest häbi, sest see praegugi lahutamatu kaltsukalõhn (ükskõik millist *vintage exclusive boutique*'i nime kasutatud riiete pood ka ei kannaks) seostus mulle vaesusega. Olen üritanud kaltsukast mitte väljuda, kui klassiõde samal ajal mööda jalutas, ja lausunud valetades mõne ketipoe nime, kui keegi küsis, kust ma oma riided ostsin.

Mingil hetkel toimus suhtumises aga nihe. Kaltsukad said lahedaks ja neid hakati kutsuma kaunite ingliskeelsete nimedega. Enam ei pidanud häbenema, kui mõnda tuttavat teise ringi riiete poe läheduses kohtasid, pigem võisid tunda end keskkonnast hooliva *fashionista*'na. Umbes samal ajal hakkas murenema ka suhtumine, mille järgi kõik asjad pidid olema võimalikult uued, euronõuetele vastavad ja *shiny*'d.

Mida lahedama nõukaaegse aksessuaari suvekodust välja kaevasid, seda parem. Samal ajal kui läänes osteti plastikust lomokaameraid, otsisid Eesti hipsterid üles oma vanemate (hea õnne korral) endiselt töökorras Zenitid. Kulunud ja vanad asjad on tihti kättesaadavamad kui tuttuued ja moodsad ning selline *recycle* on hea nii keskkonnale kui ka rahakotile.

HOOLIN KESKKONNAST, AGA MITTE NII PALJU

Nõnda tundub, et lõpp hea, kõik hea – äratame vanad riided uuele elule, nimetame need ümber *vintage*'iks ning olemegi korraga moodsad ja ausad. Samas sarnaneb kasutatud riiete tööstus aina enam kiirmoega: riiete sorteerimiskeskustes töötavad inimesed peavad taluma tihti ebainimlikke töötunde ja naeruväärset rahalist kompensatsiooni, korduvaks pesuks ja nn kaltsukalõhnast vabanemiseks kulub lõputult vett ja keemiat ning mis kõige hullem, heategevusorganisatsioonidele ei annetata enam nii palju riideid kui varem ning see vähenegi on kulunud ega kõlba trenditeadlikele *second-hand*'idele.

Aga mida siis teha? Nudism kõlab Eesti kliimas kohe halva mõttena. Kaltsukast H&Mi riiete ostmine tundub natuke mõistlikum tegevus kui nende uuena soetamine, samas ei saa sedagi reaalsuses täielikult välistada. Mainimata ei saa jätta ka seda, milline monstrum ilutööstus tegelikult on – alates loomadel testitavast kosmeetikast kuni küünelakkideni, mille puhul võib juba lõhnast aimata, et midagi head need keskkonnale küll teha ei saa.

Mõned inimesed on otsustanud sellest kõigest täielikult loobuda, ostes ainult väga keskkonnasäästlikult toodetud riideid (nt Reet Ausi *upcycling*-kollektsioonidest) ja ökoloogilist kosmeetikat. Aga olgem ausad, kui ilusad ja köitvad need ideed ka poleks, on nõnda elamiseks vaja päris palju raha. Rohkem, kui Eesti keskmisest palgast jätkub. Ja nii tuleb järjekordselt seada sammud täiesti tavalisse kaubanduskeskusesse ja osta endale mõnest ketipoest talvemantel – sest seda on päriselt vaja. Võib ka õnnestuda see mõnest kaltsukast leida, kuid siiski tuleb arvestada võimalusega, et algselt müüdi seda nendessamades kiirmoepoodides, mida vältida üritatakse.

EESTLANE – *NORMCORE* SÜNNIST SURMANI

Nüüd tuleb tavalise tahaks-keskkonda-säästa-aga-ei-taha-kogu-oma-elukorraldust-muuta-inimese jaoks tähtsaim osa: kuidas keskkonnavaenlastest riietega edasi toimetada? Mu tööõpetuse hinne ähvardas pidevalt kolmeni langeda, aga isegi mina ei viska ühe auguga sokke ära, vaid nõelun ja kannan taas, küll torisedes, et see on ikkagi suht nõme ja tüütu tegevus. Ma suudan isegi nööbi taas ette õmmelda – tervitused mu tööõpetusõpetajale, kes kindlasti ei suudaks uskuda, et selline ime võimalik on! Siinkohal tuleks anda sõna ilmselt kellelegi, kes eestlaste eripäradega paremini kursis on (Valdur Mikita, kus olete, kui teid vaja?), aga mulle tundub, et tegu on päris omapärase meelelaadiga, kombinatsiooniga praktilisusest ja sellest, et vaesed ajad on veel üsna hästi meeles.

Kuigi üheksakümnendatel ja hiljem sündinud ei pruugi defitsiiti isiklikult mäletada, on meelestatus liigse raiskamise vastu ilmselt paljudele kodust kaasa antud. Ja noh, meie õnneks on selline Ida-Euroopa porise nurgataguse *look* praegu üsnagi moes. Inspiratsiooniks sobivad hästi näiteks muusikavideod (sisesta siia ükskõik milline Tommy Cashi taies või MØ „Kamikaze") ja publik mõnel põrandaalusemal peol. Ega sellel *normcore*'iga peale mõne 90ndate beeži kampsuni rohkem ühist pole, aga mida vähem võltsi plastikut, seda normaalsem ja omasem tundub.

Omal moel on ring jälle täis saanud. Kunagi kanti sama kilekotti mitmeid kordi, sest selle laheda aksessuaari tõid kauged sugulased Kanadast, nüüd kasutatakse sama kilekotti uuesti, sest natuke hirmus on mõelda, mis maailmast saaks, kui ookean lõplikult plastikuks muutuks. Või siis lihtsalt seetõttu, et sotsiaalne surve teatud seltskondades pingestab ja sunnib riidest kotiga poes käima, aga ei saa ju avalikult välja näidata, et sa kohe üldse ei hooli. Sel juhul elagu sotsiaalne surve!

Alati maitsekalt lihtne Monopol Entertainment OÜ juhatuse liige ja DJ Kaarel Valter 2011. aasta Schillingul. Foto: Alver Linnamägi

KOHVIK · CAFE
MUST PUUDEL

JAANUAR MUSTAS PUUDLIS:

08.01 PROGENS
09.01 REGGAE DISKO
14.01 LUULE&KÕNTS
15.01 HALLO-PIDU
16.01 VIBRATSIOON SESSIONS
21.01 AMATÖÖR-DJ ÕHTU
22.01 ÖÖMAJA
23.01 SOULED OUT
29.01 SÄMPLER
30.01 MOJO

KOHVIK
MUST PUUDEL
MÜÜRIVAHE 20
TALLINN

PÖÖRIÖÖ UNI

SHAKESPEARE / MENDELSSOHN / SEMPER / OJASOO / ELTS / TEATER NO99 / ERSO / ELLERHEIN

ESIETENDUS 1. JUUNIL 2016
TEATER NO99 / ERSO / EESTI KONTSERT

Pööriööl, mil kõik on võimalik ja miski pole päriselt nii, nagu näib, koonduvad jõud, mille võimuses on luua unenäoline, kõikehaarav, jahmatav ilu. Ilu, mis varjutab tugevaimagi kaamose ja päev päevalt kõikjale tungiva harjumuse väe. Meeleline nauding, milles võiks olla igavesti, millest ei tahakski lahkuda. Mõned peavad pööriööl sündinud olemuslikult ajalikku naudingut kaasaja ühiskonna püüdluste tuumaks, teised inimhinge igaveseks paradoksiks. Küsimus on, kuidas seda taltumatut püüdu väljendada, kuidas talle vormi anda.

Lavastajad-kunstnikud **Ene-Liis Semper, Tiit Ojasoo**
Dirigent **Olari Elts**
Laval **Teater NO99 näitlejad, ERSO, tütarlastekoor Ellerhein**

Korraldajad **Teater NO99, ERSO, Eesti Kontsert**

Esietendus 1. juunil 2016 Estonia kontserdisaalis.
Ainult viis etendust juunis!

TALV ELEKTRITEATRIS

19.01 / 18:00 - LÕUENDILINN
20:00 - MA USUN ÜKSSARVEDESSE
21:45 - HUKKUNUD ALPINISTI HOTELL

25.01 / 19:00 - MÖIRE
21:15 - JÄÄRAD

26.01 / 19:00 - MIKROOB JA DIISEL
21:15 - MUSTANG

01.02 / 19:00 - MAO EMBUS
21:30 - MACBETH

02.02 / 18:00 - INDREK KAINE LÜHIFILMID
20:00 - VIHANE KAHEKSA

08.02 / 18:00 - BORDERS
19:00 - 2001: KOSMOSEODÜSSEIA

09.02 / 19:00 - WOLFPACK
21:30 - SAULI POEG

ELEKTRITEATER.EE

KAS PUNANE DRAAKON MUUTUB ROHELISEKS?

Tekst: Emajõe Saadik*. Illustratsioon: Elise Tragel

Märkimisväärsete keskkonnakahjude taustal viimastel kümnenditel püstloodis kasvanud majandusega Hiina on globaalse kliimakokkuleppe saavutamisel võtmeriik. Hiina valitsus on hakanud tegema arglikke samme rohelisema tuleviku suunas, kuid võetud kurss on habras.

Hiina majandus kasvab iga aastaga tempos, millest enamik maailma riike võib vaid unistada – pealtnäha tundub, et Hiina tõusu ei suuda peatada miski. Majanduskasvul on siiski ka oma varjuküljed, millest märkimisväärseimad on saastunud keskkond ja sellest tulenevad tervisehädad. On päevselge, et kui Hiina jätab keskkonnaprobleemidega tegelemata, võib see saada riigi arengule saatuslikuks.

Pariisi kliimakonverentsi valguses tasub analüüsida, kuidas on Hiina, kelle nõusolekuta ei ole võimalik nüüdsel ajal ülemaailmset kliimakokkulepet sõlmida ega rakendada, senini seoses keskkonnaohtude tõrjumisega käitunud. Esimene globaalne kliimalepe oli 1997. aasta Kyōto protokoll. Hiina toetas ideed vähendada süsihappegaasi emissiooni arenenud riikides, kuid ei soovinud ise ülla eesmärgi saavutamisse panustada. Kyōto protokoll Hiinale kohustusi peale ei pannud, kuna see oli suunatud pigem arenenud riikidele ning Hiina oli tollal veel väga vaene maa. Hiina ja India kõrvalejäämine Kyōto protokollist on üks põhjus, miks soovitakse sõlmida uus kliimakokkulepe. Esimene katse tehti 2009. aastal Kopenhaagenis. Läbirääkimised ei olnud edukad, kuna riikide vahel valitses usaldamatus ja tõenäoliselt proovis USA Hiinat üle mängida. Seda mõistes pani Hiina paljudele kliimaeesmärkidele veto. Näib, et suurriikide juhid said Kopenhaagenis raisatud pooleteisest nädalast olulise õppetunni. Hiina ja USA riigipead kohtusid enne Pariisi konverentsi korduvalt ja on teinud ühisavaldusi – praktika, mis loob usaldust suhtluses ja aitab eesmärke kooskõlastada. Hiina koostöövalmidus kliimaleppe sõlmimiseks pole olnud ilmselt kunagi varem nii suur. Rahvusvahelised mängud on kindlasti riigi huvide kujunemises olulised, kuid peamised faktorid, mis mõjutavad Hiina käitumist kliimakonverentsidel, on keskkonnaolud ja poliitiline kurss kodumaal.

KIIRE MAJANDUSKASVU TUME VARJUPOOL

Viimased kolm aastakümmet kümne protsendi lähedal kõikunud majanduskasvul on järjest kurjakuulutavam mõju keskkonnale. Hiinast on saanud maailma suurima tööstustoodanguga riik, ent ka suurim süsihappegaasi ja kasvuhoonegaaside emiteerija. Praegu on riik dilemma ees: kas jätkata vanaviisi või muutuda rohelisemaks? Tegutsemine edaspidi nii nagu seni ei ole jätkusuutlik, kuid tähendaks lühikeses perspektiivis suuremat majanduskasvu ja turvatunnet võimuladvikule. Hiina valitsus on pikemat perspektiivi silmas pidades mõistnud, et vaja on muuta kurssi, kuid uus suund on habras ning tõsisema tagasilöögi korral võidakse sellest loobuda. Esimesed sammud on tehtud, aga suuremad muudatused on alles ees.

Keskkonnaprobleemid on Hiinas sarnased mujalgi maailmas esinevatega, ent väärivad tähelepanu nende tõsiduse ja mastaabi tõttu. Üks suurim probleem on puhta vee puudus. Põhja-Hiinas toimub kõrbestumine, kümned miljonid inimesed tarbivad reostunud pinnavett, samal ajal kui tööstus kasutab ühe ühiku toodangu kohta kordades rohkem vett, kui seda tehakse arenenud riikides. Teine probleem on õhu saastatus. Peaaegu kõikides linnades ületab õhu saastetase hooajaliselt mitmekordselt kriitilist piiri. Tehastest tulevale saastele lisandub kõrbetolm, millega liiguvad kaasa kõrbes ladestunud raskemetallide ja muude mürgiste ainete osakesed. Õhu- ja veesaaste mõju on eriti tuntav tihedalt asustatud Ida- ja Lõuna-Hiinas, mistõttu tunneb keskkonnaprobleeme omal nahal lõviosa Hiina elanikkonnast.

Saastatus mõjutab hiinlaste tervist. Mõju ulatust ei saa väga põhjalikult uurida, kuna võimud on teema osaliselt tsenseerinud, ent ometi leidub statistikat, mida saab saastatuse kahjulikkusega siduda. Näiteks kopsuvähi suremusnäitaja on kasvanud viimase kolmekümne aasta jooksul 100 000 inimese kohta 465%, muutudes tapvaimaks vähivormiks Hiinas[1]. Hoolimata puudulikest algandmetest on proovitud arvutada keskkonnaprobleemide tõttu hukkuvate Hiina elanike arvu. WHO hindab, et reostuse tõttu sureb neid umbes 750 000 aastas[2].

Keskkonnaprobleemide alged on majanduspoliitikas. Hiina kasvumudeliks on olnud valuuta odavus, madalad palgad, suur eksport ja kõrged intressid. Valitsus on nimetatud tingimuste püsimist suure majanduskasvu tagamiseks jätkuvalt soodustanud. Kui turumajandus viisaastaku plaanis märgitud kasvutempo saavutamisega hakkama ei saa, tuleb appi kommunistlik partei. Riik ehitab midagi suurt ja kasutut või pumpab raha sinna, kuhu tark investor oma sääste ei ole pannud, ning ongi latt ületatud. Tänu odavusele, stabiilsele kasvule ja rahaküllusele on Hiina olnud investoritele atraktiivne. Madalad kulud meelitavad ligi rasketööstust, mis vajab palju tööjõudu ja toorainet. Hiinas toodetakse umbes kolmandik maailma terasest ja alumiiniumist ning pool tsemendist ja klaasist. Just nendel aladel tegutsevad ettevõtted on keskkonnakahjude peamiseks põhjustajaks nii otseste saastajate kui ka kaudselt energiatarbijatena.

MAHAVAIKITUD PROBLEEM

Aastas toimuvad tuhanded keskkonnateemalised meeleavaldused. Ka kunstis võib käsitleda Hiina keskkonna valupunkte. Näiteks sai hiljuti meedias palju tähelepanu üks hiina kunstnik, kes imes tolmuimejaga sada päeva järjest Pekingi õhku ja valmistas saagist keskmist mõõtu ehituskivi. Erinevalt kirjeldatud kunstiprojektist ei ole paljud meeleavaldused suunatud pikaajalistele lahendustele ja poliitikale, vaid mõeldud enamasti kompensatsiooni saamiseks või lokaalsete probleemidega tegelemiseks. Raha maksmine loodust ei päästa. Abi pole väga palju ka meediast. Antud teemat käsitletakse Hiina meedias moonutatult, mis jätab tähelepanuta tõsisemad kiire lahenduseta keskkonnaküsimused. Tsensuur takistab selgitustööd ja vaba arutelu, millest võiksid kooruda võimalikud üldisemad lahendused. Elanikkond on halvasti informeeritud. Küsitluse järgi peavad umbes pooled hiinlased õhu- ja veereostust suureks probleemiks ja muretsejate hulk pigem kasvab[3]. Samas ei tunneta hiinlased, et reostus ja sellest tulenevad tagajärjed võiksid saada saatuslikuks majandusele, kuna nende nägemus riigi majanduslikust tulevikust on üks optimistlikemaid maailmas[4]. Ühtlasi kuuluvad hiinlased koos ameeriklastega kliimamuutuse küsimuses muretuimate rahvaste sekka[5].

Keskkonnaprobleemide mõju majandusele ja selle kasvule on võimatu täpselt välja arvutada. Paljud organisatsioonid on siiski üritanud seda teha. USA mõttekoda RAND on pakkunud, et keskkonnaprobleemide tõttu tekkiv kahju ja ressursikadu moodustab 6,5% SKPst[6]. Hiina teaduste akadeemia pakub samaks näitajaks 13,5%[7]. Tõde jääb ilmselt kuhugi vahepeale. Otseseks kahjuks on saastatusega seotud haigestumise tõttu kaotatud tööjõud ja kulud tervishoiu ning puhta joogivee tagamiseks ja happevihmadest kahjustatud rajatiste parandamiseks. Lisandub kahju, mis tekib seoses viperustega majandustegevuses, kui korraldatakse suurüritusi, nagu olümpiamängud, mil õhu puhtuse nimel pannakse seisma tehased ja liiklus.

JÄTKUSUUTLIKU MAJANDUSPOLIITIKA OTSINGUIL

Näib, et Xi Jinpingi presidendiks oleku ajal on keskvalitsuse poliitika reostuse ohjeldamise kohalt muutunud. Ei tasu arvata, et Hiina punased kommunistid on kehastunud ümber rohelisteks keskkonnakaitsjateks. Hiina astub samme keskkonna kaitseks, kuna probleemid on hakanud mõjutama majanduse head käekäiku. Senine majanduskasvu mudel on ammendumas. Hiina majandusbuumi kõrvalsaaduseks on kinnisvara- ja investeerimismullid, mis nüüd lõhkevad ja mille tõttu riik on hakanud rääkima majandusbuumi lõpust ning jätkusuutliku majanduskasvu algusest. Jätkusuutliku majanduspoliitika osa on ka keskkonnakaitse. Näiteks aegunud tehnoloogiaga väikseid vabrikuid sunnitakse oma tegevust lõpetama – viimase kahe aastaga on Pekingi ümbruses pidanud uksed sulgema 18 000 vabrikut[8]. Suuremaid tootmisettevõtteid survestatakse võtma kasutusele uusi tehnoloogiaid. 2012. aastal kinnitati riiklik plaan muuta Hiina energiaefektiivsemaks. Järgmisel aastal hakati karmistama keskkonnanõudeid ja tõstma keskkonnamakse. 2014. aastal vähenes kivisöe tarbimine Hiinas esimest korda pärast 14 aastat väldanud kasvu[8]. Praegu käivitatakse ELi eeskujul süsihappegaasi emissiooni kvootidega kauplemise süsteemi. Hiina on hakanud andma esmakordselt lubadusi seoses keskkonnakaitsega.

Algatatud muutused ei ole piisavad, et probleemid lahendada. Näiteks elektritootmise osaline ümberstruktureerimine kivisöelt tuule-, vee- ja tuumaenergiale nõuab umbes 200 miljardi dollari väärtuses investeeringuid[9]. Uute rajatiste ehitamisest suuremaks kuluallikaks on nende tööshoidmine, kuna loodussäästlikum energia on kallim. Energiamahukate tööstusettevõtete kulud suureneksid seoses kõrgema energiahinnaga ja need kaotaksid maailmaturul konkurentsivõimes, mis võiks põhjustada tehaste sulgemist ja tööpuuduse kasvu. Lühikeses plaanis pärsib majanduse ümberstruktureerimine selle kasvu ja võib muuta rahva rahulolematuks, kuid reformide tegemata jätmine tähendaks kaugemas tulevikus majanduslikku seisakut. Praegu on majanduskasv viimase veerandsajandi kontekstis madalseisus, mistõttu Hiina ei taha väga suuri muudatusi teha. Arvatavasti jääb reformideks puudu ka võimekusest, kuna alles 21. sajandi alguses

hakati looma institutsioone energia- ja keskkonnapoliitika koordineerimiseks ning kontrollimiseks, mistõttu asutused on veel väikesed ja nõrgad.

Hiina keskkonnaprobleemide rahvusvaheline mõõde seisneb kodumaise olukorra mõjus Hiina positsioonidele rahvusvahelisel areenil. Hiina vastumeelsus endapoolseteks järeleandmisteks mureneb. 2012. aasta Doha läbirääkimistel möönis Hiina esindaja, et madal süsihappegaasi emissioon on pikas perspektiivis Hiina jaoks ainuvõimalik tee. Sellegipoolest on Hiina keeldunud sõlmimast senini siduvaid lepinguid õhusaaste vähendamiseks, kuid hiinlaste osalemine globaalses võitluses on oluline, sest riigi suurus tingib selle, et USA ja mitmed teised tööstusriigid on nõus sõlmima keskkonnateemalisi leppeid ainult juhul, kui nendega liituvad ka Hiina ja teised kiiresti kasvava majandusega riigid. Hiina on võtmeriik, kelle kõrvalejäämine võib tähendada ka USA kõrvalejäämist ja patiseisu kliimaläbirääkimistel. Samas näib Hiina ja USA praegune üksmeel avaldavat mõju ka teistele riikidele. Isegi Põhja-Korea diktaator Kim Jong-un kuulutas sõja metsaraie vastu ja Põhja-Korea esindajad hakkasid enne Pariisi konverentsi rääkima, et nende riik soovib panustada süsihappegaasi emissiooni vähendamise projekti. Kui riikide konsensus püsib, siis võib-olla saavutab sõna „keskkonnakaitse" kunagi rahvusvahelises suhtluses sarnase positsiooni, nagu seda omavad sõnad „inimõigus" ja „demokraatia". Teisisõnu, riik, kes vähemalt proovib näida tsiviliseeritud, peab neist teemadest rääkima ja seda ka siis, kui kodumaal nimetatud põhimõtetest üldsegi lugu ei peeta.

HAPRAD KOKKULEPPED

Nagu eespool mainitud, siis viimane ambitsioonikas kliimakokkulepe saavutati 1997. aastal Kyōtos. Hiinal tollal vedas. Kui oleks teatud, et lähiaastatel hakkab Hiina emissioon kasvama peaaegu püstloodis, poleks sellist kokkulepet arvatavasti sõlmitud. Kyōto protokoll ongi osaliselt süüdi Hiina emissiooni kasvus. Protokolliga kohustuse võtnud soovisid suunata õhku saastava majandustegevuse oma riigist välja. See oli hea äri arengumaadele, kes lõikasid kasu saastavate tööstusharude liikumisest arenenud riikidest arengumaadesse. Kokkuvõtvalt emissioon maailmas ei vähenenud, vaid paigutus ümber. Kyōto protokoll ega selle edasiarendused ei ole sobivaks vahendiks praegu, mil arengumaade ja arenenud maade vaheline piir on hägustunud. Olukorda muudab veelgi Hiina huvi kliimaleppe vastu. Kuna Hiina on motiveeritud ka üksinda keskkonnakaitse nimel tegutsema, siis kokkulepetele jõudmine ja emissiooni vähendamine tundub tõenäolisem kui kümme aastat tagasi.

Praegu võetud kurss on habras. Tegemist on Hiina jaoks uue poliitilise suunaga ning reformid on algusjärgus, seega on neid võimalik võrdlemisi kergelt peatada. Hiina valitsus võib loobuda majanduslike tagasilöökide korral kasvutempo säilitamiseks keskkonnanõuete karmistamise plaanidest. Pikas perspektiivis ei tagaks see nii suurt majanduskasvu kui keskkonnanõuete kehtestamisel, kuid kui rahvas muutub majandusolukorra tõttu rahulolematuks ja on oht, et praegu valitsev ladvik võib kaotada võimu, siis võetakse esimesena vastu otsused, mis tagavad vähemalt lühikeses perspektiivis senise korralduse säilimise. Kuna keskkonnakaitset soodustavad otsused on värsked, kujunemisjärgus ning tehtud pigem pragmaatilistel kaalutlustel, mitte ideoloogilise nihke tõttu, siis on veel vara hinnata, kas Hiina on teinud kindla valiku keskkonnakaitse kasuks.

[1] *Liu, Lee 2010. Made in China: Cancer Villages. – Environment, March/April.*
[2] *Cost of Pollution in China. – The World Bank, 2007.*
[3] *Environmental Concerns on the Rise in China. – Pew Research Center, 19.09.2013.*
[4] *Global Public Downbeat about Economy. – Pew Research Center, 09.09.2014.*
[5] *Stokes, Bruce;* et al. *2015. Global Concern about Climate Change, Broad Support for Limiting Emissions. – Pew Research Center, 05.11.*
[6] *Crane, Keith; Mao, Zhimin 2015. Costs of Selected Policies to Address Air Pollution in China. – RAND Corporation, lk 3.*
[7] *Domínguez, Gabriel 2015. How much is pollution costing China's economy? (Intervjuu Qingfeng Zhangiga.) – Deutsche Welle, 18.03.*
[8] *The cost of clean air. – The Economist, 07.02.2015.*
[9] *Crane, Keith; Mao, Zhimin 2015. Costs of Selected Policies to Address Air Pollution in China. – RAND Corporation, lk 21.*

* *Emajõe Saadik on Tartu Ülikooli Rahvusvaheliste Suhete Ringi (RSR) liikmete loodud pseudonüüm, mille alt kirjutatakse ühisloominguna valmivaid välispoliitilisi teemasid käsitlevaid artikleid.*

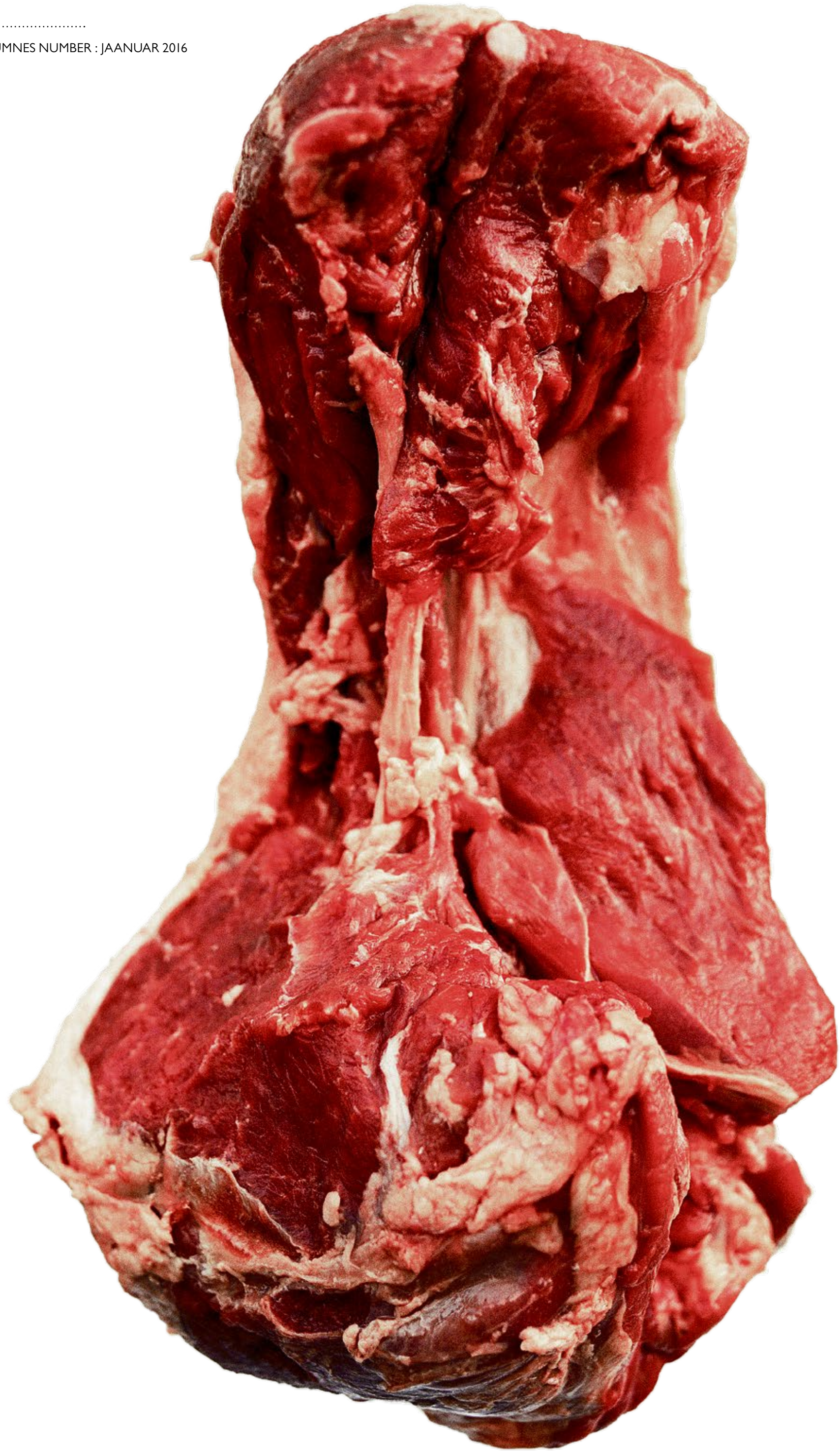

KELLEL ON ÕIGUS SÜÜA LIHA?

Tekst: Helen Tammemäe. Foto: Priit Mürk

Kvaliteetset ja eetiliselt kasvatatud toitu saab endale lubada vaid jõukam osa rahvast. Ülejäänud ei mõista aga, et suurtööstusi nuumates taastoodetakse ebavõrdsust, millest pääsemisest unistatakse. Naasmine tervema ja loomulikuma eluviisi juurde on otsuse taga kinni.

Minu lähikondlased on olnud juba aastaid veendunud, et olen astunud mingi segase ususekti liikmeks, ja kuna ma ei söö peaaegu üldse liha ning tarbin viimasel ajal ka üha vähem muid loomseid toiduaineid, on nad kindlad, et sellist käitumist ei saa normaalseks pidada ja neil tuleb mind igal võimalusel ümber veenda, enne kui ma selle lolluse tõttu otsad annan. Terane vanaema püüdis meelitada mind veel mõni aasta tagasi vorstivõileiba sööma väitega, et selles ei ole ju peaaegu üldse liha.

Taimetoitlust ja veganlust nähakse tihti askeetliku – lausa religioosse – elustiilina ning arvatakse, et seda saab praktiseerida vaid halastamatu enesekontrolli ja -piitsutamise teel. Ma ei saa kuidagi salata, et verine steik või korralik *Boeuf à la tartar* võib mul vahel suu vett jooksma ajada, ja ma ei varja, et aeg-ajalt ma neid endale ka luban, aga see ei takista mind kuidagi 90% juhtudest ainult taimset toitu söömast ega arvamast, et liha-, muna- ja piimatööstust tuleb praegusel kujul ilmtingimata boikoteerida.

EETILINE PERSPEKTIIV

Oma lähtepunkti selgituseks ütlen, et ma ei arva, et vaielda on vaja selle üle, kas inimesel on üleüldse eetiline liha süüa ja loomset päritolu toorainet tarbida – tegude eetilisuse määrab kontekst ehk ilmselt pole ma ainuke, kellel karvad turri tõusevad, kui kuulen kedagi mingit järjekordset absoluutset tõde kuulutamas. Küll aga usun, et taimetoitlastel ja veganiliikumistel on praegu natukene rohkem „õigus" kui paljudel teistel, kes lähtuvad oma tõekspidamiste kujundamisel ainult isiklikest maitse-eelistustest ja harjumustest. Ühesõnaga, jätame küll kohe kõrvale argumendi, justkui loomade kasvatamist ja küttimist peaks põhimõtteliselt ebaeetiliseks pidama, aga vaatame seda küsimust pisut relativistlikumast vaatepunktist, et mõista, miks oleks vaja võtta tänapäeva maailmas sellega seoses omaks siiski uued arusaamad.

Ei tule ilmselt suure üllatusena, et nüüdisaegne inimene liigutab ennast vähemalt internetistunud läänemaailmas aina vähem, kuid samas on tema lihatarbimine varasemaga võrreldes oluliselt suurenenud. Vaevalt et ühel keskmisel eesti „talupojal" on alati terve suve õuel grill suitsenud. Igapäevane ja isegi -nädalane lihatarbimine on moodne nähtus ning kõikvõimalikke segatud poolprodukte, milles tegelikult „ei ole ju peaaegu üldse liha", on meid õpetanud tarbima varmaste reklaamiagentuuride abiga töösturid, kes proovivad piltlikult öeldes võimalikult vähese eest inimeselt võimalikult palju raha kätte saada. Müüdav hall ollus tehakse söödavaks värvainete ja maitsetugevdajatega ning illusioon selle argipäevase tarbimise vajadusest luuakse rõõmsate musterperedega teleekraanil.

Aga olgu – maitse üle ei vaielda. Hedonistlikust vaatepunktist mõistetakse elu põhilise eesmärgina naudingutaotlust, aga samas ka kannatuse vältimist. Ma väidan, et võimalik on õppida praktiseerima taimetoitlust ja veganlust ning jääda samal ajal ka hedonistiks. Selgitan. Lühikeses perspektiivis on liha süüa mõnus ja sarnaselt muude naudingut pakkuvate tegevustega tahame me teha seda tihti. Nagu mainitud, söövad väga paljud inimesed liha märgatavalt rohkem, kui neile vajalik ja kasulik on. Arvatakse, et mitmete levinud tervisehädade – sealhulgas rasvumise, kõrge kolesteroolitaseme ja vähkkasvajate – põhjuseid võib otsida liigse ning ebakvaliteetse loomse rasva sisaldusest menüüs. Tervisehädad on aga kannatust ja valu põhjustavad ning seega võiks iga mõtlemisvõimeline elunautleja soovida neid vältida.

Kui märkimisväärne osa inimestest oleks valmis kujundama oma harjumusi ümber nii, et nad tarbiksid liha ja loomseid produkte harva ning maksaksid see-eest õiglast hinda kvaliteetse, täisväärtusliku ja loomulikul moel talupidamises kasvatatud toodangu eest, ei tuleks see kasuks ainult neile endile, vaid võiks tekkida ka lootus, et taastub eestlaste palavalt armastatud maalähedane eluviis – see talumajapidamispõhine majandus, mille Nõukogude Liit oma kolhooside sisseseadmisega hävitas ja mida me järjekindlalt oma kultuuri osaks peame, olgugi et reaalsuses on sellest vähe alles.

Isegi kui see visioon kellelegi meeltmööda ei ole, tuleb loomi toorainena kasutava tööstusega igal juhul midagi ette võtta, kuna see ei ole antud kujul loomulik ega jätkusuutlik. Hüppeliselt kasvanud maailma rahvaarv ning aina suurenev nõudlus loomse tooraine järele on põhjustanud olukorra, kus kasutusele on võetud ebaloomulikud meetmed, mis tagavad loomade kiire kasvu ja kõrge produktiivsuse võimalikult madalate kuludega. Lisaks grotesksetele võtetele loomade kasvatamisel ja kohtlemisel (millel ma siinkohal pikalt ei peatu) on nimetatud tööstused keskkonnale äärmiselt koormavad. Loomasööda kasvatamiseks võetakse maha põlismetsasid, rääkimata tõsiasjast, et toiduks kasvatatavate mäletsejate seedimisprotsessi käigus eralduval metaanil on kliimasoojenemisele väidetavalt suurem mõju kui näiteks sõidukitest eralduvatel heitgaasidel.

Mõelgem maailma skaalal korraks selliste riikide peale nagu Hiina või India. Isegi kui kõigil sealsetel inimestel tekiks kunagi võimalus ja nad otsustaksid tarbida loomset päritolu toiduaineid n-ö eetilisel moel, ületaks nõudlus igasuguse võime vajalikul hulgal keskkonnasõbralikult toota. Ehk ongi just see põhjus, miks veganluse populariseerimine laiemal skaalal nii hädavajalik on.

Tuleb mõista, et enamik loomaõiguslasi ja veganielustiili propageerijaid tegelevadki tööstuste vastu võitlemisega – ma ei tea, et keegi võitleks näiteks aastatuhandeid oma karjaga sümbioosis elanud nomaadide elustiiliga või peaks kuidagi ebaeetiliseks nende piima-, liha-, nahkade jm loomse tooraine tarbimist. Ka selle küsimuse puhul pole olemas kõigile ja igas olukorras kehtivat tõde.

EESTI KONTEKST

Kuigi meile meeldib ette kujutada, et meil Eestis on kõik kuidagi looduslähedasem ja loomulikum kui mujal maailmas, on tõsiasi see, et ka meie toitu – nii loomset kui ka taimset – toodetakse sarnaselt muu maailmagagi enamjaolt tööstuslikul moel ja ebaloomulikke meetodeid kasutades. Pealegi on oluline märkida, et mitmed Eesti suuremad toiduettevõtted kuuluvad välisomanikele, mistõttu kannatab kogu kohalik majanduskeskkond ja sellest on häiritud siinne ajalooliselt loomulik eluviis. Ilus maalähedane bränding loob pettekujutelma sellest, mis toiduainetööstuses tegelikult toimub.

Samas ei ole meil Eestis, kus rahvaarv on väike ja maa jõuaks teoorias toita keskkonnasõbralikul moel ka omnivoore, tarvis rääkida tingimata äärmusliku veganluse vajadusest. Seda enam, et siinses kontekstis võib mitteteadlik taimetoitlus kujuneda lihasöömisest keskkonnale, rääkimata seejuures inimese enda organismist, suures plaanis kahjulikumakski, näiteks kui kogu oma menüü eksootilist päritolu, mittehooajaliste või lihtsalt ebatervislike valikute vastu välja vahetada. Kui aga mõelda korraks kohalikule ja hooajalisele toidule, ei jää eestlasele just palju valikuid. Ei olegi reaalne, et kõik inimesed veganiteks hakkavad, aga esmatähtis on, et taastataks ennekõike side oma toiduga ning kujundataks põhimõtteliselt ümber suhtumine end ümbritsevasse keskkonda.

Pakun välja võimaluse, et teistsuguses Eestis kui see, milles me praegu elame, võiks loomset päritolu tooraine kasutamine eluks olla jätkusuutlik ja kokkuleppeliselt eetiline – nii nagu see on ajalooliselt või kultuuriliselt seda olnud, aga väljavaated on selleks ilma radikaalsete muutusteta toiduringluses siiski nigelad.

Üksikisiku tasandil tähendaks see vajadust vähendada olulisel määral loomset päritolu toiduainete osakaalu menüüs; vahetada tööstuslik toodang ostukorvis välja kohalike väiketalunike kauba vastu, jälgides, et loomad oleksid kasvanud loomulikul moel ning keskkonnaga kooskõlas; tarbida hooajalist ja kohalikku toitu; ning – kui neid aeg-ajalt endale lubada – maksta eksootilist päritolu toiduainete eest ka õiglast hinda.

Pean siiski tõdema, et see visioon kõlab lausa silmakirjalikuna, kui võtta arvesse, kui palju elab Eestis inimesi vaesuspiiril, kellel pole kuu lõpus võib-olla raha isegi makaronide ostmiseks. Kui paljud meist jaksavad endale tegelikult pidevalt õiglase kaubanduse kohvi ja šokolaadi osta? Kemikaalideta pritsimata Eesti õungi on talvel läikivast Poola kaunitarist kolm korda kallim, rääkimata vabapidamisel peetud kanade munadest või ökotalust ostetud rohusöödal kasvanud lamba lihast.

Sellise loogika järgi elades saaks praeguses Eestis endale loomseid ja eksootilisi toiduaineid lubada harjumuspäraselt vaid väike osa privilegeeritud ühiskonnast. Teisalt aga ehk ongi probleemi tuum seesama lõhestunud Eesti, kus majanduslikku heaolu on saanud maitsta vaid elitaarsem osa rahvast ning maapiirkondades on loomulik eluviis praktiliselt hävinenud.

Talumajapidamistel põhineva majanduse taastamine on kõigi eestlaste huvides – seda nii siinse kultuuri, keskkonna kui ka majanduse seisukohalt. Paljudele inimestele võiks see olla võimalus naasta loomuliku maalähedase eluviisi juurde ja vabastav alternatiiv palgatööorjusele. Selle asemel et lasta koorida toiduainetööstusest saadava kasumi omanikul – kes ei pruugi seda isegi Eesti majandusse tagasi investeerida, vaid viib selle hoopis välismaale –, võiks see tulu jääda hoopis siinsete virelevate maapiirkondade hüvanguks.

Selleks peaks sissejuhatuseks tekkima aga tuntav nõudlus väiketalunike kauba järele, mis soodustaks maal elamist ja sinna kolimist. Suur osa kohalike inimeste toidust peaks tulema otse talunikelt. Moodsad tehnoloogiad võimaldavad luua väga lihtsalt võrgustikke, mis aitaksid rajada otsesidemeid talude ja nende kauba tarbijate vahel. Mida rohkem on inimesi, kellel on võimalik oma talupidamisest saadud toodangust ära elada ja sellelt isegi tulu teenida, seda suurem on ka tõenäosus, et tekib poliitilisi jõude, mis hakkavad suurtööstuste huvide asemel väiketalunike omi esindama. Juba koolisüsteem peaks õpetama baasteadmisi keskkonnasäästlikust ja eetilisest majandusest – sellekohaseid muudatusi viivad õppekavadesse sisse aga needsamad poliitikud, kelle otsused juhinduvad nende huvigruppide survest, kellel on nende üle parajasti kõige rohkem võimu.

Tasuks meeles pidada, et iga suurtöösturilt ostetud vorsti- või juustulõigu, aga ka piimapakiga toetab igaüks meist mentaliteeti, mis kohalikest väiketalunikest oma keskkonnavaenuliku poliitikaga teerullina üle sõidab, ja seni, kuni me ise radikaalselt oma tarbimisharjumusi ei muuda ega hooli, kus ja kuidas meie toit kasvatatakse ning kes seda teeb, võime kindlad olla, et liigume kohalikus perspektiivis muu maailma kannul järjekindlalt lisaks keskkonna kahjustamisele ka kultuurilise hävingu ja majandusliku ebavõrdsuse poole.

„Kosmopoliit" on Müürilehe rubriik, kus saavad sõna välismaal tegutsevad noored eestlased. Välispoliitika, majanduse, keskkonna ja kultuuri teemadele lähenevad kosmopoliidid uutest vaatepunktidest, nad arutlevad, miks asjad on mujal just nii või naa, ning kajavad, mis piiri taga teemaks.

USA – KÜSIMUS ON USUS

Heleene Tambet

Seda mõttekäiku ajendas edasi arendama küsimusepüstitus „kas Ameerika ongi keskkonnakoll?" – teame ju kõik, et Atlandi ookeanist lääne pool on paljud asjad valesti läinud ning tarbimiskultus, raiskamismaania ja suurushullustus ei ole lihtsalt müüdid. Minu plaan oli näidata asjade paremat külge – värskendavaid suundi, mis on kohaliku toidu võrgustike, ühismajandite, taluturgude, linnaaianduse ja eelkõige kasvava teadlikkusena ühiskonda imbumas. Püüdes kord enese jaoks taas lahti mõtestada, mida ikkagi annab mulle see lokaalsete liikumiste toetamine ja regulaarne *farmers' market*'itel ringikolamine, jõudsin aga hoopis uue kontseptsioonini.

Patriootlik esimese maailmasõja aegne plakat Ameerikas

Selleks et veidi tausta avada, tuleb tunnistada, et alates USA kultuuriruumi saabumisest kaks aastat tagasi olen siin ikka veidi võõrkeha olnud – ameeriklaste suhtlusprintsiibid, väärtused ja hoiakud lihtsalt on midagi teistsugust. Üllatuslikult kujunes suurimaks probleemiks minu jaoks aga siinse ühiskonna religioossuse mõistmine ja respekteerimine. Ärge saage valesti aru – usu ja uskumise vastu ei ole mul midagi, aga ameeriklastele omane sageli evolutsiooni salgav, kliimasoojenemist eitav paduusklikkus on minu luterlik-ateistlikus paganlusühiskonnas kujunenud maailmapildile lihtsalt midagi hoomamatut, lausa ärevaks tegevat. Valdav iga oma teo usuga põhjendamine ja isikliku vastutuse millelegi ülemale suunamine kujundas minus omamoodi vastumeelsuse, religiooniallergia.

Ajapikku hakkasin aduma paremini seda kogukondlikku funktsiooni, mis kirikul siin on, ning allergia sai leevendust. *Small talk*'ist ja naeratustest hoolimata kaitseb ja hoiab ameeriklane tegelikult oma isiklikku kultuuriruumi väga kiivalt. Kirik pakub sealsetele inimestele vajalikku sotsiaalset tuge ning kuuluvustunnet, et leevendada tavakodaniku võimetust muuta poliitikat ja oma positsiooni varandusliku hierarhia redelil – need on tegurid, mis domineerivad hoolimata ameeriklaste armastatud vabade ja rikaste ühiskonna kuvandist tavainimese reaalset elu. Ühel hetkel jõudis minuni arusaam, et sama tugifunktsiooni rolli kannab sageli ka kõik see, mida mina praegu USA kultuuri renessansina näen, kõik uuendus-, ärkamis-, märkamisliikumised. Ja viimased seisnevad sageli just jätkusuutliku(ma)l keskkonnamajandusel ja toidusüsteemi reformimisel – aspektidel, mille suhtes mina nii kirglik olen.

Paraku ei ole USA ühiskonna suhe (tervise ja) toiduga väljendatav ainuüksi tõdemusega, et ameeriklased armastavad rasvast toitu. Ühe lausena kõlaks see pigem nii, et ameeriklastel puudub igasugune side toiduga (ja ennekõike selle päritoluga). Probleem ei ole selles, et keskmine kaheaastane on suuteline tundma ära rohkem kiirtoidukettide logosid kui juurvilju, ega selles, et paljud ei ole kunagi mulda katsunud või lehma näinud, vaid asi on palju fundamentaalsem. Inimesed lihtsalt ei suuda oma toitu laiemasse konteksti panna või mõista selle *päritolu*. Kui mina – või ka täiesti keskkonnavõhikust eurooplane – loen „juustu"-pakendilt (Euroopas siinne juust ametlike standardite kohaselt sageli lihtsalt ei kvalifitseeruks juustuks) 47 koostisosa, mille hulgas ei pruugi olla piima, tekitab see lihtsalt õõva. Ameeriklane enamasti selles probleemi ei näe. Ja raske on teda süüdistada: toiduainetööstus on viimase saja aastaga mõned kontseptsioonid lihtsalt likvideerinud, ja näiteks sõna *natural* ehk naturaalne tähendab praegu pigem reklaamlauset kui midagi bioloogilise päritoluga seostuvat. Nii ongi, et sinine kook ja täisteraleib lihtsalt tunduvadki täpselt sama loomulikud – mõlemad on ju tehtud *koostisosadest*!

Kohalik keskkonnahääl Michael Pollan on defineerinud keskmise ameeriklase *industrial eater*'i ehk tööstusliku sööjana, kes ootab, et toode oleks läbinud enne seedekulglasse jõudmist kõik etapid globaalsest, energiamahukast ja homogeensest tootmisahelast. Ma ei jõua endiselt ära imestada, kui vähe kontrolli on ühiskonnaliikmetel selle üle, mida siinne toiduainetööstus neile sisse söödab ja kuidas seda toodab (ja – eelneva mõttega jätkates – ega neid ei huvitagi). Ameerika supermarketid on hektaritesuurused ja pakuvad tooteid poolesaja tuhande ringis, sealhulgas võib leida näiteks ligi 400(!) hommikusöögihelveste ja karastusjoogimarki, aga värvikireva oi-kui-palju-valikuid-pinna all on peidus kõige raskekujulisem konsolideerumine, vaid paar suurt korporatsiooni. Nendesamade ohutute hommikuhelveste tootmises on nelja firma kontrollida pea 90% turust. Coca-Cola võib tunduda lihtsalt ebatervislik ja hammastele halb, aga firma kahjulik mõju on märksa laiamõõtmelisem kui nende lipulaevast joogi suhkrune koostis, kuna ettevõte omab ligi 3500 erinevat joogibrändi – see tähendab, et mida iganes sa USA supermarketist ka ei osta, tõenäosus, et sa toetad oma valikuga Coca-Cola Companyt, on hämmastavalt suur.

Ei ole ilmselt vaja mainida, et sellisel kontsentreerumisel toiduainetööstuses on tohutud ja kohutavad tagajärjed majandusele, sotsiaalsele võrdsusele, elanikkonna tervisele ja otse loomulikult keskkonnale. Talunikul ei ole olukorras, kus hinnad on pannud paika korporatsioonid, mille käive on suurem kui suurel osal maailma riikidest, eriti valikuid. Lisaks sellele, et ta ei saa majandada looduskeskkonda säästval viisil, ei ole tal sageli lihtsalt võimalik end ära toita. Kogukonnad, kus suurem osa põllumajandusest on korporatsioonide omand ja nende kontrolli all, on vaeseimad piirkonnad riigis.

Aga vastupanu on hakanud vaikselt tekkima.

Rohkem avatud osa jaoks USA ühiskonnast puhuvad uued tuuled. Inimeste teadvusse on hakanud jõudma küsimused, et kust nende tarbitav ikkagi tuleb ja mis on selle tootmise hind. Kasvava meediakajastuse tagajärjel on ka sageli juhmiks tunnistatud keskmine ameeriklane teadlik, et parem on pigem rohu- kui teraviljasöödal veise liha, pigem hormoonivaba kui hormooniga siga, pigem maisisiirupita kui maisisiirupiga – iseasi on see, kas ta sellest ka hoolib ja oma teadlikkust praktikas rakendab. Tõsiasi on aga see, et kuna toiduvõrgustikul on Eestiga võrreldes mitmeid täiesti kohutavaid aspekte, on hakanud tekkima ka teatud laiaulatuslikum teadlikkus – ma ei usu, et Eesti ühiskonnas on väga paljudel aimu, et näiteks rohu- ja viljasöödal on keskkonnamõjude vaatevinklist tohutu vahe.

Kodanikud on hakanud mõistma ja tegutsema. Rohujuuretasandil on siinses põllumajanduses ja toidutootmises palju uuenduslikkust ja mitmeid liikumisi. Praeguseks on üks elujõulisemaid – ja minu isiklik lemmik – CSA, n-ö kogukonna toetatava põllumajanduse võrgustik. See põhineb lihtsal printsiibil: tavainimesed omandavad talude toodangust hooaja hakul n-ö osakud ning maksavad edaspidi talupidajale iga kuu teatud summa, et neile toimetataks regulaarselt koju kastitäis seda, mis parajasti küps – kuigi lisaks puu- ja juurviljadele on projekti kaasatud sageli ka piimatooted, liha, munad. Süsteem võimaldab farmeril kulutada vähem energiat turundusele ja, mis kõige tähtsam, vähendada tänu püsiva tarbijaringi olemasolule põllumajandusega kaasnevaid riske. Kliendist saab aga osa omamoodi kogukonnast; nähtus, mida seostati vahepealsetel kümnenditel paljuski vaid kirikuga.

Sama usku, elustiili ja mõtteviisi kannavad endas ka erinevad *farm-to-table* (talust lauale) tüüpi restoraniliikumised ja muidugi *farmers' market*'id – otsetõlkes taluturud, aga see kontseptsioon vajab veidi põhjalikumat seletust. Elujõulisemates kogukondades on tegemist sõna otseses mõttes üritustega. Ühe otstarbega ostu- ja müügikeskkonna asemel toimivad need sotsiaalse kogunemiskoha ja vaba aja veetmise võimalusena. Toimugu need neljapäevaõhtul või klassikaliselt pühapäeval, mil väljavalitud pargis kogunevad linnaosa elanikud – paljud laste-loomade-piknikutekkidega –, lähikonna *food truck*'id – restoranid ratastel –, sageli muusikud-kunstnikud ning loomulikult talunikud, kel on sellist kogukonnafunktsiooni ja -usku hindavatelt inimestelt palju suurem tõenäosus oma jätkusuutlikult kasvatatud toodangu eest selle õiget – ja seega veidi kõrgemat – hinda saada.

Sedasama kogukonnafunktsiooni näen ma ka USAs õitseval pruulikodade ja kohvipoodide kultusel. End valdavale suurtööstuse pakutavale keegi-ei-tea-mida-see-sisaldab-õllele ja -kohvile vastanduvad iseseisvad ärid toovad justkui kokku kogu ärksama meelega teadlikuma ühiskonnakihi. On ju Eestimaalgi seda nüüdseks nähtud – viimastel aastatel kui seened pärast vihma tärganud käsitööpruulikojad ei esinda midagi muud kui Ameerikast kohale jõudnud trendi, ja kuigi mitmeltki poolt on juba kuulda muret, et kui palju meil neid õllevabrikuid siis vaja on, näen mina (kas või liigsetes) kodanikualgatustes ja paljususes vaid positiivset, sest kirjeldatud trendid, korporatsioonide ülemvõim ja toiduainetööstuse kontrollimatu kulissidetagune tootmine ei ole sugugi kauge teema ka Eesti ühiskonna jaoks.

Rahvusvahelised kompaniid on tahes-tahtmata ka meie mättal kanda kinnitamas. Kalevi šokolaad võib küll olla eestlase au ja uhkus, aga firma ise kuulub juba mõnda aega Norra korporatsioonile Orkla – nagu ka Põltsamaa Felix ning lätlaste lipulaevad Laima ja Gutta. Needsamad loetud firmad, kes, nagu eespool mainitud, kõigi USA supermarketite riiulitel kontrolli omavad, ei ole sugugi tähtsusetud ka Eesti turul – Nestlé'st, Kraftist ja PepsiCost on igaüks kuulnud, aga mitte kõik ei teadvusta, et lisaks limonaadile tulevad viimaselt ka näiteks meie krõpsud ja hommikuhelbed või et Liptoni teed, Hellmann'si majoneesi ja Ben & Jerry'si jäätist toodab üks ja sama korporatsioon. Vabakaubandus ja hiljuti majandusringkondades hurraasid teeninud kavandatav ELi ja USA kaubandusleping on kasulikud asjad, aga kasulikud kellele? Praegu on Euroopa sööjale jäänud veel mõningane väärikus võrreldes Ameerikaga, kus toit taandati juba üle poole sajandi tagasi vaid toote, tarbimishüve staatusesse, mille päritolust, sisust ja kultuurilisest väärtusest majandushuvid lihtsalt teerulliga üle sõitsid.

Aga muutuste tuuli on tunda. USA võib küll endiselt kulutada enim energiat, ameeriklane sõita pikima maa kontorisse ja tarbida kõige rohkem kilekotte, kuid selle tasakaalustamiseks on tekkinud uut sorti usk. Usk kodaniku õigusse valida, mida oma kehasse panna ja kellele oma dollarid anda, usk kogukonda ja kommuuni. Ühiskonda, mis suudab end majandada, ammendamata kogu ümbritsevat ja teades, kust miski tulnud on. Ameerika Ühendriikidelt keegi kahjuks keskkonnakolli tiitlit veel niipea endale ei saa, kuid samas on võimalik võtta eeskuju tema teadlikemalt kodanikelt juba nii mõneski valdkonnas. Pruulikojad me juba saime, ehk on Eestil järgmiseks potentsiaali ka elujõulised talunike-kodanike võrgustikud toimima panna?

TELLI ENDALE PEEDID-KARTULID-SIBULAD-PORGANDID KOHALIKUST TALUST OTSE KOJU! ÕPILASFIRMA SIBIS TOETAB EESTIMAISEID TALUPIDAJAID, KELLELT LINNAINIMESED SAAVAD VEEBIPORTAALI KAUDU PÕLLUSAADUSI OSTA. TELLI OMA JUURIKAD AADRESSIL *SIBIS.EE*.

REVOLUTSIOON KAHEL RATTAL

Terje Toomistu

Optimistlikumast vaatepunktist vaadatuna võiksime ristida oma aastaringse kehva suusailma Taani ja Hollandi eeskujul hoopis 12 kuud kestvaks rattahooajaks, kus vändatakse iga ilmaga.

On 1. advent. Sõidan jalgrattaga Tallinna linnas. Olen kergelt segaduses, sest ei mõista, kas see sündmus tekitab minus pigem rõõmu või nukrust. Jõulukuul liigun Eestimaa pinnal rattaga esimest korda. Tore küll, et saab kiiresti edasi ega pea auto parkimisega rassima, aga ikkagi on see kuidagi kummastav. Selline ilm. Detsembris!

2. advent. Suur torm. Sõidan rattaga ja süütan küünla.

3. advent. Vihm. Sõidan rattaga, süütan küünla ja langetan pea, leinates meie lumist talve.

Jõululaupäev. Õnneks olen maal ära. Kui aga oleksin linnas, siis ilmselt kasutaksin saani asemel ratast.

AMSTERDAM VÄNTAB

Ma ei ole kindel, kas oleksin söandanud ilma eelneva kogemuseta Amsterdamist ratta selga istuda. Olgugi et talvepimeduses on niigi pisut ohtlikud teeolud ratturitele veelgi ohtlikumad, tingib „rattahooaega" sageli harjumus „suvel rattaga, talvel müttan lumes".

Aga Amsterdam väntab ka siis, kui taevast kallab pussnuge. Tuules, vihmas, tormis – Amsterdam väntab. Sest see on tõepoolest kõige efektiivsem transpordimeetod linnas. Lisaks pole tähtsusetu ka tõik, et ratas hoiab ökoloogilist jalajälge kontrolli all ning annab kehale mõnusat toonust.

On aeg pöörata pilk, millega oleme harjunud mõtlema maailma rattatranspordi pealinnadest Amsterdamist või Kopenhaagenist, Tallinna poole. Argument, et Eestis kestab rattahooaeg ainult viis kuud aastas ja seetõttu pole mõtet suuri ümberkorraldusi liikluses planeerida, ei pea enam paika. Vajame revolutsiooni!

IDFA ÕPETAB

Nagu kohalikud, mässisin minagi salli tihedalt ümber pea ning väntasin läbi jõleda tuule ja tiheda vihma IDFA rahvusvahelisele dokumentaalfilmide festivalile (seejuures õnnelikult).

Dokumentaalfilm võib toimida hästi meediumina, mille kaudu tekitada põletavatele ideedele ja olulistele sõnumitele laiem sotsiaalne pinnas. Mind huvitas, kuidas on filmitegijad rakendanud selle meediumi jõudu keskkonnateemade puhul.

Olgugi et kliimasoojenemine on üks meie aja fundamentaalseimaid probleeme, ei ole sihilikult keskkonnateadlikkusega tegelevaid filme IDFA üle kolmesaja filmiga programmis eriti palju.

Üks jõuliseimaid näiteid oli Naomi Kleini raamatul põhinev ja tema enda jutustusega film „See muudab kõik" („This Changes Everything", režissöör Avi Lewis), mis linastus samal ajal ka PÖFFil.

Sarnaselt raamatu keskse ideega vastandatakse filmis kapitalismi toimemehhanisme kliima normaalse jätkumise võimalikkusega. Ometi kannab film lootustandvat sõnumit. Kleini väitel on vajalik liikumine juba alanud. Peame lihtsalt selle erinevad osad omavahel kokku viima.[1]

Veelgi otsesema suunitlusega (ja märksa mõnusam) tükk oli „Kuidas muuta maailma" („How to Change the World", režissöör Jerry Rothwell)[2]. Film jutustab maailma suurima keskkonnaaktivismi organisatsiooni Greenpeace tekkeloo. Selle kogemuse põhjal esitletakse juhtnööre, kuidas revolutsiooni tegemine välja peaks nägema.

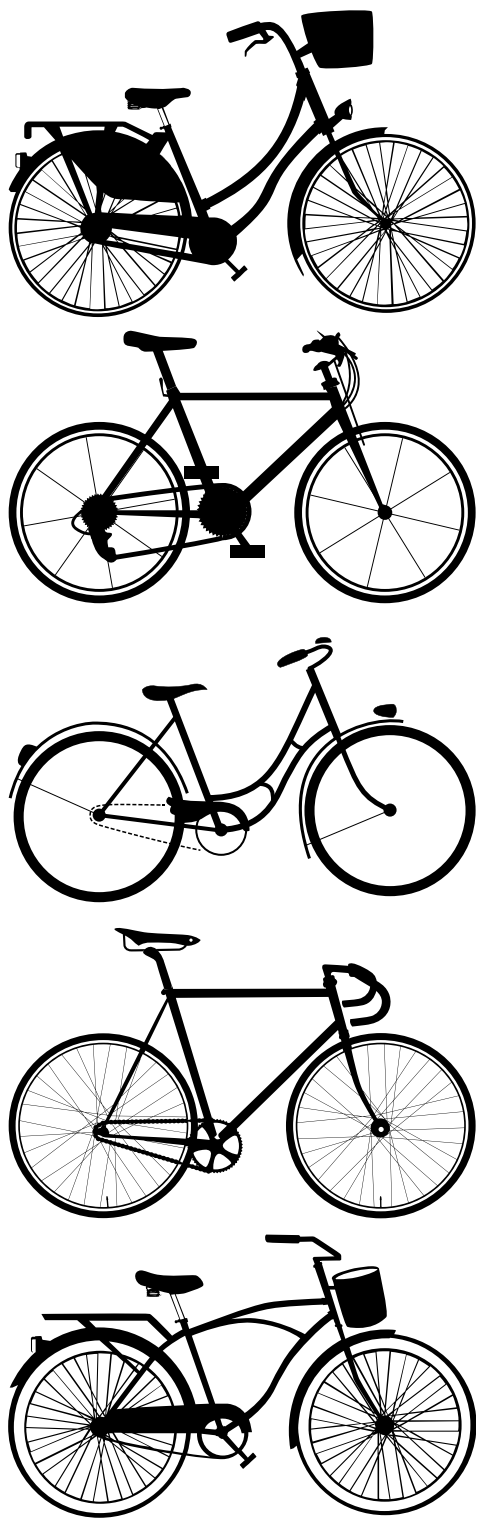

1. reegel: istuta vaimupomm

Mind-bomb või vaimupomm oli Greenpeace'i varajase liidri Robert Hunteri tööriist. See viitas meediasse paisatavale kujundile, mis lööb laineid ja seejuures nihestab inimeste maailmapilti. Nii näiteks võitsid Greenpeace'i algatajad laiema auditooriumi südamed veriste videoklippidega sellest, kuidas Nõukogude Liidu laevad küttisid vaalasid.

2. reegel: aseta oma keha sinna, kus on su suu

Ehk mine kohale ja seisa oma kehaga selles protestis, millest pajatad. Greenpeace'i vennad riskisid julgelt oma eludega, purjetades kangelaspiraatidena kuritööd peatama, ning andsid nii vaimupommidele omakorda hagu.

3. reegel: revolutsiooni ei saa korraldada

Revolutsioon ongi üks segane värk. See toimub mitmes kohas korraga, erineva kiirusega ja keerleb mitme liidri ümber. Greenpeace sai näiteks alguse hägusest sõpruskonnast Vancouveri hipiliikumises, keda ühendas lihtsalt natuke rohelisem ettekujutus patsifismimärgist. Nad ei saanud paberil välja rehkendada, kuidas nende revolutsioon peaks lõpuni toimima. Kuskilt tuleb lihtsalt algust teha, aga kogu stsenaariumit pole võimalik enne kirja panna.

4. reegel: pelga edu

Liikumise kiire edu tekitab uusi probleeme ja nõuab teistsuguseid oskuseid. Kujutate ju ette, mis juhtub, kui kamp visionääridest lillelapsi peab tegelema korraga üha paisuva rahvusvahelise organisatsiooni juhtimisega. Need olid raskused, millega Greenpeace'i algne tuumik ühtäkki silmitsi seisis, ja neil ei olnud kerge.

5. reegel: lase võimust lahti

Maailma ei muuda sellega, kui muutust tiivustav jõud istub kinni väikse seltskonna käes. Lase lahti!

Greenpeace'i algsed aktivistid tegutsesid, kuidas jõudsid ja seni kuni jõudsid. Seejärel nad mitte ainult ei andnud oma teadmisi edasi uutele tegijatele, vaid olid tekitanud juba laiema arusaama keskkonnaaktivismi liikumisest ja selle vajalikkusest. Ilmselt ainult tänu sellele, et algne tuumik oma võimust õigel ajal lahti lasi, sai Greenpeace organisatsioonina jõudsalt edasi kasvada. Praegu on Greenpeace esindatud rohkem kui neljakümnes riigis ja seda toetavad miljonid kaasamõtlejad.

Nüüd peaks kõik selge olema. Aga enne veel kui tegudele asume, tasub pilk peale panna veel paarile dokumentaalfilmile. Esiteks „Planetaarne" („ Planetary", režissöör Guy Reid), mis läheneb keskkonnateadlikkuse küsimusele budistlikust perspektiivist – me kõik, kogu planeet, oleme üks elav organism.

Teiseks Fredrik Gertteni „Rattad vs. autod" („ Bikes vs Cars"), mis tegeleb kliimasõjaga rohujuuretasandil. Oluline osa suurtest probleemidest algab ju justnimelt sellest, et sõidame ikka veel ja aina enam fossiilkütusel.

Rohkem inimesi → rohkem autosid → rohkem teid → rohkem liiklusummikuid → rohkem kütust → rohkem kaevandamist → rohkem kasvuhoonegaase → rohkem kuuma → ja nüüd kas nutta või rõõmustada, aga rohkem päevi, mil saame Eestis liikuda rattaga.

Kas teeme rattarevolutsiooni ära?

[1] *Filmi 10-minutist versiooni saab vaadata Vimeost.*

[2] *Loe lisaks ja vaata täiendavat materjali filmi kodulehelt* howtochangetheworldmovie.com.

ÜKS KÜSIMUS

Kuidas on talvel Tallinna tänavatel rattaga sõita?

MARIA DERLÕŠ

Linnalabori urbanist ja Lasnaidee vedaja

Pilkupüüdev igatahes! Kui lumi veel maas pole, on rattasõit täiesti nagu muidu – mõnus ja hää. Küll aga nõuab ekstravõhma lumisel kuumaastikul väntamine. Külma on asjatu karta, sest energiat ja soojust genereerib keha ise piisavalt. Tihtipeale ongi soojem pigem rattaga kui jalgsi liigelda! Kõige suurem hirm on hoopiski libedad teed. Õnneks on täiesti võimalik ka oma rattale *badass* naeltega talverehvid panna ning ennast turvaliselt tunda.

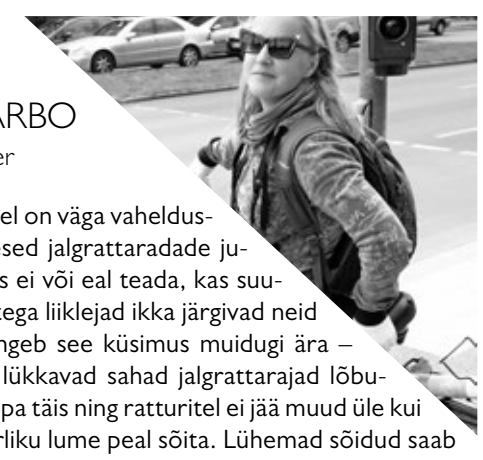

LAURA BARBO

graafiline disainer

Tallinna tänavatel on väga vaheldusrikas. On väikesed jalgrattaradade jupid, millel sõites ei või eal teada, kas suuremate masinatega liiklejad ikka järgivad neid jooni. Talvel langeb see küsimus muidugi ära – kui lumi tuleb, lükkavad sahad jalgrattarajad lõbusasti lund ja soppa täis ning ratturitel ei jää muud üle kui kõnniteel konarliku lume peal sõita. Lühemad sõidud saab enamasti ikka rahulikult ära teha.

Kindlasti peab käed hoolega mitme paari kinnastega ümbritsema ja korralikud saapad jalga panema. Käredama pakase ja tuulega tuleb kasuks suusamask – siis ei jäätu nina ja põsed esimese minutiga ära. Kaela ja põlvi ei tohi ka tähelepanuta jätta.

Kuna sõiduteedel on ruumi tavapärasest palju vähem, tasuks sõita kõnniteel. Vahel võivad äärekivid küll lume alt üllatada, aga see üllatus on tervislikum kui mõni suur masin, mille juht ei arvesta, et jalgratturil ei ole ruumi rohkem teeserva tõmmata.

Jalgrattale endale ei ole jää, lumi ja sool muidugi eriti kasulikud, nii et rooste on kerge tekkima.

Ikoonid: Victoria Codes, Alex Valdivia, Sherrinford, Steffen Frys, Victoria Codes – The Noun Project, CC

JOOME
POOLE
VÄHEM

poolevähem.ee

JOO POOLE VÄHEM. JÕUAD POOLE ROHKEM!

TERVE EESTI SIHTASUTUS

SOTSIAALMINISTEERIUM

norway grants

LENDORAVA OLUKORD EESTI METSADES ON ÜLIKRIITILINE

Linda-Mari Väli

Exceli tabeli järgi juhitav Eesti metsanduspoliitika on viinud lendorava kohalikes metsades praktiliselt väljasuremiseni ning seni, kuni valitsuses ei võeta kuulda looduskaitsjate ega riigikontrolli soovitusi ajada keskkonnasõbralikumat poliitikat, tuleb astuda lendorava ja teiste liikide kaitseks välja kodanikel.

Oma suurte mustade nööpsilmade ja nahkjate lennustega üsna iseäralikult mõjuv lendorav elab Eesti metsades juba tuhandeid aastaid, sobides ülimalt paikse eluviisi tõttu lausa rahvusloomaks. Paraku on tema populatsioon viimase viiekümne aasta jooksul järk-järgult kahanenud, eriti kriitiliseks on olukord muutunud uue vabariigi ajal. Üheksakümnendate alguses ulatus lendoravate asustusala veel 3180 ruutkilomeetrini, praeguseks on see number kukkunud 550-le. Seega on kaitsealuse liigi eluruum kahekümne aastaga enam kui kaheksakümne protsendi ulatuses koomale tõmbunud. Spetsialistide sõnul ei jää sellise olukorra jätkudes meie metsadesse peagi enam ühtegi lendoravat.

„Praeguseks on säilinud alla neljakümne lendorava pesitsuspaiga," rääkis novembri keskpaigas käputäie aktivistide korraldatud teemaõhtul Uudo Timm, üks kahest lendoravaspetsialistist Eestis. Ta tõdes koos oma ainsa siinse kolleegi Jaanus Remmiga, et selle öise eluviisiga äärmiselt pelgliku looma tulevikuväljavaated on sünged. Veel paarkümmend aastat tagasi leidus lendoravaid mitmetes asurkondades üle Eesti, nüüdseks on liigi viimased esindajad peitunud Ida-Virumaa põlislaantesse. Ometi tõmbub sealgi vanade metsade ring koomale. Kui võrrelda üheksakümnendate alguses tehtud aerofotosid paari viimase aasta eest pildistatud materjaliga, torkavad tumedad paljaks raiutud laigud kohe silma. Ehkki majandatavatele raiealadele istutatakse uued puud, ei täida sellised lagelangid lendorava (nagu ka mitmete teiste liikide) jaoks metsa funktsiooni. Need ei paku loomadele elupaiku põlispuude ega liikumisvabadust puutumata laante kujul.

Kehtivas metsanduse arengukavas (millega suurendati raiemahtusid, alandati raievanuseid ja kaotati mitmesugused raiepiirangud) põhjendatakse üha intensiivsemat metsamajandamist sellega, et Eesti metsad on aastakümneid aktiivsest majandamisest välja jäänud (silmas peetakse eelkõige nõukogude aega). Taolise retoorika valguses tundub iseloomulik, et üks esimesi suuri metsanduspoliitilisi reforme, mis uue vabariigi alguses tehti, oli metsavahtide koondamine ning vastava ametikoha likvideerimine. Seega on metsanduses taasiseseisvumisest peale individuaalsele lähenemisele tsentraliseeritud juhtimist eelistatud. Praegu kehtivas metsanduse arengukavas rõhutatakse korduvalt, et Eestis on palju üleküpsenud ja -küpsevaid puistuid ning nende raiumata jätmisel kannatab riik majanduslikku kahju. Ometi on ökoloogilisest seisukohast väärtuslik just selline mets, kus puud pikki põlvkondi koos kasvavad ja lagunevad, avades nõnda eluvõimalusi uutele liikidele. Kuna lendorav suudab ellu jääda vaid vanades põlismetsailmelistes metsades, annab tema kriitiline olukord märku põlislaante pindala üldisest vähenemisest ja ohtusattumisest. Viimaste aastate üha intensiivsem metsanduspoliitika, milles näevad probleemi nii looduskaitsjad kui ka riigikontroll, ei tundu sellises kontekstis kuigi lootustandev.

„Tundliku liigina on lendorav esimeste seas, kes ohtu satub," rääkis Uudo Timm. „Samas annab tema ohustatus märku ka sellest, et kui praeguses metsanduspoliitikas midagi ette ei võeta, võivad peagi järgneda ka teised liigid. Kuni lõpuks jõuab järg inimeseni." Euroopas leidub lendoravaid veel vaid Soomes ja Eestis, seetõttu on nende kaitsmine Euroopa Liidu siseselt väga olulisele kohale tõstetud. Ometi ei kajastu sellised väärtused kuigivõrd Eesti riiklikus metsanduspoliitikas. On omamoodi irooniline, et praegune metsanduse arengukava kehtib aastani 2020, kuna samaks aastaks on spetsialistid ennustanud ka lendorava lõplikku väljasuremist. Ehkki metsanduse arengukavas toonitatakse looduse ja liikide hoidmise vajadust, seatakse majanduslikud huvid reaalsuses ökoloogilistest selgelt kõrgemale. Selline tendents kajastub juba planeeritud raiemahtude olulises suurendamises. Näib, et ministeeriumi tasandil pole lendorava ülikriitilist olukorda veel kuigivõrd teadvustatud.

Foto: Rainar Kurbel

Riigi passiivsus avaldub ka kahe järjestikuse kaitseprojekti luhtalaskmises. 2014. aastal plaanis Eestimaa Looduse Fond hakata projekti LIFE raames erametsaomanikelt lendoravate elupaiku kokku ostma ja kaitse alla võtma. Selleks taheti Euroopa Liidult ligi viis miljonit eurot taotleda, kusjuures keskkonnaministeeriumi omafinantseering olnuks 25%. Paraku loobus riik vahetult enne taotluse esitamist maaostu toetamisest, mistõttu ELF pidi projekti kiiruga ümber tegema, et ELile üldse midagi esitada. Ilma maaostuta jäi lõplikuks taotluseks ligi 1,9 miljonit eurot erinevate kaitsemeetmete rakendamiseks. Projekt tollal rahastust ei leidnud, kuid ELFi metsaspetsialisti Liis Kuresoo sõnul tingis selle tõsiasi, et kiire ümbertegemise ning põhilise kaitsemeetme väljaarvamisega kaotati suur osa taotluse terviklikkusest. Lõppeval aastal kavatses ELF ligemale 1,5 miljoni euro ulatuses erinevate kaitsemeetmete tarbeks raha küsida, tehes projekti ettevalmistamisel algusest peale keskkonnaametiga koostööd. Seda suurema üllatusena tuli Liis Kuresoole keskkonnaministeeriumi otsus taotlust mitte toetada. Keskkonnaministeeriumi looduskaitse osakonna nõuniku Hanno Zingeli väitel põhjustavad selliseid üllatusi eelkõige kommunikatsiooniprobleemid ja vääritimõistmine.

„Maaostuplaanis nägime ohtu uue maavahetusskeemi tekkimiseks," selgitas Zingel. „Pealegi võib viimaste aastate statistikat vaadates nentida, et aastas on omandatud umbes 700 hektarit looduskaitsealuseid eramaid." Paraku pole selge, kuivõrd lähtub riik eramaade omandamisel lendorava huvidest, samas kui ELFi plaan seostus otseselt kaitsealade rajamise ning laiendamisega. Sel aastal koostatud projektis osalemisest loobus ministeerium põhjusel, et see olevat sarnanenud liialt möödunud aasta projektiga, mis teadupärast tagasi lükati.

„Eesmärkide saavutamiseks tuleks juba enne konkreetseid samme astuda," leidis Zingel „Selleks et projekti tegevused (näiteks lendorava tehistingimustes paljundamine) oleksid efektiivsed, tuleb esmalt tagada liigi elupaikade säilimine." Sellisel juhul tekib aga kummaline nõiaring, kuna selleks, et põhjalikumate kaitseprojektidega tegeleda, eeldab ministeerium juba eelnevate kaitsemeetmete tõhusat rakendamist. Paraku pole riik ise selliseid meetmeid eriti katsetanud ega rakendanud ning nõnda võibki tekkida umbsõlm, kus planeeritava kaitsetegevuse efektiivsust pole võimalik analüüsida, kuna mingit erilist kaitsetegevust pole toimunudki. Samasugune tendents avaldub ka lendoravate kaitsekava puhul, mille kinnitamist ministeerium juba aastaid edasi on lükanud. Väidetavalt jõuab kava lõpuks kinnitamisele järgmise aasta alguses, ent lendorava seisukohast võib igasugune viivitamine kergesti saatuslike tagajärgedega olla. Juhul kui riik lähiajal lendorava kaitseks konkreetseid samme ei astu, on selle pelgliku, teatud mõttes metsa tervislikku olukorda indikeeriva liigi saatus suure tõenäosusega otsustatud. Väljasurevate liikide ahelas võib see olla aga alles esimene lüli.

AITA KAITSTA LENDORAVAT!

Öise eluviisiga lendorav on haruldane loom, keda leidub Euroopa Liidus vaid Eestis ja Soomes. Lendorav elab sellistes metsades, kus tal on pesitsemiseks, varjumiseks ja toitumiseks piisavalt õõnsustega puid, peamiselt haabasid, mistõttu on tema elus tähtis roll just vanadel metsadel. Paraku on raiesurve vanadele haavikutele väga suur ning lendoravate pesitsusalad on raiete tõttu killustunud. Kuna lendoravad ei talu häirimist, on oluline, et nende elupaikades oleksid ulatuslikud metsaraied välistatud. Kahjuks on suur osa Eesti vääriselupaikadest kahjustatud ning nende kaitse ei ole praegu tagatud. Kaitstes lendorava elupaiku, paraneb ka teiste haruldaste liikide olukord, kes lendoravaga samas metsas elavad.

Eestimaa Looduse Fondi lendoravaprojekt seisab hea selle eest, et lendoravate elukohad säiliksid. ELF kogub annetusi, et korraldada Ida- ja Lääne-Virumaal lendoravate pesa- ja elupaikade väljaselgitamiseks vajalikke uuringuid. Vaata lisa: *elfond.ee/lendoravale*

PIDU, MIDA EI TASU MAHA MAGADA

Tjuun In esitleb: René LaVice

Veebruari esimesel reedel esineb Tjuun Ini peol kanada päritolu produtsent, DJ ja filmitegija René LaVice.

L.Eazy, Tjuun Ini raadiosaate ja peo üks vedajaid, iseloomustab välisartisti järgmiselt: „René LaVice on huvitav nähtus. Ta annab oma muusikat välja plaadifirma RAM alt, mis on üsna *pop*, samas on ta enda looming jäänud mõnusalt eksperimentaalseks. Minu isiklikud absoluutsed lemmikud on tema kunagised elevandi-, linnu- ja kassi-*trap*'id. René LaVice'i muusika helipilt on omanäoline ja üsna kergesti eristatav: eriti võimsad bassiliinid, tugevad trummid sümbioosis selgete mõjutustega hiphopist, *college rock*'ist, *reggae*'st jne."

5. veebruari Tjuun In toimub Sinilinnus ning lisaks LaVice'ile esinevad kinosaalis kohalikud Qba, To-Sha, L.Eazy ja Mark Slavin. Väikeses saalis mängivad *house*-muusikat *podcast*'i „Housetrap" vedajad, DJd ja produtsendid Kyka & Muton.

Eesti Monotoonrütmilise Muusika Selts esitleb: Rütmika Soundsystem

23. jaanuaril toimub Tallinnas klubis ASUM Rütmika Soundsystemi klubiõhtu. Pärast pikemat eemalolekut on Tartu provintsidiskorid klmn ja Paul tagasi pealinnas ning kostitavad kõiki monotoonrütmilise tantsumuusika austajaid oma spetsiaalse *back-to-back*-setiga. Eesseisva helirännaku ajaks seavad Rütmika residendid aegruumi peakontori uksele sildi „out to lunch". Pidu algab südaööl ja kestab.

UVB. Foto: press

Peosari TLN ZOO toob Lekkerisse vinüülientusiasti Zaf Chowdhry

23. jaanuaril saabub baar-klubisse Lekker esinema Zaf Chowdhry, mees, kelle vinüülikollektsioon räägib inimese kohta sama palju kui autobiograafiad, mis enne jõule üksteise järel raamatulettidele pudenevad.

Londonist pärit Chowdhry muusikapisikut on süvendanud 1984. aastal asutatud *second-hand*-vinüülidele keskendunud plaadipoe Reckless Records leti taga veedetud aastad ning nüüd veab ta Londonis koos kolme teise UK tantsumuusika olulise sambaga ka isiklikku plaadipoodi Love Vinyl. Chowdhry enda kollektsioon on tuntud tõeliste disko-rariteetide poolest (muide, isegi ta koer kannab nime Disco Douglas), kuid nagu kollektsionäärile kohane, ei pane mees kätt ette ka teistele muusikastiilidele, nagu soul, *techno*, *house* jms, mille noppeid leiab loomulikult ka Love Vinyli selektsioonist.

Seda, mille Chowdhry aga Tallinnas oma plaadikotist välja tõmbab, saab kuulda juba jaanuari eelviimasel nädalavahetusel, kuid oodata võib tõeliselt avatud meelega muusikavalikut, mida pakuvad lisaks peakülalisele ka Ott Kelpman ja Rhythm Doctor.

UVB, Batu ja Metrist: toorest biiti ja värsket verd

ASUM läheb jaanuari lõpule vastu, tuues *techno*-muusika austajateni kolm kvaliteeditempliga välisartisti.

22. jaanuaril on klubi UK noorte *techno*- ja bassimuusika tippude Metristi ja Batu päralt. Omar McCutcheoni ehk Batu puhul on tegemist helidisaini kraadi omandanud DJ ja produtsendiga Bristolist, kes on pannud nurgakivi näiteks plaadifirmale Timedance. Metrist ilmutas aga hiljuti Opal Tapesi alt *dnb* ja *noise techno* sugemetega reliisi.

29. jaanuaril on kord Marseille'st pärit DJ ja produtsendi UVB käes. UVB, keda võib tihtipeale Berghainis pärastlõunaseid DJ-sette mängimas leida, on produtsent, kes kuulub Rotterdami plaadifirma Mord ridadesse ning kelle kahele EPle on jaganud kiidusõnu näiteks Surgeon, Marcel Dettmann ning Lucy ja Tommy Four Seven. UVB energeetilised, intrigeeriva rütmi ja reivitunnetusega setid koosnevad eranditult ainult tema produktsioonidest ning annavad tõelise impulsi tumedama ja toorema *techno* eelistajatele.

SÜNK saab aastaseks

SÜNK on see, mis juhtub siis, kui peost saab kunstivorm. Nüüd on see saanud aastaseks ja sel puhul toimub 5. veebruaril Tartus Arhiivis ning Kirjanduse Majas kolmeruumiline seiklusreiv SÜNK III. Põnevat ja kõrvalvoolulist *house*'i, *techno*'t, elektrot ning muud Tartu *vibe*'i pakuvad 12 uljast DJd, ulmelised keskkonnad ehitab SÜNKi salapärane dekotiim ja lisaks on loomulikult oodata palju üllatusi (ja sünnipäeva puhul pidavat ka süngirulle saama). Kirjanduse Maja saalist saab enda ja teistega suhtlemist soosiv Vaimutuba, Arhiivi püstitatakse aga Hingekamber ning Jõusaal, kus on hea võimalus enda eksistents unustada. Veevalajatele tasuta!

Üles astuvad Paula, Siim2000, Tihane, Ziggy M, Frisko, Jürkaana, Keelatud, Söör Paul, Barthol, Lyska, NOA ja Rebane.

TOETA MENTALITEETI, MILLESSE USUD.

VORMISTA ENDALE TELLIMUS VÕI OLE MEILE TOEKS ÜHEKORDSE TOETUSEGA AADRESSIL

MUURILEHT.EE/TELLIMINE

„PuitAIT" on Müürilehe uus veerg, mis toob teieni puitarhitektuuri uuenduslikumad tahud ning põimib omavahel arhitektuuri, inseneeria, tööstuse ja infotehnoloogia.

EESTI PUITARHITEKTUURI UUS TULEMINE

Sille Pihlak

Eestis mahasaetud puitmaterjal eksporditakse suures mahus välismaale odavaks tooraineks. Omanäoline Eesti puitarhitektuur võimaldaks luua nii materjalile lisaväärtust ja keskkonnasõbralikumaid elukeskkondi kui ka majandada ökonoomsemalt kohalikku metsa.

Inimesed on kaotanud usu arhitektuuri kui elukeskkonna parandajasse[1] ja lootus seoses selle võimalikkusega on vähenenud ennekõike viimase viiekümne aasta jooksul[2]. Sellise suhtumise tekkimisele on aidanud kaasa 1950–60ndate linnaplaneeringute tulemusel loodud monoliitsed ja ebainimlikud elukeskkonnad, mis meid siiani ümbritsevad. Või Eesti nüüdisarhitektuur – kapitalistlikku riigisüsteemi peegeldavad klaastornid ning valglinnastumise tulemusel põldudele kerkivad küprokmajad... Kus või mis on kohalik ehituskultuur?

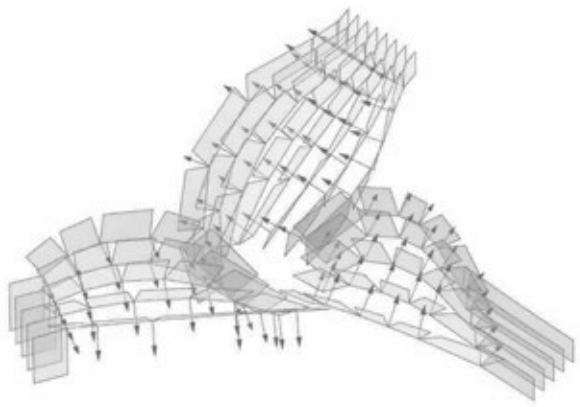

Puit on peamine kohalik taastuv loodusressurss, mis on aga tänapäeva linlastele kaugeks jäänud. Eesti suuremates linnades leidub õnneks veel asumeid, kus on säilinud sajandeid vana puitarhitektuur. Hoolimata sellest, et uued puithooned moodustavad kohalikus arhitektuuris marginaalse osa, ei võta me metsa praegu maha vähem kui varem. Tegelikkuses eksporditakse kogu mahasaetud puidust 91%, mis ei lähe energiatootmiseks või kütteks, välismaale[3] – palkmajad Alpides, saunamajad Kesk-Euroopa tagahoovides, Oslo ooperimaja interjöör. Eestist on saanud tööstur, kes jagab ressursse odavalt laiali, aga ei loo lisaväärtust. Me ei tegele ökonoomsema uuendusliku disainikeele otsimisega, mis võiks luua kohalikule puidule oma identiteedi ning tõsta seeläbi ka ekspordiks mineva kauba hinda.

Kuidas tuua puitarhitektuur olemuslikult tagasi meie ehituskultuuri, et luua inimlikumat, kvaliteetsemat linna- ning looduslähedasemat elukeskkonda?

DIGIÜHISKONNAL JA NÜÜDISARHITEKTUURIL ON MIDAGI ÜHIST

Arhitektuur liigub suunas, kus narratiivne (arhitekt-insenertööstur) disainiprotsess amortiseerub.[4] Töökäik, kus arhitekti kavandatud vorm ja kontseptsioon antakse üle inseneri le, kes lahendab tehnilise poole, misjärel luuakse tootmisjoonised ja tööprojekt, pole kaugeltki ideaalne. Disaini osa lüüakse sellise asjade käigu puhul liiga vara lukku ja hilisemad muudatused – nt konstruktsiooni vajadustest või ehitusprotsessist tulenevad parandused – ei pruugi olla enam algse vormikontseptsiooniga sedavõrd põimitud. Keskkonnatehnoloogia spetsialistide varajane disainiprotsessi kaasamine pakub palju paremaid võimalusi puitarhitektuuri uuenduslike lahenduste väljatöötamiseks.

Õnneks on tänapäevases arhitektuuris üha enam kasutusel praktika, kus kõik osapooled arhitektist tootjani töötavad ühe 3D-mudeliga.[5] See muudab eespool kirjeldatud nn lineaarse protsessi „silmussüsteemiks" ja loob eelduse keskkonnasõbralikuma parima võimaliku ruumi kavandamiseks. Arvutis tehtavad parandused ja muudatused jõuavad kõikide osapoolteni samal ajal, mis omakorda aitab sõeluda välja kõige ökonoomsema ja energiasäästlikuma lahenduse. Nn parameetrilises arhitektuuris palju kasutatav loomeprotsess, kus ühe parameetri muutmine sätib automaatselt ümber ka kogu muu lahenduse, annab võimaluse hallata kiiremini ja kergemini üha keerukamaks muutuvat geomeetriat.

Arvutilembusest on saanud ajapikku eestlaste rahvuslik tundemärk. See lubab arvata, et eestlastele võiks digikoostöö ehk isegi meeldida. Eesti puidutöösturite kasutatav tehnikapark alates automatiseeritud tööpinkidest kuni mitmeteljeliste CNC-freesideni (*CNC* (Computer Numeric Control) *on arvutipõhine masinate juhtimissüsteem, mis võimaldab digitaalsed koordinaadid füüsilisteks lõigeteks muuta* – toim.) on muljetavaldav. Nii nagu aitavad kaasa ka Eesti Kunstiakadeemia arhitektuuriosakonna aastatepikkune puidust väikevormide kavandamise tava ja eesti inseneride puithoonete ning -konstruktsioonide projekteerimise kogemus.

Eesti esimene parameetrilist tehnikat kasutades konstrueeritud puitinstallatsioon „Keha ehitus", mis koosneb ligi 236 erinevast tükist ja 450 erisugusest tapist. Joonis: Arhitektuuripraksis PART. Foto: Tõnu Tunnel

Kõik elemendid, mis on puitarhitektuuri innovatsiooniks vajalikud, paistavad Eestis olemas olevat. Tundub, et puudu on pelgalt usust, et võiksime ise ühes riigis ja korraga lisaväärtusega puittooteid, -hooneid ja -keskkonda kavandada ning toota. Ühise laua taga tegutsedes võiksime näiteks jõuda uudse palkmajani, mis põhineks traditsioonidel, aga kannaks juba uut vormi. Nii võiks loota, et neid uutmoodi puitmaju jääks ka rohkem kodumaale ja lekiks ehk linnatänavatelegi.

Kui suudaksime viia oma digimeelsuse kokku kohaliku toorainega, võiksime luua uuendusliku ja omanäolise Eesti puitarhitektuuri kaudu inimsõbralikumaid elukeskkondi. Rääkimata võimalusest tõsta kohaliku puitmaterjali väärtust ja majandada eestlastele nii olulisena näivaid metsasid tunduvalt ökonoomsemalt.

[1] *Bingler, Steven; Pedersen, Martin C. 2014.How to Rebuild Architecture. – The New York Times, 15.12.*
[2] *Väide videost „Bjarke Ingels: Advice to the Young", 7:10.*
[3] *2014. aastal eksporditi 90,8% puidumassist. Allikas: Puuinfo.*
[4] *Väide Eesti Kunstiakadeemia arhitektuuriteaduskonna avatud loengusarjas üles astunud inseneri Jan Knippersi loengust 03.12.2015.*
[5] *Nt CAD-programmid.*

KIRJUTAMINE PEABKI OLEMA EBAMUGAV

Intervjuu **Jim Ashileviga**. Küsis **Maia Tammjärv**

Jim Ashilevi „sattus kirjandusse" üle kümne aasta tagasi ja kirjutamine pole talle enam ammu mingi julgustükk. Ta usub, et kirjutamishirmu saab taandada surmahirmule – kaitserefleksil on siin alalhoidev funktsioon, aga just see tuleb ületada, liikuda ebamugavale territooriumile, ennast ja teisi üllatada.

Kohtume Jimiga detsembri esimese kolmandiku lõpus või teise kolmandiku alguses (okei, 10. detsembril) Von Krahli teatri baaris, Jim tuleb just proovist – valmimas on nimelt Kertu Moppeli lavastus „Hipsteri surm", kus Jim mängib tegelast nimega Mati(!). Lavastus peaks valmima jaanuari lõpuks. Aga seekord ei räägi me teatrist üldse, hüppame hoopis üsna ohjeldamatult muude teemade vahel, joonistame virtuaalset sugupuud, soovitame üksteisele raamatuid ja saame kõvasti naerda, hiljem ütleb diktofon, et oleme lobisenud pea 90 minutit ja õues on juba pime.

Jim, miks su raamatute tegelased valged on?
Aa, väga huvitav küsimus! See on sellepärast, et... Vaata, inimesed loodavad või ootavad minu puhul automaatselt, et ma oman teadmisi mingist hoopis teisest kultuurist, ja minu puhul või minu kirjeldamisel lipsab inimestel umbes esimesena üle huulte sõna „eksootiline". Oodatakse, et ma kannan endaga kaasas kultuurilist eksootikat, mille kohta oleks ilmselt huvitav kuulda, kui ma seda jagaksin. Aga reaalsus on see, et mul puudub *igasugune* side oma isapoolse perekonnaga. Ja kuna seda sidet pole, puudub mul igasugune teadmine üleüldse sellest kultuurilisest poolest. Ja see on hästi naljakas. Ma olen mõelnud, et kui kõik inimesed Eestis oleksid pimedad, onju (*naerab*), ja keegi ei teaks, et ma mingit pidi neist väliselt erinen, siis kellelgi ei tekiks isegi mingit küsimust, kas minus võiks peituda mingi eksootiline kultuuriline kaemus.

Ja kui ma tahaksin kirjutada mõnest etnilisusega seotud teemast, oleks see jutt üsna etteaimatav selles mõttes, et peaksin rääkima siis lihtsalt oma kogemustest, mis on seotud sellega, mis on minuga elus minu välimuse tõttu juhtunud. Aga naljakas on, et sellega see eksootiline jutt lõppebki. Puudub selline kultuuriline tahk, millest oleks huvitav kellelegi rääkida või mille kohta kellelgi kuulata.

Sa eelistad siis rääkida sellest, mida sa tead?
Selles mõttes küll. Ühesõnaga, mul pole õrna aimugi, mida tähendab nagu... olla ghana inimene (*naerab*). Vaata, USAs räägitakse, et inimese etnilisusega tuleb kaasa mingi teadmine oma rahva ajaloost ja saatusest Ameerika pinnal. Juudid näiteks teavad, kuidas neil on seal olnud – neil on mingi lugu kaasas. Ja ladinaameeriklastel. Kõigil neil on tulemise narratiiv ja lugu sellest, mismoodi nad seal hakkama on saanud. Näiteks Barack Obama oli kangelane puhtalt oma etnilise tausta pärast ja see lugu sai nii vägeva lõppakordi.

Olen vahepeal mõelnud küll, kas peaksin need teemad sisse panema. Aga mul on ikkagi tunne, et ma ju kirjutan sellest, mida *tean*. Noh, laias laastus – kuigi olen öelnud, et mind tõmbab see, mida ma ei mõista, aga see on teine pool. Üldjoontes tuleb mul loomulikumalt kirjutamine eesti tegelastest ja peaasjalikult toimub tegevus Eestis. Ja kui ma tahaksin panna sinna sisse mingit etnilist kogemust, oleks see nii pinnapealne. Kui ma oleksin öelnud „Kehade metsas", et jutustaja on, noh, natuke pruunim kui teised, siis sellega see etniline sisu piirdukski, aga ma arvan, et see muutuks lugeja jaoks automaatselt mingisuguseks välja arendamata teemaks – et oota, aga miks sellele siis rohkem lehekülgi ei pühendatud, miks seda ei avatud? Miks ta selle üldse siis sisse pani?

Jah, su raamatud on ka sellised traditsioonilisemad või realistlikumad, mingi modernistlikuma taotlusega oleks see muidugi täiesti mõeldav niimoodi vaid servapidi sisse panna.
Jah. Samas ma ei välista midagi, ma ei oska midagi ette välistada. Aga minu jaoks on mu välimus lihtsalt hästi silmapaistev omadus, mis veidi pisendatuna oleks midagi sellist, et meil on kambas punapea. Ta eristub, aga sellel ei ole võimalik pikemalt peatuda, sest mida sa seal edasi analüüsid (*naerab*). Minu enda jaoks ongi mu välimus see, et ma olen punapea. Aga ma saan aru, et Eesti ühiskonna foonil käib minuga automaatselt kaasas mingi lugu ja mingi küsimus ning taust, mida mulle omistatakse, aga mida tegelikult ei ole olemas. Ja see ongi üks imelikemaid konflikte mu igapäevases elus – ma tegelen selle konfliktiga mingil tasandil iga päev. Aga mul puuduvad vahendid, et minna selles küsimuses sügavamale või süvitsi.

Kuidas sul see tegelaste ja keskkondade loomine käib? Mulle endale torkavad, vähemasti „Kehade metsa" puhul, silma mingid väikesed *shift*'id, näiteks Pelguranast saab Mustamäe ja Viljandist saab Tartu... Kui palju sa mõtled selle peale? Kas see on teadlik väike maskeerimine või kujuneb protsessi käigus?
No ma täitsa usun, et igasuguses fiktsioonis tegeleb inimene ümber nurga ikkagi autobiograafiaga. Mul oleks väga raske – või ma tunneksin, et see on väga kunstlik –, kui ma hakkaksin vahendama näiteks ghana inimese kogemust. Samamoodi on fiktsiooniga, kuigi fiktsioon tundub olevat täitsa ilma reegliteta vaba maa, kus kõigil on vabadus mõelda välja ja konstrueerida mida iganes, kui ta suudab selle ära põhjendada. Aga selle sees peab olema mingisugune kese, mille ümber kõik tiirleb, mis hoiab seda maailma koost lagunemast. Ja mulle tundub, et ükskõik kui varjatud see autobiograafiline element ka ei ole, on see ikkagi ainus kompass, mis meil on, mille järgi saab mõõta seda, kas mingi asi on tõepärane või mitte. See ei tähenda, et see peaks tingimata olema juhtunud minuga, aga võrdlusmoment või kese on ikkagi minu kogemuses. Selles mõttes on enda eest võimatu põgeneda, aga samas on väga lahe leida erinevaid viise, kuidas jälgi piisavalt segada, et maailma siseneks rohkem hääli ja rohkem erinevaid mõtteid, mis ei pruugi enam olla mulle otseselt omased või isegi mitte tuttavad. See on minu arust pingutus, mis võib viia selleni, et lõpuks on tegemist mingisuguse endast kaugemale ulatuva ja endalegi huvitava ning üllatava tekstiga, kus on sees midagi, mille puhul ma ei teadnudki, et oskan seda sinna panna.

„Kehade metsa" puhul on asi võib-olla selles, et kuna sa tunned mind, siis see Pelguranna miljöö tundub olevat üsna õhukeselt varjatud mingisuguse Mustamäe-kattega (*siinkohal üritan vastu vaielda, et see on mingis mõttes* common knowledge*, et kuskil peavoolumeedias*[1] *juba oli kirjas, et Pelguranna, aga Jim vist ikka väga ei usu* – M.T.). Mulle tundub, et lõpuks, kui ma jõudsin jutustaja elukeskkonna kirjeldamise ja konstrueerimiseni, mõjus see tegelikult mulle endale võõralt – piisavalt võõralt, et ma segasin sinna sisse ka mingeid tundmuseid või elemente, mis ei olnud mulle otseselt kogemuslikult tuttavad, aga mille puhul ma sain aru, et nii võiks ka kellelgi olla. Ja siis mul oli huvitav edasi minna.

Kui palju sa kirjutades või toimetades ennast tsenseerid? Sest „Kehade mets" on hästi julge raamat.
Huvitav, et on julge. Sa ütled praegu „julge", aga kui romaanivõistluse komisjon oli sunnitud ainult ühe lausega põhjendama, miks see teos sai kolmanda koha, avaldasid nad tunnustust „aususe ja vahetuse" eest. See tundub natuke jabur, sellepärast et aususel ei ole minu arust mingisugust pistmist hea kirjanduse või hea kirjanduse eeldustega. Mul pole õrna aimugi, mida selle all mõeldakse. Ja ka sõna „julge" on sellele veidi lähedal, sest praeguseks hetkeks olen ma aktsepteerinud, et kui ma ei *julgeks* kirjutada, siis jääkski kõik kirjutamata. Mäletan, et esimene näidend oli julgustükk – ma vahepeal tõesti olin veidi kohkunud ja muretsesin, kas ma ikka saan päris nii öelda. Järelikult jõudsin nii lähedale mingitele teemadele, mis olid mulle endale nii problemaatilised, et see mõjus nagu mingi ohtlik enesepaljastus. Kui on mingi asi, mille suhtes tunnen ka ise mingit suurt ebakindlust, siis kuidas ma suudan seda kaant justkui enda pealt ära rebida nii äkki... Et mis siis saab... Tegelikult see taandub isegi vist surmahirmule – tekib mingi kaitserefleks või alalhoiuinstinkt ja see on ju selleks, et mind elus hoida.

„Kehade metsa" puhul võtsin ma seda lihtsalt töö osana, et peangi minema oma mõtetes ja eneseväljenduses ebamugavatesse kohtadesse, et üldse midagi huvitavat ja väärtuslikku sealt välja saaks tulla. Ma ei tundnud enam, et see on mingi julgust nõudev asi. Ilmselt olen selle vahepealse üheteist aastaga lihtsalt kasvanud ja... ma ei tea kas karastunud, aga saan paremini aru, mida see töö nõuab. Ja sellepärast ei pane see mind enam imestama, kui tunnen kirjutades hirmu või käivitub see alalhoiuinstinkt. Siis ma lihtsalt saan aru, et ahah, järelikult olen lähedal sellele, mis vajabki torkimist või lahtimuukimist praegu.

Mida sa arvad kirjanikupalgast?
Mulle tundub, et see on täiesti okei asi!

Ma saan aru, et kõigil oli kohe võtta tagataskust välja vastuargumente, et mille alusel üldse mõõta seda, kes on rohkem väärt, ja kes need inimesed üldse on, kes seda otsustavad, ja kas see kõik tähendab, et need viis inimest on paremad ja milleks see neid siis lõpuks kohustab. Kui kõigi pilgud on neile suunatud – et noooh, kas kasutad targasti ära seda tasuta pappi.

Näen seda kõike oma teatrikogemuse foonil. Olen väga selgelt aru saanud, et teater on eesti kultuurivaldkondadest nagu lemmiklaps. Võiks öelda, et ka muusika on eesti kultuuri

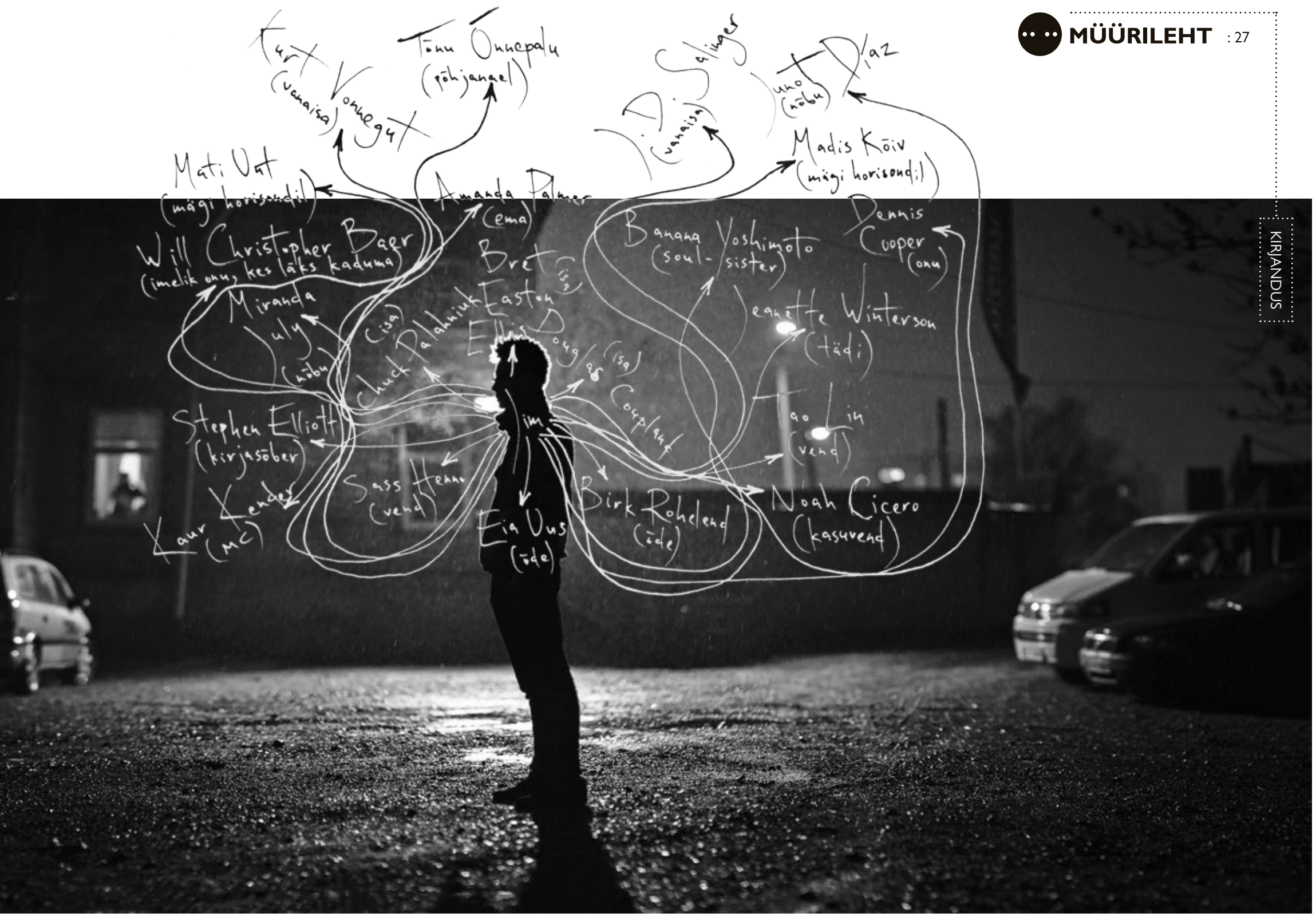

Fotod: Tõnu Tunnel. Kirjanduslik sugupuu: Jim Ashilevi

lemmiklaps, aga seda pigem plakatlikumatel eesmärkidel – siis, kui on vaja rahvuse identiteeti plakatile panna, haaratakse Arvo Pärdi ja laulupeo järele. Teatril on õnnestunud kultuurivaldkondadest kõige tugevam infrastruktuur ja institutsioon üles ehitada, mis on kuidagi kõigile arusaadav ning samas ärimudelitesse sobitatav. See sarnaneb teiste tootmisüksustega, näiteks tehastega. Ja sellepärast julgetakse ka teatrile raha anda, lausa niimoodi, et mingitele institutsioonidele tiksub regulaarselt ja nad ei peagi iga hooaja eel rabelema, et üldse palga- ja üüriraha saada. See on samasugune loovisikuid vajav kultuurivaldkond, mis eristub teistest aga selle poolest, et seal on inimestel reaalselt võimalik saada erialast tööd ja kuupalka, neil on tervisekindlustus ja kõik muu. See tundub mulle täiesti ebaõiglane.

Selle kõrval panna kuidagi pahaks viiele eesti kirjanikule, et nad saavad *kolm aastat* mingit tavalist palka. Me räägime *viiest inimesest*. Kui palju on samas Eestis palgal näitlejaid ja lavastajaid? Ma arvan, et neid on mingi *viis tuhat*! Ma võin eksida, aga oleks huvitav välja uurida, mis see number on. Aga noh, neid on palju (*naerab*) ja keegi ei käi neid kontrollimas, kedagi ei huvita, kui kuskil suures Eesti teatris on mõni näitleja näiteks viimased viisteist aastat mingites lasteaiatükkides lohesaba mänginud. Ja ei ole teinud eesti kultuuri ühtegi sisulist panust ega toonud ühtegi uuendust, vaid lihtsalt nagu *on* seal, sellepärast et keegi ei aja teda sealt ära ja tal on seal turvaline olla. Mulle tundub lihtsalt imelik panna juba eos, juba ette pahaks – no vaatame, mis saab näiteks kolme aasta pärast! Ma ei usu, et Eestil jäävad maanteed kuradi parandamata, mingid auklikud Tallinna tänavad jäävadki auklikeks, sest Tõnu Õnnepalu ja Jürgen Rooste saavad üüri maksta kolm aastat niimoodi, et nad ei pea kõike (*haltuurasid* – M.T.) tegema oma loomingu kõrvalt.

Ma olen sinuga muidugi nõus ja on väga *cool*, kui emotsionaalseks sa läksid selle peale! Aga samas, minu meelest ei arva sugugi kõik nii, päris palju oli nii kirjanduskui ka kunstiinimeste seas juba üsna alguses ka sellist hoiakut, et kuulge, rahuneme nüüd maha ja ootame, mis sellest üldse saab. Lihtsalt võib-olla need, kes hakkasid kohe *bash*'ima, paistsid kuidagi rohkem silma.

Ilmselt küll, jah. Ja sinna kõrvale võeti ju ka mingid inimesed kirjandusringkonnast, näiteks Andrei Hvostov, kes ütles, et tema küll ei taotle seda. Et kui sa saad võtta kõrvale mingid ägedad kirjanikud, kes ka laidavad ideed, siis on kohe kuidagi eriti kehv. Ma lugesin muide ka Aro Velmeti[2] arvamuslugu sellest, kuidas doktorandid ei ela ära oma stipendiumist. Neid kohti on nii palju, kus inimestel ei ole lihtsalt raha ja nad vajavad elementaarset toetust selleks, et hakata tegema mingit asja, mida oskavadki nii-nii vähesed.

Päris hea võrdlus, sest doktorantide kohta öeldakse kogu aeg, et neid on üldse liiga palju.

No mis jutt see on!?

Kas sind on üritatud kunagi mõnda erakonda värvata?

Ja-jaa, mingi aeg oli.... See oli vist siis, kui ma tegin oma teatrikooli lõpulavastust „Avatar" Cabaret Rhizome'is ja siis sotsiaaldemokraadid helistasid.

No ma ei kujutaks eriti ette küll, et keegi teine helistaks.

(*Naerab laginal.*) No nad said Abdul Turay lõpuks, et see musta mehe lahter sai täidetud ja ta on palju autentsem kui mina. Mina võib-olla igaüht ei veena.

Aga nad helistasid siis jah, see oli umbes neli aastat tagasi. Rohkem ei ole üritatud mind värvata.

„Kehade metsa" ühe esitlusüritusega seoses selgus, et sinu kirjanduslik vanem vend on Sass Henno. Kui mängida sellist mõttemängu, siis kes su ülejäänud kirjanduslikud pereliikmed võiksid olla?

(*Kohe veendunult*) No mu isa on Chuck Palahniuk.

Aa, ma arvasin, et Bret Easton Ellis...

No Ellis on nagu... teine isa (*naerab*). Nad on mõlemad geid ka, nii et on nagu kaks isa. Ja Douglas Coupland on ka gei, nii et mul on siis eriti selline radikaalne uus peremudel – kolm isa.

Kusjuures, nüüd mul on võimalus võib-olla veidi täpsustada, et minu suhe Palahniukiga ei ole mingisuguse ISISe liikme suhe Allahiga (*naerab* (*Jim üldse naerab väga-väga palju ja ta naer on äärmiselt nakkav* – M.T.)), et ei ole nagu ühtegi küsimustki, kõik on väga *straightforward*. Tema oli see, kes oli mu jaoks olemas siis, kui ma sisenesin kirjandusse, kes näitas mulle teed, ja see vana arm ei roosteta ja ma *siiamaani* hoian kätt pulsil ja mind väga huvitab, mismoodi ta areneb või taandareneb. Ja seda ongi minu arust oluline mainida, et vahel ta ka taandareneb. Ma lihtsalt olen raiunud igal pool – alati kui on küsitud – seda, et Chuck Palahniuk, Chuck Palahniuk... (*vähe sellest, et Jim osutab oma siinkohal kirjanduslikuks isaks nimetatule pea alati ees- JA perenimega, ei häälda ta perenime mitte nii, nagu Wikipedia esmajärjekorras soovitab ehk /ˈpɔːlənɪk/, vaid nagu teisena, osutuse „originally Ukrainian: Палагнюк" järel ehk /palaɦˈnʲuk/* – M.T.). Proovis oli mõni päev tagasi nii, et kuidagi sai jutu sees mainitud Chuck Palahniuki ja Lauri Kaldoja tegi hästi demonstratiivselt „öäkkk!" ja selgus, et ta oli lugenud „Lämbumist", mis on üks neist kahest raamatust Chuckilt, mis on eesti keelde tõlgitud. Ja „Lämbumine" ongi üks tema kõige kehvemaid, üks tema madalpunkte minu arust! Ka Chucki uuemad raamatud on olnud kehvemapoolsed, ma ütleks. Samas olen ma hästi andestav ta suhtes.

Sellepärast vist sobibki see perekonna kujund, sest perekonna suhtes me olemegi ju andestavad.

Ongi! Ka tema kõige sitem teos on mingis mõttes minu jaoks huvitav. Ja minu arust tema head teosed ja halvad teosed jaotuvadki umbes niimoodi *fifty-fifty*. Või võib isegi öelda, et üks kolmandik tema loomingust – mis nüüdseks on juba päris laialdane – on *tõesti kuld*.

Seejuures ma ütleks Ellise puhul, et ainult üks tema raamat on päriselt halb. See, mille ta kirjutas järjena „Less Than Zero'le" ehk „Imperial Bedrooms". See oli täielik pask. Aga Ellis on ka palju ettevaatlikum kirjanik. Nagu Chuck on tema kohta öelnud, et Ellis ei söanda laskuda sentimentaalsustesse. Chucki puhul jällegi on äge see, et ta on valmis proovima

järgneb >

täiesti veidraid ja uusi asju. Ellis on selles mõttes rangem nii enda kui ka kõigi teiste suhtes.

Coupland on jälle *täiesti* teistsugune kirjanik. Ta kirjutab ideedest. Mõnes mõttes on Coupland see mees, kes seisab ühe jalaga tulevikus. See on tema vajadus kirjanikuna – kaardistada pidevalt praegust hetke ja siis veel kolme sekundit pärast seda. Ja see vajadus on teistmoodi nakatav, sest ta ongi nagu visionäär/filosoof. Ega ta karaktereid ei kirjuta ja tema teostest pole mõtet otsida usutavat inimest. Tal on inimesed lihtsalt mingid nimedega konteinerid, kelle sees on palju ideid.

Aga sinna lisaks tuleb veel nii palju muid tegelasi. Näiteks Vonnegut – ma tunnen temaga tõesti hingesugulust. Ja kui on öeldud, et Palahniuk on Vonneguti kõige tõenäolisem mantlipärija, siis ka seda on olnud armas kuulda (*naerab*).

Võib-olla Vonnegut on siis vanaisa?

Võib-olla Vonnegut on siis vanaisa, jah. Ja Salinger ikkagi ka – ma ei tea, mida ta minuga tegi, aga midagi seal juhtus ja ma armastan teda alati.

(*Jääb mõttesse*) Praegu on ainult mehed, vaata.

Mulle hakkas ka nii tunduma...

Noh, lihtsalt sattus nii, et Eia Uus ja Sass ning natuke hiljem ka Birk Rohelend olid need, kellega mul algas mingisugune kirjanduslik dialoog. Nad hakkasid natuke varem avaldama kui mina ja nendega tutvudes ma üllatusin – ma ei olnud valmis, et võin oma elus mõnda elusat kirjanikku kohata, kes oleks pealegi veel minuga sama vana ja kes võtakski tõsiselt seda asja – mitte et ta lihtsalt kirjutab, sest tuli tunne peale, vaid ma näen, et see on sügavam kutsumus inimesel. Ja kuigi me kirjutame väga erinevalt, siis ma tunnen siiani ikkagi mingit siukest... noh, paneme nad siis õdedeks-vendadeks! (*Naerab.*)

Võib-olla on perekonnas ka mõni imelik onu, keda kõik natuke kahtlustavad? Või tädi? Keegi perifeerne või ekstsentriline?

Tegelikult! See imelik onu võiks olla näiteks Will Christopher Baer, keda keegi ei tundu teadvat (*naerab*). Ta kirjutas minu jaoks lausa *ohtlikku* kirjandust mingil hetkel. Kui ma olin juba piisavalt valmis, et vaadata koduõuest kaugemale, siis sattusin tema peale. Tal oli selline krimitriloogia, mille esimene osa kannab pealkirja „Kiss Me, Judas", teine oli „Penny Dreadful" ja kolmas „Hell's Half Acre".

Peakangelane on vaimselt väga ebastabiilne ja kergesti sõltuvustesse kukkuv politseinik, kes armub fataalselt ühte täiesti psühhosse naisesse, kelle nimi on Judas.

Ma küll ei ole teda lugenud, aga need motiivid tunduvad mulle tuttavad *hard boiled* detektiivikirjanduse tunnused.

(*Jim on siinkohal natuke kärsitu ega tundu olevat* üldse *nõus, et midagi sarnast saab üldse olemas olla – ja ma teen oma peas märkme, et ma absoluutselt, täiesti kindlalt pean neid teoseid lugema* – M.T.) See Judas on kõige ohtlikum naine, kelle ma olen *elu jooksul* kirjandusest leidnud. Sest ta on psühhopaat, kelle teod on õigustatud...

Need on, jah, *hard boiled* detektiivikatest tugevalt mõjutatud, aga see pole tõupuhas värk. Kõik see kokku on mingi psühhoseksuaalne alanduste, ääretu julmuse ja obsessiooni tripp. Tundlikkus on Will Christopher Baeri puhul selline, et lehekülgedelt turritavad lihtsalt välja lahtised närvid ja siis sa lugejana kõnnid nende peal. Ma pole ammu enam julenud neid raamatuid avada. Pole isegi pidanud vajalikuks, aga ma aeg-ajalt mõtlen nende peale. Tema võib vabalt olla see imelik onu.

Aa, aga ma pean ka... *Fuck*, sellest tuleb mingi Müürilehe erinumber, kui sa selle kõik kirja paned (*naerab laginal*).

Ei-ei, ära muretse, küll me siis vaatame.

Okei, ma enam ei muretse su pärast (*naerab veel*), vähemalt praegu, selle intervjuu kontekstis. Aga Tõnu Õnnepalu on, ma ütleks, eesti kirjandusest... Mul on olnud temaga lausa mingisugune obsessioon. See on hästi naljakas, et Eestis on ju võimalik kohtuda nende inimestega, keda sa austad ja kes sulle huvi pakuvad. See ei ole nagu Ameerika, kus sa peaksid kolm tuhat miili lendama kuskilt teisest osariigist. Ja *loomulikult* ma olen sattunud temaga kokku ka, aga mul tekib nagu paralüüs, kui me samal üritusel viibime või ühes toas oleme. Ma ei ole suutnud *siiani* väljendada talle seda, kui oluline on olnud tema looming minu jaoks. Ma kardan selliseid sentimentaalseid sõnu, aga ta on tõesti olnud hingepide. Ja loomulikult paljudele, me teame. Teda armastatakse.

No muidugi. Kirjanikupalga sai ka ju Õnnepalu!

No vot, eksju. Õigustatult! (*Naerab.*) *Kõik* oleks pidanud talle minema!

Mu dialoog temaga on olnud väga nüansirohke ja mitmekesine. Nagu ka Palahniukiga. Mul on olnud tema tekstidega seoses igasuguseid arvamusi ja läbielamisi. Näiteks „Raadio" oli üsna talumatu raamat mu jaoks. See oli nagu telliskivi allaneelamine. Samas kui „Harjutustega" – need vist tulid ühel aastal? (*jah* – M.T.) – tekkis mul lausa mingi transtsendentaalne hetk. Ma ei tea, *mis* juhtus – võib-olla see oli täiesti sattumuslik. Aga see raamat lihtsalt toitis mind ja ma lugesin seda lausa harduse ja pühendumusega.

Ma ei oska teda, jah, sinna sugupuusse kuidagi paigutada. Ta on, ütleme, see Põhjatäht taevas (*naerab*). Et kui me teeme perega pimedatel augustiöödel lõket hoovi peal, siis ta on Põhjatäht, kes paistab. Kelleni ma kunagi ei jõua, aga kes alati saadab mind mu eluteel.

Ja lõpuks ma küsiksin sildistamise kohta. Kas sind häirib see, et sinu kohta öeldakse alati noor(te)kirjanik?

Häirib küll, aga... ma enam ülemäära ei mõtle selle peale. Ma võin ju mõista, kust see tuleb, ja tegelikult lõpuks ma ju ei ole enam noor kirjanik niikuinii – kui ma olen viiekümnene, siis oleks ilmselt imelik kellelgi kirjutada, et ma olen noorkirjanik. See tuleneb ilmselt mu vanusest ja teemakäsitlusest ka, mis on kuidagi noortekeskne. See vist sarnaneb sellega, kui kellegi kohta öeldakse naiskirjanik. Siis tekib ka küsimus, miks seda täpsustust vaja on. Igasugused sildid on sellepärast ebameeldivad ja ebamugavad, et need lahterdavad sind automaatselt ära ja kärbivad sult mingisuguseid kvaliteete juba eos. See on kuidagi pisendav tiitel mõnes mõttes – aa, okei, mingi noortekirjanik, mind huvitavad ikka täiskasvanute teemad (*naerab*).

Näed, teatri kohta ma ei küsinudki midagi...

Õnneks mitte!

[1] *Vt Jim Ashilevi: „Kitsastes oludes kasvamine on andnud võime ümbritsevast välja lülituda". – Õhtuleht, 07.11.2015.*

[2] *Velmet, Aro 2015. Kas doktorant väärib alampalka? – Õpetajate Leht, 20.11.*

< *eelneb*

USU VÕI ÄRA USU, AGA KA SINA OLED INIMENE!

Hanna Linda Korp

Jim Ashilevi
„Kehade mets"
Libros Insanos, 2015
224 lk

Jim Ashilevit on nimetatud põlvkonnaautoriks. See tähendab, et ta kirjutab iseenda ja oma eakaaslaste kaudu lugusid, asetab neid laiemale skaalale, mõtestab möödunud aega ja kadunud ruumi, aga eelkõige keskendub olevikule ehk teisisõnu tegelase hetkeseisundile ja minapildile. Kuid milline see hetkeseisund on? Tema näidendite kohta on kirjutatud, et need kõnelevad „noorema põlvkonna haprast, ülitundlikust ja neurootilisest maailmatunnetusest", kohanemisraskustest, identiteedi kujunemisest[1]. Samasuguseid märksõnu võiks kasutada ka Ashilevi värske raamatu iseloomustamiseks. Ja olgugi et 1984. aastal sündinud Ashilevit ei saa enam päris nooreks autoriks pidada – debüteeris ta ju juba üle kümne aasta tagasi –, on „Kehade mets" just nendesamade tunnuste tõttu peaaegu-noorteromaan ehk selle adressaat on noor inimene. Selline žanrimääratlus võimaldab arvesse võtta tekstoloogilisi funktsioone, mis teistsuguse liigituse korral osutuksid üleliigseteks või koguni vähendaksid teose väärtust.

Üks sellistest noortekirjandust ning „Kehade metsa" läbivatest funktsioonidest on noorele lugejale lootuse andmine, et ükskõik milline ta iseendale ei tundu, ka tema on inimene. Teksti tasandil väljendub see selles, et Ashilevi nimetu kangelane ei ole mustvalge tegelane, kes kõik ettejuhtuvad probleemid mängleva kergusega ära lahendab või kes raamatu esimestel lehekülgedel narkosõltuvusse langeb ning viimases kolmandikus vanglast välja saab. „Kehade metsa" minajutustaja ei ole läbinisti halb ega läbinisti hea; teda ei seata kuidagi eeskujuks, aga ta on *ikkagi inimene*, kohmetu, endassetõmbunud, häbenev väike poiss, koolilaps, teismeline, noor mees. Birk Rohelennu sõnul ei ole tegemist looga alfa-, vaid beetamehest, keda eesti kirjanduses just väga tihti ei kohta.[2] Kuigi noorsooromaanides tegutsevad juba aastaid karmide agulipoiste kõrval halli vahepealseid toone esindavad kutid, pole pehmod eriti peategelasteks tõusnud. Aga tegelikult ei ole siinkohal oluline see, *mida* kangelane teeb, vaid see, *mis ajendab* teda tegutsema.

> *Käisin enne kino endale Kaubamajast uut deodoranti otsimas. Kõik lõhnas ühtemoodi intensiivselt ja ninnatungivalt. Otsustasin mingi ookeanilõhnalise Old Spice'i kasuks ja läksin Kaubamaja vetsu seda endale särgi alla laskma. Mõtlesin, et peaksin Dorisele midagi kinkima, ja vaatasin käekotte, mis maksid mu aasta palga. Deodorant ajas jälle kurgu kleepuma ja mul hakkas Kaubamaja naisteosakonnas silme ees virvendama. Tahtsin trepile istuda, kapuutsi pähe tõmmata ja mitte kunagi enam tõusta. (lk 127)*

Ent, nagu öeldud, „Kehade mets" pole sada protsenti noorteromaan, vähemalt selles plaanis, nagu me oleme harjunud sellest žanrist mõtlema. Üheks põhjuseks on see, et kui noorteraamatule on omane läbiv sündmuslikkus – igal leheküljel peab midagi juhtuma, et lugeja tähelepanu üleval hoida –, siis Ashilevi teoses on sündmustest tuleneva pinge asemel esil tegelase siseheitlus iseendaga. Poisiga toimuv on tema mõttekäikudele küll sisendiks, aga see, mis välja tuleb, on iseenda ümberdefineerimise katkematu protsess.

Ashilevi kangelane tahab olla hea, aga ei oska. Olud sunnivad teda naabritüdrukule rõdult pähe kusema, klassiõe seljakotti aknast välja viskama, klassivenna luksusvilla rõdul isalt näpatud suitsu tegema. Hea olemine on jutustaja jaoks nagu mingi taevalik paik, kuhu tema minna ei oska, mitte inimeseksolemise osa, kuigi *tegelikult* on ta hea südamega, aga lihtsalt halba seltskonda sattunud veidi laisk poiss. Omaenda peas on ikka maru kitsas. Kuidas olla? Kes olla? Mida üldse oma eluga peale hakata? Nendele küsimustele otsib ta intensiivselt vastust, ent lõplikku lepitust ei tule. Jutustaja liigub läbi värvilise lapsepõlve halli teismeikka, kus ta lohutab ennast ühe groteskse vahejuhtumi tõttu klassi põlastusobjektiks muutununa õhtute ja ööde kaupa pornovaatamisega. Porno on minategelase jaoks ühelt poolt halastus, mis aitab unustada kõik probleemid. Kaunid figuurid arvutiekraanil kosutavad hinge ja keha, aga virtuaalne seksuaalelu võõritab teda reaalsusest.

> *Ma tundsin, et olin ise selles olukorras süüdi. Keegi polnud seda minu eest tekitanud. Ma vaatasin oma kannatusi kõrvalt nagu vaim. Mind oli kaks: see jälestusväärne keha, keda tervitati alandusega, ja mina ise, kes ma kogu seda olukorda kõrvalt jälgisin. Seostasin end rohkem oma varju kui kehaga. Ma ei saanud omaks võtta ihu, mis mulle ja teistele nii palju kannatusi põhjustas. Hakkasin mõtlema saatuse peale. Saatus nägi ette, et minu ülesanne on jälgida kõrvalt ebaõnnestunud inimese hääbumist. Iga alandusega istutati mu kehasse seeme, mis süü rammusas pinnas idanes, et sirutada õied pimeduse poole. (lk 73)*

Minategelane kardab armuda, sest ta kardab, et on juba eos halvem inimene kui teine. Nii valmistavad armastuse füüsiline ja vaimne pool talle võrdselt peavalu. Kui lugeda liiga palju klišeedest nõretavaid armastusromaane *à la* Barbara Cartland, tekitab reaalne suhe võõristust, sest see ei ole täiuslik. Kui vaadata liiga palju pornot, nagu teeb teose jutustaja, tekib tegeliku seksuaalvahekorra suhtes võõristus. Virtuaalne seks ei ole kehade metsas ekslemisel abiks, sest porno on ideaalolukord, milles pole inimlikku häbi, valu ega hirmu.

Olgugi et „Kehade metsa" füüsilisus on selle üks tugevaimaid külgi, väsitas lehekülgede viisi kestev pihkupeksmine ja pornovideote kirjeldamine ära. Nii või teisiti kumab seksuaalsus õrnalt, aga kindlalt „Kehade metsa" igalt leheküljelt ja ehkki esialgu tundus suguelundite värvikate sünonüümide kasutamine humoorikas, siis lõpuks saab naljast küll.

Grotesksele seksuaalelule tasakaaluks on Ashilevi teosesse äratuntavalt ja äratundmisrõõmu tekitavalt palju minajutustaja aega ja ruumi sünteesitud. Mustamäe ja Nõmme; klassivenna Hugo Bossi ihaldusväärne villa ja paneelmaja õhukesed seinad. Digimoniga sokid ja FIFA 2001. Kellassepast isa ehteestlaslik emotsioonitus ja kivipeast klassivenna vaikne geniaalsus. Suvel Stroomi rannas burkside grillimine ja talvel panelkaesisele platsile lumelinna ehitamine. Kõik tallinlased, kelle lapsepõlv jääb 1990. aastatesse ja noorushetked järgmisesse kümnendisse, tunnevad ennast selles loos ära. Fiktsionaalne tegelikkus saab lugeja teadvuses üheks isikliku tegelikkusega ja see muudab lugeja teksti suhtes empaatilisemaks. Aga mida enam aeg teoses edasi liigub, seda rohkem kerkib esile peategelase isiklik aeg. Mõistagi on selles olemas mingisugused füüsilised ja geograafilised markerid, aga nendel ei ole enam sama funktsiooni – näidata, kuidas olustik mõjutab inimese kujunemist. Fookuses on vaid peategelane ja tema siseheitlused.

> *Tartu justkui polekski mu mälestustes Tartu, vaid ainult üks maja. Üks tuba. Ma justkui olekski vedelenud aastate kaupa oma toas madratsil. Ma justkui polekski midagi õppinud. Mu magistritöö polekski justkui millestki rääkinud. (lk 204)*

Aga mida „Kehade mets" kui peaaegu-noorteromaan ütleb? Kas seda, et reaalne elu on hoopis midagi muud kui see, mida inimene oma peas ette kujutab? Kui jah, siis siinkohal lähevad raamat ise ja selle peakangelane omavahel vastuollu. Kui teos jutustab hästi konkreetsetest teemadest, ei kaldu liigsetesse targutustesse ega mõtisklustesse, teisisõnu ei tegele ideede, vaid tegudega, siis minajutustaja toimib täpselt vastupidi. Teda juhib kauge ulm. Nii et igal juhul on Ashilevi tulnud toime millegagi, millega kõik noorteromaanide autorid hakkama ei saa: tema tegelane on läbi ja lõhki inimlik, teda näidatakse suure sisseelamisoskusega iga nurga alt. See võib olla minu, sinu, su venna, naabripoisi, ükskõik kelle lapsepõlv ja teismeiga. Pornovahtimise võib asendada mõne muu tegevusega ja kõik on lõpuks sama. Igaüks on iseenesele veidi võõras, igaüks tahab olla parem, kui ta enda arvates on.

[1] *Teater Eestis, Eesti autoreid, Jim Ashilevi.* – teater.ee.
[2] *Vt Jim Ashilevi: ma kirjutan pinnalpüsimise imest.* – kultuur.err.ee, *24.10.*

UUS EESTI BIIT

KESHOB

Foto: Vitaly Ivanoff

Keshob on muusik ja rändur. Artist, kes on varminud *dubstep*'i ja orientlikke helilaineid esoteeriliseks tantsumuusikaks tegelikult juba pea kaks dekaadi ning kelle sulest on ilmumas pärast pikemat pausi õige pea uus EP.

Kuidas kirjeldaksid Keshobi muusikat kellelegi, kes seda kunagi kuulnud ei ole?
Aktiivne rahu. Progressiivne tiksumine. Rahumeelne mäss. Trummid ja bassid, sekka sünti ja kaja, *dub*-fusioon igas tempos ja ka ilma tempota. Igatsus ja ekstaas. Magus lahusolek. Armastus. Õiglus. Vendlus. Kõik, mis on ilus – ka see, mis on kole. Kindlasti bass. Trumm lisab vürtsi ja kirge. Mantrad. India. Sämplid. Transs.

Oled olnud DJ ja produtsendina tegev juba aastast 1997, kui olid 14-aastane ja su peamine fookus langes *dnb*'le. Mis sind muusikategemise juurde tõi?
Võimalik, et sõbrad selle juurde tõidki. Tallinna Inglise Kolledžis ikka oli seda seltskonda – Drummie, Orav ja muud *kru*'d. Olin küll liiga naga, et kuskile sissegi lastaks. Siis pidi omavanustega jämmima. Hr Saaremetsast ei hakka rääkimagi. Keda ta Eestis selles vallas mõjutanud poleks? Tema toetus mu tagasihoidlikele ettevõtmistele on endiselt ülimalt tänuväärne.

DJ Stare oli see, kes andis mulle näpunäiteid seoses DJ-puldi ja ka programmidega. Siiamaani praktiliselt nende teadmiste põhjal muusikat loongi. Produtseerimine käis aga DJtamise juurde. Oli ilmselge, et peab ise midagi tegema, ja mõistan seda järjest enam – see lihtsalt voolab ja seda ei saa peatada. Olgu see milline tahes ja meeldigu kellelegi või mitte – kinni ei saa hoida, see tekitab frustratsiooni.

Siinkohal tahan kindlasti öelda ka seda, et tänapäeval hinnatakse kõrgelt tehnilist vilumust ning tihti saan kommentaare muusikutelt, kes justkui lugu ainult selle kõrvaga oleksidki kuulanud. Jah, see on vajalik ja loob lisaväärtuse, kuid minu jaoks kaaluvad emotsioon ja hingestatus selle alati mitmekordselt üle. „You're blind like Stevie, but your soul is missing," võttis üks mu viimase aja lemmikartist Jai Nitai Lotus selle teema lühidalt kokku.

Sinu edasist loomingut on mõjutanud palju india kultuur ning spirituaalsed dimensioonid. Kuidas sa enda jaoks selle sfääri avastasid?
Pärast parajat lendu trummi ja bassi maailmas – lugematud ööd ja päevad, peod ja aftekad, suved ja talved – leidsin end mingil hetkel üsna meditatiivsest olekust. Suitsuhais oli asendunud järk-järgult viirukiga ja muusika, mida kuulasin, muutunud aina diibimaks. Käes oli kooli lõpetamine, milles ma just ei hiilanud, kuid positiivne oli asja juures see, et pinginaaber tegi inglise keeles lõputööd veedade kohta, huvitus sellest valdkonnast ning üht-teist jäi talle sellest viirukihõnguna külge hõljuma ka. Esmalt küll naersin selle üle, kuid millalgi hakkas teema huvi pakkuma. Edasi tulid loomulik uudishimu ja avastamisrõõm nagu ikka.

Sel aastal on sul ilmumas eesti leibeli Lejal Globe alt ka uus EP. Mida sellelt oodata võib?
Sai nii välja hõisatud ja mõttes on see juba pikemat aega olnud. Eelmine EP ilmus 2011. aastal. Vahepeal olen ringi rännanud ja polegi olnud mahti muusikat teha. Nüüd olen jälle paiksem ja rohkem aktiivsust üles näidanud. Vajasin teatud kinnitust ja garantiid, mille andis mulle Remi Prual – Lejal Genesi ja Lejal Globe'i vedaja, kes mu muusikat viimasel ajal tõsiselt toetanud on. Selle eest olen ma ka südamest tänulik.

Stiililiselt ma mingeid suuri muutusi ehk sisse ei too. Küll aga seadsin endale üsna lühikese tähtaja EP väljaandmiseks – nimelt veebruari. Ei tahaks venitada ning üritan seda olemasolevat hoogu ära kasutada. Ootan ja vaatan ise ka huviga, mis toimuma hakkab!

Kui vahepeal on käinud jutud *dubstep*'i surmast, siis millises seisus sina seda žanri näed? Mis suunas on sinu enda looming koos *dubstep*'i ja *drumstep*'iga paralleelselt arenenud?
Huvitav on see, et ausalt öeldes ma ei näinudki *dubstep*'i sündi ja ei oska seega ka selle surma kohta sõna võtta. Sellel perioodil ei jälginud ma väga muusikamaailmas toimuvat. Süvenesin uurimistöö ja otsese praktika kaudu vaimsetesse teemadesse – filosoofiasse ja religiooni. Ja nagu kiuste ei taha ma ka tunnistada, et mingit sellist stiili viljelen, kuigi see on muidugi kohati ilmselge. Rütm ja trummid on küll minu kutsumus, aga see on ju vana ja teada-tuntud tõde, et määratlused on meedia loodud, et asjadest rääkida. Ma olen selle jaoks liiga „kosmos".

Vaistlikult ma küll lähen ilmselt mingite trendidega kaasa, jah. Kui isegi George Harrison teatas alandlikult, et ta pole muusik, vaid lihtsalt ühendab mingeid elemente, siis ma arvan, et võiksin samamoodi öelda, sest just seda ma teengi.

Tähelepanelik kõrv leiab mu muusikast ilmselt palju erinevaid mõjutusi. See on kaootiline ja ettearvamatu ning müstikat lisavad ka need tavakuulajale tundmatud sämplid raagadest ja mantratest. „Organiseeritud müra" on sõnapaar, mis mulle meelde ja meeldima on jäänud.

Küsis Mariliis Mõttus

Pane kõrv peale: soundcloud.com/keshava

DJ-ANKEET

EISI MÄEOTS

Foto: Aleksander Kelpman

Eisi Mäeotsa nimi seostub siinsele ööelu tundjale ilmselt kõige esimesena peosarjaga Infinitiiv ja lisaks on tema üks tegelastest, kes lükkab hoobasid novembris avatud uues klubis ASUM. Eisi süda kuulub DJ-puldis *techno*'le ning kõrgharidusmaastikul on ta tudeerinud just elektronmuusikat, kuid igapäevaselt võib teda leida noote ritta seadmas hoopis klassikalainel.

Debüüt: Kui jätta välja tudengipeod ülikooliajast, siis esimene „päris" ülesastumine oli kunagises klubis Partei. Mäletan, et panin lugude järjekorra ja selle, kuidas ma midagi miksima peaks, sekundi täpsusega paberile kirja.

Muusikas oluline: Suhe kuulajaga. Kui muusika suudab kuulajat kõnetada, teda mingisugusesse seisundisse viia, on eesmärk täidetud.

Muusikas ebaoluline: Muusikas pole midagi ebaolulist. Pigem on ebaoluline mull, mis selle kohal hõljub. Raha, *hype*, ülepingutatud graafika, muusika loomine kellegi teise jaoks.

Mida mängin: Ma olen ja jään karmima masinlikuma *techno* austajaks. Ranged rütmid, teravad detailid, kihid ja mustrid on minu mängumaa.

Eredamad mängumälestused: Neid on olnud nii Eestis kui ka välismaal. Väljaspool kodumaad on alati põnev käia. Teise koha ja selle inimeste vaibi tunnetamine on väga värskendav ning annab tagasi tulles palju energiat, mida edasi kanda. Kõige eredamalt on meelde jäänud Hafen 2 Frankfurdis, Ääniwalli Helsingis ja muidugi enda ehitatud klubi ASUM Tallinnas, kuhu kuulub minu hing.

Lugu, mida mängiksin oma parima sõbra pulmas: Stevie Wonderi „Love Light in Flight". Sõber naerataks juba esimesel taktil.

Koht, kus tahaksin kindlasti mängida: Puhta heli ja mõnusa auraga klubis, kuhu minnakse eeskätt muusika pärast.

***Guilty pleasure*:** Mul on mõned palad peidus küll juhuks, kui peaks melanhoolseks kiskuma. Kuulan kõvasti ja nutan mõnuga. Üks selliseid on Mari Kvien Brunvolli „Everywhere You Go".

Alt üles vaatan...: Rrosele. Piisavalt salapärane ja anonüümne, et rõhuda ainuüksi muusikale. Tema loomingus on iga detail paigas, midagi pole üle ega puudu. Minu miksides on alati midagi Rrose pagasist.

Viis klassikut:
Rrose „23 Lashes"
NX1 „MR3"
Aiken „Impatient" (Cleric Remix)
Ansome „Halyard Hitch"
Planetary Assault Systems „The 808 Track"

Viis hetkekummitajat:
Subion „Betilo Nero"
Joint Minds „Commotion"
Benedikt Frey „The Lobbyist"
Kode and Lunatik „Direct"
Vincenzo Pizzi „Metafisica"

Tehnilist: Olen aru saanud, et kvaliteetne helisüsteem ja töökorras tehnika mõjutavad tugevalt mängustiili ja peo dünaamikat. Vinüüle, USBd ja CDsid ei ole mõtet võrrelda, igaühel on oma koht ja aeg.

Lõppsõna: Uue kohaga tuleb minna tutvuma alati eelarvamusteta. Kõige paremad peod on need, kuhu võib-olla ei olnud plaanis minnagi.

Kuula meie veebiväljaandest ka Eisi Müürilehele tehtud miksteipi või pane kõrv peale aadressil soundcloud.com/eisimaeots

Vainio & Vigroux – Peau Froide, Léger Soleil
(Cosmo Rhythmatic, 2015)

Kuulas: Helen Tammemäe

Sellistest žanritest nagu *noise*, *drone* ja *avant-garde* lugupidajatel on ehk album juba mitu korda otsast lõpuni läbi kuulatud, aga soovitaksin sellega tutvuda ka teistel, kes nimetatud kategooriatega ehk varem üleliia kokku pole puutunudki. Igati intrigeeriv kuulamine võiks see olla ka *techno* austajatele ja seda rada pidi ekslema minnes komistasin selle otsa minagi.

Album on väga intensiivne ja mõjub seetõttu klappidest kuulamiseks pisut liiga neurootilisena – kogu see mitmekihiline trippiv, kriipiv, kahisev-sahisev ja pulseeriv helimassiiv vajab õhku ja ruumi, milles ellu ärgata. Nagu ütleb kirjelduski, et tegu on „tundliku intensiivsusega harjutusega, mis triivib meditatsiooni minimalismist kineetika maksimalismini".

Hoolimata sellest pole tegu sugugi pelgalt katseeksitusliku müraga, nagu *noise* võib mõnikord tahes-tahtmata mulje jätta – see on igas plaanis väga sofistikeeritud kuulamine. Igati peenelt konstrueeritud saund, mis annab aimu mõlema autori pikaajalisest loometaustast. Vainio on muide – nagu nimigi reedab – soome produtsent (ja tema puhul ei olda sugugi kitsi kasutama ka sõna „legendaarne"), kelle esimesed reliisid ilmusid juba 90ndate lõpus. Nüüdseks resideerib ta igal juhul Berliinis ja sama linna leibeli Cosmo Rhythmaticu alt ta koos oma prantslasest mõttekaaslasega värske kraamiga maha saanud ongi. Märkimisväärseks teeb teose läbivalt oskuslik manipuleerimine pingestatusega, mis võiks olla õpikunäiteks või inspiratsiooniallikaks ka muudele loomevaldkondadele – miks ka mitte näiteks hoopis filmi- või lavastuskunstidele.

Foto: press

VIHJE

27. jaanuaril toimub MIMstuudios kontsertõhtu, mille peakülalisteks on kaks kunsti ja muusika piire lõhkuvat artisti: tumedaid helimaailmu kummardav soome päritolu [ówt krì] ning abstraktsete saundidega mängiv New Yorgi grupeering Pas Musique. Lisainfot leiab MIMstuudio Facebooki lehelt.

Arca – Mutant
(Mute, 2015)

Kuulas: Siim Eskel

Londonis tegutsev ja Venezuela pealinnas Caracases sündinud Alejandro Ghersi näib olevat üks huvitavamaid helimeistreid tänapäeval. Rääkimata 25-aastase Arca produktsiooniandest (Björk, FKA twigs, Kanye West) on tema eelmise aasta album „Xen" ja tänavune „Mutant" löönud eksperimentaalelektroonika maailmas kaunis korralikke tõusulaineid.

Albumil on 20 lugu. 20 libedat ja ränka teost, mille omavahel sidumine pole teps mitte kerge ülesanne ja mis on kokku tulles loonud ilmatu laia, kuid madala laega universumi. Kiivrit pole küll vaja, lagi on täis sammalt ja ämmatossu. Kõik helid on kas väljapeetult sombused või pööraselt lendlevad. Kauamängiva avavad kuraasikalt nimilugu „Mutant" ja juba laiemat kuulmist saanud „Vanity". Viimane on küllap esimest korda Arcat kuulavale inimesel parim pala, mis toob selgust selle kohta, mida tasub oodata ja kuidas mees oma lugusid ehitab. Kodumaale omased emotsionaalsed *tribal*-nüansid segunevad hiphopimaastiku ja parima tänapäevase elektroonikaga. Albumi esiteosed on minu meelest „Hymn" ja „En", mis pärinevad juba varem välja antud miksteibi „Sheep" pealt (subjektiivselt üks parimaid miksteipe sel aastal, muide).

„Mutant" on üdini kriipiv, endorfiinid pea- ja seljaajus, momentaanne pilgu teravnemine, mille katkestab mingisugune räme tüsistus hinges. Lihtsalt suurepärane. Ent ainult kõrvaga kuulates saab albumist kätte vaid osa. Arcat saab sisse võtta ainiti kogu keha ja mõistusega. Kui Aphex Twin teeks poppersit, oleks ta Arca.

Majical Cloudz – Are You Alone?
(Matador, 2015)

Kuulas: Kaisa Laurimaa

Majical Cloudz on elektroonilist *indie*-poppi viljelev kanada kollektiiv, mille liikmeteks on Devon Welsh ja Matthew Otto. Nende viimane album „Are You Alone?" hakkas kujunema pärast bändi tuuritamist Lorde'iga eelmisel sügisel. Pea kogu varem salvestatud materjal jäeti kõrvale, kuna tuur pakkus meestele palju õppetunde ja selgust selle kohta, mida nad oma muusikaga saavutada tahavad.

Plaadi oluline märksõna on „minimalism". Minimalistlik on nii laulmisviis kui ka seda saatvad helid. Samas toob Welsh oma laulu ja sõnadega kaasa nii palju emotsioone, vastandudes meloodiate ja produktsiooni tagasihoidlikkusele. Lugude iseloom on jutustav, solist on avameelne ja jagab oma mõtteid ning tundeid kõigiga, kes on ainult valmis kuulama. Ta on haavatav ning teab seda ka ise, kuid see ei sega teda end kohati lausa dramaatiliselt väljendamast.

Plaadi teemad on ühtaegu konkreetsed ja keerulised. Welsh laulab muu hulgas armastusest, üksildusest ja üksinda olemisest. Seda ilmestavad ka sõnad loos „If You're Lonely": „So if you're lonely / You don't have to be / All alone / No one has to be that way / No one has to be afraid of being loved."

Lugude aeglane tempo, suuri muutusi vältiv helikeel ja muidugi sõnad hoiavad melanhoolsuse taset kõrgel, kuid siitsealt paistab ka mõni lootuskiir, näiteks Andy Warholi maali järgi nime saanud loos „Silver Car Crash", kus segunevad nii siirad tundeavaldused kui ka sünged mõtted. Aus ja ehtne album.

Reket – Tuule tee
(Legendaarne Records, 2015)

Kuulas: Triin Niinemets

Reketi esimene album „Kajapark" ilmus rohkem kui seitsme aasta eest. Aja jooksul on endagi arusaamad elust kui sellisest muutunud, võõras on saanud omaks ja nii mõnedki albumil kõlanud tekstid on olnud ühel või teisel hetkel headeks kaaslasteks.

Nüüd „Tuule teed" kuulates kõlab teos osalt tuttavalt. Kogu album möödub mängeldes nagu elu, sest Reket räpibki suuresti enda elust. Räppmuusika puhul on ikka tavaks kasutada sõna „aus". Kui mõningatel juhtudel jääb see ausus kuulajale mõneti kaugeks või on üle vindi keeratud, siis „Tuule teel" tulevad elulised pajatused puhtast südamest, kaks jalga maa peal.

Tekstid on põnevad ja poeetilised, metafoorides on peidus palju ja tänuväärne oleks kuuldule kaasa mõelda. Mitmekülgsust annab juurde ka asjaolu, et albumil on biitide taga üheksa erinevat produtsenti.

Uuel kauamängival on suur roll õrnemal sool. Naisena on neid riime ja mõtteid rõõm kuulata ning mõlgutada, et ehk omaette mõtleb ikka iga mees enda kallimast põnevaid ja armastavaid radu pidi. Siinkohal on suureks lemmikuks „11:11" (produtsent Lauri Täht), mis ei ole küll õnneliku lõpuga, aga see hetk, mis oli... on meenutamist väärt igaühe elus.

„Tuule tee" on küll terviklik, aga kõlab katkena ühest pikemast saagast. Jääb vaid loota, et järgmine jagu ilmub veel selles kümnendis. Siiras ja kõnetav tekst aitab kuulajatel ehk ka enda elus lahtiseid otsi siduda.

Erki Pärnoja – Himmelbjerget
(2015)

Kuulas: Liisa Lahtmets

„Himmelbjerget" on Erki Pärnoja, laiemale avalikkusele tuntud kui Ewert and The Two Dragonsi kitarristi esimene sooloalbum. EPlt leiab kuus originaallugu, kus teevad Pärnoja kõrval kaasa rootslane Filip Leyman klahvpillidel ning taanlane Ulrik Ording löökpillidel, kellega Pärnoja musitseerib ühes-koos eesti-rootsi-taani bändis MaiNekk.

Albumi pealkiri pärineb taani keelest ning tähendab tõlkes Taevamäge, mis viitab veekogudest ümbritsetud künkale looduskaunis Kesk-Taanis.

Pärnoja on õppinud muusikat nii Eestis kui ka Rootsis ning olnud mõjutatud üsnagi mitmetest muusikastiilidest, mistõttu varieeruvad žanrid rokist džässini. Olgugi et kuulaja võib märgata mõjutusi draakonitelt või sarnasust MaiNekkiga, on „Himmelbjerget" eraldiseisev ning eksperimenteerib kusagil nende kahe vahepeal – albumilt kuuleb sumedat akustilist kitarri, efektipedaalide võlusid, intensiivsust ja sisemist rahutust, mis käivad käsikäes melanhoolse popiga.

Plaadi avab samanimeline esiksingel, mis viib kuulaja unistavale retkele Taani küngastele. Ilmselt jalgrattaga ja päikesepaistel. „Galopp" on albumi kõige tempokam pala, mis peidab endas ootamatuid lahendusi. „Aeglane aeg" on seevastu rahulik ning jätab su kusagile Himmelbjerget' tippu vaatetorni jalgu kõigutama ning ümberkaudset loodust imetlema. Minimalistlikult täidlane, milles pole midagi üleliigset.

EP lõpetab „Vesi", mille huvitavad harmoonilised lahendused, intensiivsus ning kasvamine jätavad loo lõppedes justkui hingetõmbe poolikuks ning tahavad plaadi uuesti algusest mängima panna.

Erinevad esitajad – Navigaator Pirxi tagasitulek
(Ambifunk, 2015)

Kuulas: Ants Siim

„Navigaator Pirxi tagasitulek" on põhiolemuselt improvisatsioon, mis toetub teemadele Nõukogude Poola 1979. aasta ulmefilmist „Navigaator Pirx". Algmaterjal on töötatud põhjalikult ümber vastavalt uuematele „intellektuaalse heli kaanonitele". Korduvad monotoonsed motiivid, seisundi kinnistamine, müra, *ambient*'likud helimassiivid, *lo-fi* eriefektid kooskõlas puhaste helidega jne.

Kogumiku puhul aitavad kosmilist hoomamatust edastavates improvisatsioonides luua korda motiivid filmist, seega ei maksa ära ehmuda – eriti veel, kui kaasa teevad sellised „rahvalikud" artistid nagu Kali Briis Band ja Nevesis. Kiiduväärne on kõigi kolme loo puhul ka see, et esitajad on suutnud säilitada oma näo, olles samas materjali ees sammu tagasi astunud ning vältinud omamoodi pompoossust, mis nende loomingule seni iseloomulik on olnud (eriti Kali Briis Bandi ja Nevesise puhul).

Eestlastele on teinud „Navigaator Pirxi" hingelähedaseks tõenäoliselt tõik, et selle muusika autoriks on Arvo Pärt. Nagu vaatlusalune heliplaat tänapäeva kontekstis, ei olnud filmi heliriba „süntesaatoripioneeride" poolest rikkas Nõukogude Liidus midagi eriti uudset. Juba 60ndate alguses tehti mitmetele nõukogude filmidele „elektroonilised eksperimentaalse kõlaga *proto-ambient*" heliribad (Eduard Artemjevi muusika filmile „Solaris"). Tõenäoliselt leidub mitmeid, kes, olles kuulanud natuke heliplaati „Navigaator Pirxi tagasitulek", hakkavad tundma huvi alusfilmi enda vastu. Kirikmäe õilis kavatsus võita tähelepanu filmile, mis on teenimatult näiteks „Hukkunud Alpinisti hotelli" varju jäänud, tõenäoliselt küll eriti suures mastaabis ei realiseeru, aga abiks ikka.

VÕÕRAHIRM, RAHVUS-MÜÜDID JA KULTUUR

Riho Paramonov

Pilguheit ajalukku aitab mõista, et eestlaseks olemine on ülemütologiseeritud ning eesti kultuur ei ole sugugi nii väeti, nagu seda puhuti näidata püütakse. See ei vaja püsimajäämiseks ja tugev olemiseks mitteratsionaalset hirmu ega müüte, vaid teadlikkust, kainust ja kaalutletust.

Kokkupuude võõraga (see, kes pole oma, või see, kes/mis on erinev) sunnib varem või hiljem paratamatult küsima ka iseenda kohta. Sellise küsimise tagajärjel on leidnud paljude eestlaste meeles olulise koha kaks terminit: *võõrahirm* ja *kohavaim*. *Võõrahirm* (mis öeldakse olevat eestlasele olemuslik) on mõeldud neutraliseerima (või maskeerima?) *võõraviha* (kui eestlasele mitteolemuslikku) ja seda selgitatakse asjaoluga, et eestlased ei ole rändrahvas – meil lasuvat väga võimas paigavaim. Paigavaimu nurgakivi on järjepidevus. Paigavaim näib olevat miski, mille on meile pärandanud muistsed esivanemad. Siit jõutakse kultuurini – ühendus esivanematega (ja nende põlise pärandiga) on kultuuri alustala. Kultuur näib selle arusaama järgi olevat eestlaste ühisest minevikust ja vaimust kantud järjepidev ja läbipaistev väärtus, mille olemus igale õigele eestlasele selge on.[1]

Nii nagu suhtumises võõrasse ilmneb soovmõtlemise ja müüdilise mõtlemise alge, ilmneb see ka meie arusaamades iseendast. Kontseptsioonid, nagu kodukesksus, järjepidevus ja võõrahirm, sümboliseerivad seda üpris ilmekalt. Meie minapilt on ülemütologiseeritud. Selmet müüte analüüsida ja dekonstrueerida, püütakse neid kinnistada ja isegi juurde luua. See on kummaline, sest ei ela me ju enam 19. sajandil – selgete kategooriate ja piiride, ilusate ja lihtsate, kuid enesepettuslike lugude ajastul. See, mida õpetlased on avastanud ka niisuguste asjade kohta nagu identiteet ja kultuur, on suisa hämmastav. Neid enesest teadlikuks saada aitavaid teadmisi võiks eelistada müütidele. Ent muidugi on müütidele raske vastu seista, sest nagu ütleb Paul Walton, tuleneb müüdi võim selle suutlikkusest oma tuttavlikkuse tõttu põhjaliku uurimise eest kõrvale põigelda.

Võtmata ette põhjalikku uurimist, võiksime korra siiski vaadelda jaotust rändrahvas *vs.* paikne rahvas. Meie aja kontekstis ei suuda need terminid rahvuste kohta öelda õigupoolest mitte midagi. Kõik rahvad on kunagi rännanud. Igast inimesest võib ühel hetkel rändur saada. Ei saa kuidagi öelda, et eestlaste side oma kodu(maa)ga oleks tugevam kui teistel rahvastel. Kohe pärast pärisorjuse minetamist on rännatud lähemale ja kaugemale, trotsides kujuteldamatuid ebameeldivusi. Mõned faktid ajaloost. 1841. aastal levivad Liivimaal kuuldused, et Lõuna-Venemaal jagatakse tasuta maad. Väljarändamise fluidumis talupojad satuvad vastuollu kubermanguvalitsusega, puhkeb isegi nn Pühajärve sõda (rahutused lahkumise nimel). Sajandi teisel poolel takistused väljarändamiseks kaovad ja algab massiline lahkumine. Seejuures nõuab väljarändamine tihtipeale üleinimlikku pingutust ja kõik ei jõuagi kohale. Igal juhul saab 20. sajandi algul Peterburist suurim „eestlaste linn" pärast Tallinna.

Aivar Jürgensoni, Kaja Kumer-Haukanõmme ja Astrid Tuisu andmeil elas 1917. aastal välismaal 215 000 eestlast (19% eestlaste koguarvust maailmas!), seejuures idas 200 000 ja läänes 15 000 inimest. Aastatel 1924–1938 lahkus u 16 000 inimest (neist 75% eestlased) erinevatesse maailma piirkondadesse, eriti aga Lõuna-Ameerikasse, kus tekkisid küllaltki suured eesti kogukonnad. 1939. aastal võis lääneriikides viibida maksimaalselt 30 000 eesti inimest.[2]

Teise maailmasõja ajal lahkus Eestist üle 70 000 inimese. Ajavahemikul 1989–2011 asus välismaale elama u 50 000 eestlast.[3] Aastal 2000 ulatus eestlaste üldarv väljaspool kodumaad u 125 000-ni.[4]

Niisiis on ränne olnud enamasti vabatahtlik ja eestlane pigem avatud võimalustele (vahel väga umbmäärastele) võõrsil. Iseseisvunud Eestis ei häbenetud öelda välja, et *eestlane omab rändeinstinkti*.

Tegelikult on ka „eemal olemine" (maailmas olemine) eestlaste identiteedi vägev ehitusplokk – näiteks väljendub see populaarses seisukohas, et igas maailma sadamas on vähemalt üks eestlane. Seda lugu räägitakse igal võimalusel just välismaalastele – seega tahame, et meid „maailmas olemise" kaudu teadvustataks. Olgu, kuidas on, kuid rahva „paiksuse"/ „rännulisuse" kaudu ei saa selgitada suhtumist võõrasse.

Veel enam kerkib probleeme *järjepidevusest* – identiteedi eluallikast –, sest sageli on seegi pelk mõttekonstruktsioon, soovmõtlemise saadus. Ja seetõttu tuleks „järjepidevusega" ümber käia ettevaatlikult.

Arhiivinduse professor Aadu Must on raamatus „Perekonnaloo uurija käsiraamat" toonud mitmeid huvitavaid näiteid, mis annavad edasi „järjepidevuse" subjektiivsust. Näiteks räägib ta, et põhjasõjaeelset rahvatraditsiooni ei tasu pimesi usaldada, sest sõja ajal tekkis kollektiivse mälu murdepunkt. Sõjaga kaasnev katk murdis kõige nõrgemaid – lapsi ja rauku. Kuna agraarühiskonnas vahendati teavet (ka kultuuriloolist) vanavanematelt lastele, jäid pärast sõda kasvanud lapsed ilma vahetust pajatusest. See, mida nemad oma lapselastele edasi andsid, oli üsna uueaegne – killuke siit, killuke sealt.

Must ütleb ka, et väga suur osa meie eelkäijate jutustatust, mida on esitatud kui vanematelt kuuldut, viib tegelikult tagasi raamatute, ajalehtede või ka kirikukantslini.

Niisiis ei ole mõtet „põlist pärandit" ületähtsustada, sest sageli on see, mida peame ürgseks, arhailiseks, autentseks ja seetõttu eriti väärtuslikuks, erinevate kultuuride lõimumise mitte eriti selgesti teadvustatud tulem. Õpetlased on näidanud, et eesti kultuur on katkestuse, laenu-, tõlke- ja ka enesekolonisatsioonikultuur.[5] Nii nagu ei ole olemas „puhast eestlast", ei ole ka „puhast eesti identiteeti ja kultuuri". Kultuuri arengukäik ei ole ennustatav. Kultuur kujuneb kontaktis teiste kultuuridega.

Kes on õigupoolest võõrahirmu objekt? Kas see, kellel on teine nahavärv või usk, või hoopis see, kes on väga kaugelt? Või see, kellele omistame mingeid negatiivseid omadusi seepärast, et arvame teda nii hästi tundvat (kuid tegelikult ometigi ei tunne)? Kas võõras on ka eurooplane, nii nagu mõistab teda Ahto Lobjakas? Vahest on võõras ka see, kes on meie oma „liha ja veri", kuid kes mõistab „võõrasust" (või midagi muud veel olulisemat) teisiti kui meie ja on seetõttu meie ühisele üritusele kahjulik? Kes määrab võõrasuse mõõdu?

Inimese arengu eelduseks on kontakt teisega. Ka selles mõttes, et teine (võõras) aitab fokuseerida tähelepanu omaenese probleemidele ja nõrkustele (seda näeme ka rändekriisi kontekstis). Suhtumine võõrasse peegeldab meid ennast. Kontakt teisega annab teadmise, et see, mis keegi arvab end olevat, ei pruugi kattuda sellega, mis ta tegelikult on. Kui eeldada, et üks olulisimaid sihte on enesest teadlikuks saamine, võib see teadmine olla ülimalt väärtuslik.

Eesti kultuuris on võõras alati väga tugevalt sees olnud. Mõistagi on tema olemasolu tekitanud valusaid reaktsioone, kuid põlvkondade vahetumisel valu ununeb ja see, mis tundus kunagi ebaloomulik ja võõras, muutub loomulikuks ning omaks. Nii näeme meie nüüd omana seda, mis kunagi eelkäijale võõras tundus, ja meie järeltulijad näevad omana seda, mis meile on võõras jne. Seega puudub platvorm, millelt „võõrasuse" kohta ainuõiget tõde kuulutada – väärtused muutuvad ajas.

Niisiis on eesti asi olnud alati ka võõra või teise asi – ja see ei ole tingimata halb. Nähtavasti on praegu ühiskonda haaranud kohutav võõrahirm 20. sajandi teisel poolel väldanud olukorra (okupatsiooni) tulem, mil loomulik kontakt teisega oli häiritud. Kui me ei pea tollast olukorda loomulikuks, siis ei ole ilmselt loomulik ka võõrahirm sellises vormis, nagu see praegu ilmneb.

Eesti kultuur ei ole sugugi nii väeti, nagu seda puhuti näidata püütakse. See ei vaja püsimajäämiseks ja tugev olemiseks mitteratsionaalset hirmu ja müüte, vaid teadlikkust, kainust ja kaalutletust. Ühiskonna sidusaineks – vähemalt murranguajal – on mõõdukus, st liialduste vältimine. Liialdus on isolatsioon ja avatuse minetamine, sõge marurahvuslus ning müütide tootmine enda ja võõra kohta, kuid samas ka kergekäeline allumine väljastpoolt tulevale mitteratsionaalsele poliitilisele survele (nähtavasti häirib eelkõige just see näotut ja nimetut „rahvast", mille nimel sajad kommentaatorid nädalast nädalasse nii julgelt sõna võtavad), kõrghariduse võimalik võõrkeelestamine jms.

Selleks et püsida, on aga vaja mineviku kõrval vaadata ka tulevikku. Filosoofiaprofessor Tõnu Viik kirjutab: „Kultuuridevahelises suhtluses ja konfliktis ei jää ellu mitte see, kes suudab oma identiteedi möödunud kujul alles hoida, vaid see, kes suudab võõrast ja teistsugust kiiresti omastada ja omandatu abil teistest kiiremini teiseneda ja uueneda."[6] Eriti vähe võib endale minevikku klammerdumist ja kapseldumist lubada väikeriik. Selleks aga, et rakendada oma huvide teenistusse seda, mis on väljaspool, on vaja ületada seesmisi hirme.

Müüdi, identiteedi ja kultuuri küsimustega tasub kriitiliselt tegeleda (st uurida) aga just seepärast, et kasvatada uusi teadmisi endast/teisest, saada seekaudu üle hirmudest ning õppida nägema läbi ideoloogia ja võimu esilekutsutud nihestusi ning kuritarvitusi.

[1] *Lugejate kirjad: pesumasin ja võõrahirm. – Postimees, 19.11.2015.*
[2] *Jürgenson, Aivar; Kumer-Haukanõmm, Kaja; Tuisk, Astrid 2011. Vabatahtlik ja sunniviisiline ränne eesti migratsiooniloos. – Acta Historica Tallinnensia, nr 17.*
[3] *Tammaru, Tiit; Eamets, Raul 2015. Eesti välisrände uued suundumused. – Postimees, 26.03.*
[4] *Pillak, Peep 2005. Suur põgenemine 1944. Eestlaste lahkumine läände ning selle mõjud. – Tuna, nr 1.*
[5] *Viik, Tõnu 2012. Eesti kultuuri võimatu mõiste. – Tuna, nr 2.*
[6] *Viik, Tõnu 2013. Eesti kultuuri defineerimine. – Postimees, 29.09.*

VAATA KOGU FOTOLUGU MÜÜRILEHE VEEBIVÄLJAANDEST *MUURILEHT.EE.*

SULLE ON SÕNUM

Marwa, jeemenlanna: „Ma olen moslem ja mulle meeldib kama."

13. november ja reede – ma olin Pariisis. Polnud vist ainsatki Eesti peavoolu meediaväljaannet, kes poleks mulle traagiliste sündmuste järgsel päeval helistanud, sõnumit saatnud või meilinud. Eks ikka sooviga saada mingigi kommentaar või, veel parem, fotolugu juhtunust. Vaatasin õudusega reaktsioone, mida esimesed uudised kommentaariumides esile tõid, kuidas pime viha aina paisus ega ole siiani pidama saanud.

Kuigi tollaste sündmuste epitsenter polnud minust kaugel, otsustasin ma mitte minna. Põhiuudised juhtunust olid juba ilmunud, kuid oodati lisa – sest draamat tundus olevat justkui veel liiga vähe. Tragöödiad on tänapäeva meedia minevaim kaup. Ja klikimajandus loeb.

Ühe ajakirjaniku küsimus, kas Pariisi sündmused mind kunstnikuna siis kuidagi ei mõjutanud, pani mind mõned nädalad hiljem siiski tegutsema, sest Eesti moslemikogukond, kes on siin seni rahulikult elanud ja toimetanud (muide, 16. sajandist alates), on hakanud saama ähvardusi meie oma eestlastelt, kes on seadnud islamiusu ja ISISe vahele võrdusmärgi.

Eesti moslemitel on sõnum.

Annika Haas, fotograaf

REKLAAM

Kaasaegne kunst?!

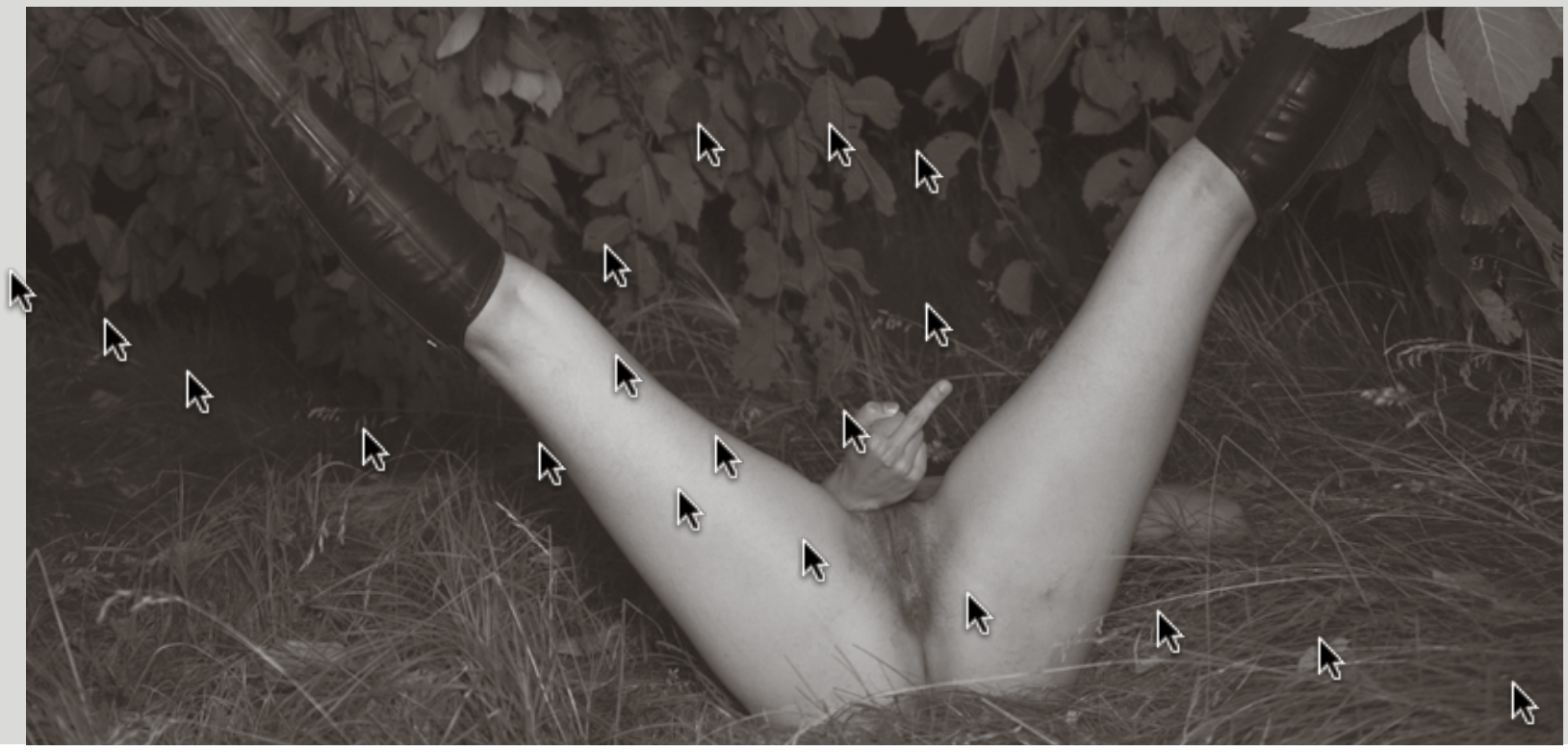

Anna-Stina Treumund "Untitled 5"

Liitu kaasaegse kunsti uudiskirjaga ja saad teada:

cca.ee/liitu

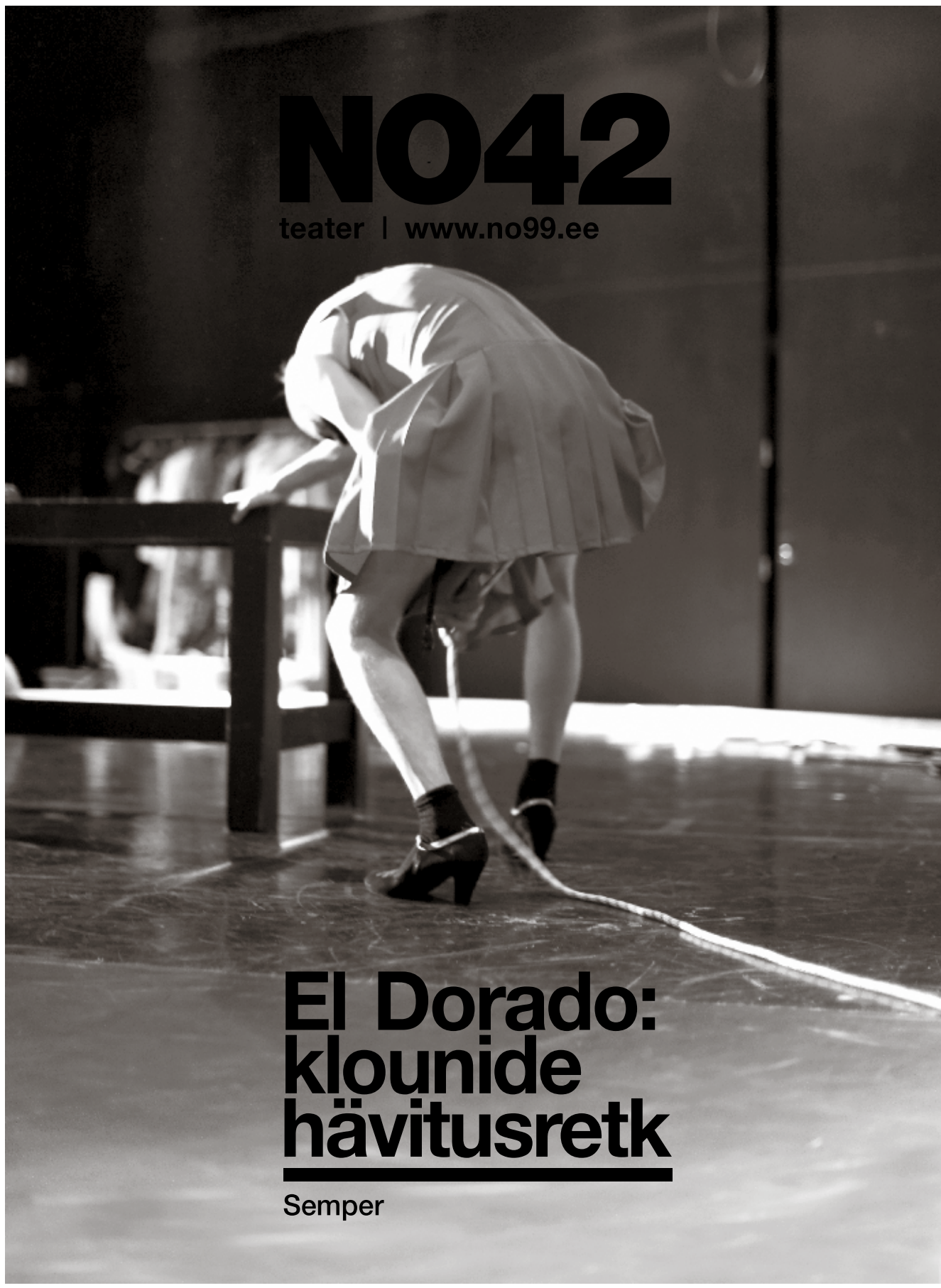

Improvisatsioonidest sündinud „El Dorado: Klounide hävitusretk“ on ühtaegu installatsioon ja etenduskunst. Kasutades motiive Abel Posse kultusromaanist „Daimon“ teeb Ene-Liis Semperi uus lavastus raju retke inimlike tungide tumedamale poolele.

Lavastaja-kunstnik **Ene-Liis Semper**
Töö kehaga **Jüri Nael**
Muusikaline kujundus **Lauri Kaldoja**
Dramaturg **Laur Kaunissaare**
Laval **Marika Vaarik, Helena Pruuli, Rea Lest, Rasmus Kaljujärv, Ragnar Uustal, Simeoni Sundja, Jörgen Liik**

Etendused jaanuaris ja veebruaris
Piletid NO99 uues veebipoes www.no99.ee

KAS KLIIMAPAGULASED VAJAVAD KAITSET?

Helga Kalm

Ekstreemsed ja muutuvad kliimaolud soodustavad inimeste ebakindlust ning nende vastuvõtlikkust ka poliitilistele võimumängudele. Pagulasteema puhul on seni vähe kliimaküsimusi käsitletud, mis võimaldaks ometi suuremaid probleeme leevendada, kui mitte isegi ennetada nende tekkimist.

Seoses Pariisi kliimakõnelustega on kliimapagulaste küsimus saanud taaskord väga aktuaalseks. Vahemikus 2008 kuni 2014 on olnud sunnitud oma kodudest kliima tõttu lahkuma aastas keskeltläbi 22,4 miljonit inimest . Kliimapagulasi tekib igal aastal juurde märksa rohkem kui sõjapagulasi, kes tulevad Süüriast, Iraagist, Afganistanist või mõnest muust konfliktipiirkonnast. Ometigi ei ole siiani suudetud kliimapagulaste kaitse nimel tõsiseid samme astuda. Selleks on mitu põhjust, millest peamine on see, et kui sa ei tea, keda sa kaitsed, siis on väga raske ka efektiivseid kaitsemehhanisme välja töötada.

Rahvusvaheline õigus ei kaitse kliimapagulasi samamoodi, nagu on kaitstud sõjapõgenikud või poliitilised pagulased. ÜRO 1951. aasta pagulasseisundi konventsiooni kohaselt on pagulane inimene, kes „põhjendatult kartes tagakiusamist rassi, usu, rahvuse, sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste pärast viibib väljaspool kodakondsusjärgset riiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha saada sellelt riigilt kaitset või kes nimetatud sündmuste tagajärjel viibib kodakondsusetuna väljaspool oma endist asukohariiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha sinna tagasi pöörduda". Seega ei kaitse pagulasseisundi konventsioon kliimapagulasi, sest nad ei ole olnud sunnitud põgenema rassi, usu, rahvuse, sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste pärast. Põhjus, miks kliimapagulasi ei taheta kaasata pagulasseisundi konventsiooni alla, on seotud mõiste ebamäärasusega.

Pariisis protestisid mitme väikese saareriigi elanikud väga valjuhäälselt, sest kliimamuutuste tagajärjel on oht, et nende vaid paar meetrit merepinnast kõrgemad saared jäävad 2050. aastaks täielikult vee alla. Kadumine ähvardab Maldiive, Kiribatit, Tuvalut, Marshalli saari ja teisi ning kui see juhtub, muutuvad saarte elanikud kodakondsuseta inimesteks, sest nende koduriik lihtsalt lakkab eksisteerimast. 2015. aasta septembris saatis Uus-Meremaa Kiribati kodaniku Ioane Teitiota tagasi tema koduriiki, sest mehe taotlus jääda kliimapõgenikuna Uus-Meremaale lükati tagasi. See oli esimene kord, kui keegi üritas väita, et kliima mõju tema elule on võrdsustatav poliitilise, rassilise, usulise või muu tagakiusamisega ja kujutab võrdväärset ohtu. Uus-Meremaa leidis, et see ei ole õigustatud väide. On tõsi, et praegu on Ioane Teitiotal olemas koduriik ja tema elu ei ole vahetus ohus, kuid mis hetkest alates olukord muutub?

Suurim probleem seoses kliimapagulaste temaatikaga ongi selge definitsiooni puudumine, et kes ja mis hetkest täpselt on kliimapagulane. Jättes kõrvale äkiliste katastroofide, nagu taifuunid jms, tagajärjel tekkiva migratsiooni, on tegelikult väga raske teha vahet kliima- ja majanduspagulastel. Kas põua tagajärjel migreeruv põllumees väärib tõepoolest rahvusvahelist kaitset või võib ta sama hästi riigi piires ümber asuda, sest otsest ohtu elule koduriigis viibimine ei kujuta? Samamoodi võib küsida, kas kõrbestumise tagajärgi ei oleks võimalik leevendada ja kas põllumees tegi endast kõik oleneva, et otsida alternatiivseid sissetulekuallikaid? Seega, kas töötu talupoeg väärib rohkem kaitset kui insener, kes ei suuda tööd leida?

Arvestades pagulaskriisi mõju Euroopale, oleks olnud loogiline, et Pariisi kohtumisel tegeletakse tõsisemalt kliimapagulastega. Eriti seetõttu, et väga paljud inimesed näevad Süüria kriisi peamise põhjusena mitmeaastast põuda, mille tagajärjel kaotasid paljud talupojad ja karjakasvatajad sissetuleku ning olid sunnitud linnadesse kolima. Esialgne Pariisi kokkuleppe tööversioon soovitas luua koordinatsioonikeskuse, mis tegeleks kliima tõttu kodudest lahkuma sunnitud inimeste ümberpaigutamise ja rahalise toetamisega. Austraalia ja mitmed teised suurriigid seisid institutsiooni loomise vastu, väites, et nad on panustanud rahaliselt väga paljudesse erinevatesse kliimamuutustega tegelevatesse projektidesse ega soovi endale lisavastutust võtta. Protestide tulemusel ei sisalda Pariisi läbirääkimised sisulisi lahendusi kliimaga seotud rändega tegelemiseks.

Süüria kriisi puhkemise põhjuseid on palju ja kliima on vaid üks neist. On väga tõenäoline, et ka ilma mitmeaastase põuata oleks Süürias puhkenud rahutused. Rohkem kui põud oli Süüria rahutuste taga riigi ja valitsuse suutmatus põuast tingitud probleeme lahendada. Bashshār al-Asad ei teinud midagi, et põllumehi aidata, et piirata veekasutust või võimaldada linna kolinud põllumeestele ümberõpet, et nad saaksid naasta normaalse elu juurde mõnes teises töövaldkonnas. Lisaks maakohtadest tulnutele oli Süüria linnades varasemast juba üle miljoni Iraagi sõjapõgeniku. Rahvastiku kasv on olnud Süürias väga kiire. 1960. aastal oli riigis elanikke alla viie miljoni, kuid kodusõja alguseks 2011. aastal oli see arv kasvanud üle 22 miljoni. Kõik need erinevad tegurid nagu ka sõda naaberriigis on mänginud väga tähtsat rolli konflikti puhkemisel ja ükski neist pole olulisem kui teine. Seega ei ole Süüria kriis otseselt kliima tagajärjel tekkinud konflikt.

Ometigi soodustavad kliimamuutused konflikti teket. Lähis-Idas ei puuduta veepuudus ainult Süüriat, vaid ka Iisraeli, Palestiinat, Jordaaniat, Iraani ja Iraaki. Võitlus ressursside pärast võib viia konfliktini. Egiptuse diplomaat Boutros Boutros-Ghali ütles juba 1985. aastal, et järgmine konflikt Lähis-Idas puhkeb vee, mitte poliitika tõttu. Darfuri kriis on hea näide sellest, kuidas kliima tõttu ümber asuvad inimesed võivad panustada konflikti tekkesse. Näiteid, kus kliima on soodustanud ühel või teisel moel konflikti teket, on palju. Konflikti järel tekivad juba sõjapagulased, kellel on õigus rahvusvahelisele kaitsele. Selleks et vältida järgmist kriisi, mille tagajärjel peab Euroopa võtma vastu suure hulga sõjapõgenikke, tuleks proovida konfliktide puhkemist iga hinna eest ennetada, mis tähendab, et kliimapagulastega tuleb ühel või teisel viisil tegeleda.

Kliimamuutused mõjutavad meid kõiki, kuid kõige rohkem kahjuks riike, mille institutsioonid ei ole tingimata piisavalt tugevad, et nende muutustega võidelda. Peamised piirkonnad, mis seisavad silmitsi kliimamuutuste mõjuga, on Aafrika, väikesed saareriigid, polaarregioonid ja suurte jõgede deltad peamiselt Aasias. Bangladeshis kolib deltapiirkonnast päevas ligi 2000 inimest pealinna Dhakasse, sest kliimamuutuste järel on nende põllud muutunud ja nad ei saa enam traditsiooniliste elatusallikatega tegeleda. Seda eriti põhjusel, et sagenenud on taifuunid ja tsüklonid, mille tagajärjel on mitmed pered kaotanud elukoha. Samamoodi mõjutab kliima väikeseid saareriike, nagu Maldiivid. Veetaseme tõus vähendab saare pindala, mis tähendab, et nende peamine SKT allikas – turismisektor – kahaneb. Teisel kohal oluline SKTsse panustaja kalandus kannatab samamoodi, sest muutuv veeökosüsteem tähendab, et samad kalaliigid enam saare lähedal ei ela. Kliimamuutuse tagajärjel suureneb lihtsalt surve arengumaade valitsustele, kellel puudub sageli võimekus neile adekvaatselt reageerida.

Kuna kliimapagulasi on raske eristada majanduspagulastest, ei ole neid võimalik kaitsta praegu samade õigusaktidega nagu sõjapõgenikke või poliitilise, rassilise või usulise tagakiusamise eest pagevaid inimesi. See aga ei tähenda, et me ei peaks panustama enam arenguabisse või tugevate, stabiilsete riikide ülesehitamisse piirkondades, mille puhul on selge, et kliimamuutused mõjutavad neid tugevalt. Saareriikide elanikele tuleb koostada ümberasustamise plaanid, mis defineerivad nende saatuse, kui olukord muutub võimatuks. On olemas põuakindlaid taimesorte ja vahendeid soolase vee mageveeks muutmiseks, kuid praegu on need suuresti kättesaamatud inimestele, kes neid enim vajavad. Me peame tõstma riikide suutlikkust kliima põhjustatud migratsiooniga tegeleda, sest vastasel juhul võib haldamatu situatsioon laguneda täielikult koost, paisates riigi kodusõtta, mis nõuab paljude inimeste elu ja võib kujutada ohtu rahvusvahelisele julgeolekule.

Foto: Climatalk Flickr (CC)

viru
keskus

Uut moodi
puhtalt lehelt